
MEDIÆ VALIA
HISTORICA
BOHEMICA 16/2

HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR

PRAHA 2013

MEDIAEVALIA HISTORICA BOHEMICA
16/2 2013

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief

Jan Zelenka

Výkonní redaktoři / Managing Editors

Eva Doležalová, Jaroslav Boubín

Odpovědný redaktor řady Supplementum / Managing editor of series Supplementum

Dana Dvořáčková-Malá

Redakční rada / Associate Editors

Lenka Bobková, Luděk Galuška, Pavel Krafl, Ján Lukačka, Christian Lübke, Karel Maráz, Hana Pátková, František Šmahel, Josef Žemlička

Vydává / Published by

Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha

The Institut of History, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague

Adresa / Adress

Prosecká 76

190 00 Praha 9 – Nový Prosek

tel.: +420 286 882 121, linka 246

e-mail: mhb@hiu.cas.cz

<http://www.hiu.cas.cz/cs/nakladatelstvi/periodika/mediaevalia.ep/>

Zkratka časopisu / Journal Shortcut

MHB

MHB vychází dvakrát ročně / MHB is published twice a year

ISSN 0862-979X

MEDIAEVALIA HISTORICA

BOHEMICA

16/2

Praha
Historický ústav
2013

ISSN 0862-979X

©Historický ústav AV ČR, v. v. i.
Praha 2013

I

STUDIE

MINCMISTR EBERHARD A JEHO PŘÁTELE

Několik poznámek k počátkům Havelského Města*

Martin MUSÍLEK

Mintmaster Eberhard and his Friends: Several notes on the beginnings of Gallus Town: Although Gallus Town has already been devoted great attention in the existing specialised literature, there has so far been lacking an attempt to identify the burghers, who besides Mintmaster Eberhard shared in its foundation. Unlike the existing research, the study attempts to prove that Gallus Town was founded not only by Mintmaster Eberhard and people, who participated in the extraction and treatment of silver, but also members constituting the Prague patriciate, because the documents preserved show that in the Czech milieu it is not possible to distinguish between the “mining” (in the sense of specialists in the extraction of minerals) class and the class of the Prague urban elites. In fact, both supposed groups were a unified class, which was undoubtedly connected by family or business ties and the centre of all of their diversified activities was Prague, the headquarters and residential agglomeration of the ruling dynasty. It is also evident that Gallus Town of Prague did not comprise a legal or otherwise independent part of the Old Town, because already the first testimony of the written sources proves that the Prague burghers headquartered at Gallus Marketplace and Old Town Square appear as witnesses of one common Old (Larger) Town of Prague. The reeve was also common, who performed his powers over the entire town.

Key words: Prague, Gallus Town, Mintmaster Eberhard, urban elites, reeve

Havelské Město pražské tvořilo od poloviny 13. století významnou urbanistickou složku konstituujícího se Starého Města, čemuž odpovídá také značný zájem odborného bádání. V rámci předkládané studie se pokusíme zodpovědět zdánlivě jednoduchou otázku, kdo byli nejstarší havelští osadníci. Zásadní úskalí při řešení tohoto problému spočívá v tom, že v originále nedochovaná listina spojovaná s vybudováním Havelského Města, kterou měl lokátorovi Eberhardovi a jeho společníkům udělit již Václav I., zmiňuje jmenovitě pouze osobu lokátora. Na tento nedochovaný dokument odkazuje pouze potvrzení udělených práv a svobod králem

* Tato studie vznikla v rámci grantového projektu *Soužití křesťanského a židovského obyvatelstva ve středověkých Čechách* P405/11/1982 Grantové agentury České republiky.

Přemyslem Otakarem II. z roku 1265, v němž se však Eberhardovi společníci označují pouze jako „jeho (Eberhardovi) přátelé“ (*sui amici*) nebo jako „tíž měšťané tamtéž“ (*ipsis ibidem civibus*).¹ Dosavadní literatura předpokládala, že zakladateli Havelského Města byli zejména horní podnikatelé, kteří se podíleli na těžbě stříbra v Jihlavě a později i v okolí Havlíčkova (dříve Německého) Brodu.² Jestliže by byl tento předpoklad správný, setkali bychom se uvnitř pražských městských elit s určitou disparitostí. Na jedné straně by zde existoval mincmistr Eberhard a jeho přátelé (podle dosavadních názorů odborníci na těžbu stříbrné rudy zahraničního původu), na straně druhé pak zakladatelé pozdějších staroměstských rodin (snad potomci zámožných obchodníků).

V listině Václava II. z roku 1287, v níž ustanovuje šest staroměstských přísežných k uklidnění města zmítaného „*zhoubnými požáry nesvárů*“, se vyskytují měšťané, vlastníci domy jak na Staroměstském rynku, tak na Havelském tržišti.³ Mezi šesti králem jmenovanými měšťany zde vystupují Šimon Štuk, vlastníci dům na Staroměstském rynku, Konrád Junošův, majitel domu na Havelském tržišti a Dětrich Velflův (syn měšťana Velfla), pro jehož rodinu (Velflovice) jsou doloženy úzké vazby na nové svatohavelské založení.⁴ Bedřich Mendl, který si této

¹ CDB V/1, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (edd.), Praha 1974, č. 452, s. 667–668.

² Nejnověji například Zdeněk DRAGON, *Nové archeologické poznatky o Havelském Městě a otázky dokončení jeho lokace*, Martin MUSÍLEK a kol., Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie, Praha 2012, s. 196.

³ RBM II, Josef Emler (ed.), Praha 1882, č. 1418, s. 610–612; k tomu podrobně Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy 1*, Praha 1892, s. 267–268; a Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 42–43.

⁴ Velflovici měli podle jakýchsi starodávných královských privilegií, sahajících až k založení města, vykonávat podací práva ke kostelu sv. Havla. Odvolávají se na ně alespoň ve formulářovém zápise, který se hlásí do konce třicátých let 14. století. Jan Velflův a jeho synovec Jindřich Dětrichův zde vystupují ve jménu ostatních přátel jako bezprostřední vykonavatelé patronátního práva proti nedovolenému prodeji místní fary tehdejším farářem Wernherem. *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, Theodor Jacobi (ed.), Berlin 1844, č. 200, s. 79; srov. Bedřich MENDEL, „*Vici Theutunicorum*“ a „*civitas circa s. Gallum*“. *Dva problémy z počátků města Prahy*, Český časopis historický 38, 1932, s. 257. O dalších třech přísežných – Lutoldovi, synovi Bernarda Nigera, Mikuláši Kristinovu a Petru Scheflerovi – nelze říci nic bližšího. Nemusíme však pochybovat o tom, že se jednalo o příslušníky tzv. starého patriciátu. Rodiny Nigerů, Scheflerů nebo potomci měšťana Kristina se totiž na konci 13. a v první polovině 14. století ve městě často objevují, vlastnili zde nemovitosti a pravidelně zasedali v městské radě.

skutečnosti povšiml jako první, se na základě údajů listiny z roku 1287 domníval, že někdy v této době muselo dojít ke splynutí obou celků, respektive že Svatohavelské město bylo v této době podřízeno společné správě.⁵ Tento názor nekriticky přejímala i nejnovější literatura.⁶ Dle mého soudu však tato listina naopak svědčí o tom, že Havelské Město pražské nikdy netvořilo právně ani jinak samostatnou část města. Výslovně se v ní totiž uvádí, že pražský rychtář (*judex pragensis*) nesměl vést soudní zasedání bez přítomnosti přísedících. Vedle omezení rychtářských pravomocí z daného zápisu také vyplývá, že pravomoc rychtářova, stejně jako přísedících, se vztahovala na celé město.⁷ V případě založení Havelského Města se patrně jednalo o podnik několika významných pražských měšťanů, kteří touto lokací buďto pouze rozšiřovali možnosti svých obchodních zájmů uvnitř města, nebo jen využili panovníkova impulzu k lokaci „nového tržiště“ v okruhu budoucích hradeb. Toto stanovisko nedávno nejnověji formuloval a argumentačně rozvedl Martin Nodl.⁸

⁵ Ibidem, s. 256–257.

⁶ Například Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK, *Praha*, Praha 2000, s. 117–118.

⁷ „Statuimus ad hoc, quod judex Pragensis, quicumque pro tempore fuerit, causas omnes determinet et judicet secundum jus civitatis et de consilio juratorum. civitatis“. RBM II, č. 1418, s. 612.

⁸ Mimo jiné upozornil na to, že se mohlo jednat také o pokus Václava I. oživit „Staré Město“ novým podnikatelským impulsem. Martin NODL, „Město ve městě“. *Tzv. Havelské Město: hledání středu mezi anomálií a fikcí*, in: Martin MUSÍLEK a kol., *Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie*, Praha 2012, s. 30–41. Na to, že v pražském podhradí nevznikla města dvě, ale pouze jedno, upozornili již Jaromír ČELAKOVSKÝ, *O začátcích ústavních dějin Starého Města pražského*, Praha 1904, s. 42; a Václav VOJTÍŠEK, *K počátkům pražského města*, in: Výbor rozprav a studií, Praha 1953, s. 336, 339. Nelze ale souhlasit s Vojtíškovým názorem, že by dědičná městská rychta byla již od poloviny 13. století v místě domu čp. 404/I, protože nenalézá oporu v pramenech. Ve skutečnosti je objekt poprvé zmíněn až v Soudní knize s trhovými zápisy, v níž je jako první majitel uveden roku 1357 Bořuta, později mindenský biskup Dětrich z Portic, díky čemuž se dům roku 1363 nazýval mindenským dvorcem (*curia Mindenensis*). Jako rychtářův dům (*domus judicis*) se poprvé zmiňuje až na počátku 15. století. Zdá se, že po založení Havelského Města pražského dům patřil soukromým majitelům a až později, nejdříve ale na sklonku šedesátých let 14. století, se stal sídlem staroměstského rychtáře. Václav Vladivoj TOMEK, *Základy starého místopisu Pražského 1. Staré Město*, Praha 1866, s. 129; srov. Miloš Václav KRATOCHVÍL, *Stará rychta v Praze*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 7, Praha 1933, s. 189–198. Vzhledem k velkému množství doložených trhů s městskými nemovitostmi, dle mého soudu nelze uvažovat nad příliš velkou stálostí v držbě domů jednotlivými majiteli nebo korporacemi. *Soudní kniha s trhovými*

Ve druhé polovině 13. století nacházíme množství dokladů o tom, že staroměstští měšťané vystupují i před rokem 1287 v rámci jedné městské obce. Většinu z nich shromáždil již Jaromír Čelakovský, který zároveň upozornil na to, že v době posledních Přemyslovců se hovoří o pražské obci (*universitas civium, communitas*), jež se schází v kostele sv. Mikuláše na Staroměstském tržišti, kde jsou přijímána závažná usnesení a uzavírány přísežné jednoty.⁹ Podobně již na listině Václava I. z roku 1234 ve prospěch pražského měšťana Reinharda Nigera a jeho potomků vystupuje vedle některých šlechticů také rychtář Sifrid.¹⁰ Rovněž další torzovité zmínky o staroměstském rychtářovi Kunšovi (*Cunchone, iudice civitatis*) a Konrádovi (*Chunrado tunc iudici Pragensi*) nerozlišují ani mezi městskou obcí a obcí Nového města, ani mezi rychtářem německým nebo trhovým.¹¹ Oproti soudům starší literatury mám za to, že v posledním jmenovaném případě se s největší pravděpodobností jednalo o jednu a tutéž osobu. Ve středověku byl jeden měšťan často označován různými podobami jednoho křestního jména. Nejčastěji se jednalo o rozdílné podoby jména Jan – Johannes (Hana, Henslin, Jesco, Jonaco, Johlin) nebo František (Frana, Fancza apod.). Podobně na tom bylo i jméno Konrád. Například v *Soudní knize s trhovými zápisy* z poloviny 14. století se vy-

zápisy z poloviny 14. století přináší řadu dokladů o změně držby šlechtické, církevní nebo obecní na měšťanskou a naopak. Srov. Martin MUSÍLEK, *In Novo foro residentis. Sociotopografická analýza Havelského tržiště ve 14. století*, in: Martin MUSÍLEK a kol., *Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie*, Praha 2012, s. 42–71.

⁹ Jaromír ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech Pražských*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 1/2, Praha 1920, s. 130–131, hl. pozn. 26.

¹⁰ Vedle něj listinu dosvědčil také Champonois nebo nejspíše další pražský měšťan, Sifrid syn Frovinův. CDB III/1, Gustav Friedrich (ed.), Praha 1942, č. 64, s. 68.

¹¹ RBM II, č. 272, s. 104–105. Problematiku nejstarších staroměstských rychtářů shrnul Tomáš KALINA, *Příspěvek k založení Starého Města a k vývoji jeho areálu ve 13. století*, *Historická geografie* 8, 1972, s. 85–86; srov. V. V. TOMEK, *Dějepis 1*, s. 606, který uvádí jako staroměstského rychtáře Konráda (za krále Václava I.) a Kuneše (1364–1365). Na jiném místě svojí práce (s. 71–72, 171) Tomek zmiňuje existenci také německého rychtáře. Jejich pravomoc se však nejspíše vztahovala pouze na německé kupce přebývající v Týně, případě ještě na kupeckou osadu (okrsek) kolem sv. Petra. Nelze ani vyloučit skutečnost, že po zániku předlokačního osídlení se zdejší osadníci přesunuti do prostoru vymezeného nově budovaným staroměstským hradebním pásmem. Pokud zde skutečně existoval úřad německého rychtáře, jehož pravomoci se zřejmě vztahovaly pouze na Petřskou osadu, jejíž osazenstvo zřejmě tvořili zejména osadníci německého etnika. K Petřské čtvrti srov. Petr JURINA a kol., *Náměstí Republiky. Výzkum století*, Praha 2009.

skytuje hned několik podob tohoto jména jak v latinizované, tak německé a české podobě. Je příznačné, že některé vícekrát zmíněné osoby se jednou označují jako Konrád, jindy jako Kunat, Kuncz, Kunesch, Kunczlinus apod.¹² Lze se tedy domnívat, že v případě Kuneše z roku 1260 a Konráda z roku 1264 se jednalo o jednu a tutéž osobu, zastávající rychtářský úřad buďto po dobu pěti let, nebo byl do funkce s jistým časovým odstupem jmenován dvakrát. Již dne 29. srpna roku 1279 měli před shromážděným panstvem rychtář a měšťané Většího Města pražského přísahat věrnost králi Václavovi II. jako dědici Českého království.¹³ Nadto pokud se již roku 1282 při velkém hladomoru „*shromáždili všichni konšelé a starší města, a měli dlouhou poradu o tom, co by se mělo učinit, aby ohavnost ta byla odklizena*“, nelze pochybovat o tom, že v Praze existovala pouze jedna městská rada a jeden sbor přísežných, zodpovídající za celé město.¹⁴ Podobně nacházíme jako staroměstského rychtáře Olbrama, syna Menharta z Chebu (roku 1279 a 1288). Roku 1288 svědčí společně příslušníci Olbramoviců, Velfloviců, tentokrát již i rodin od Kamene a ze Znojma (Znoymerů), opět Šimon Štuk a další.¹⁵

Nemusíme pochybovat o tom, že Staré Město pražské mělo od počátku pouze jednoho rychtáře, který byl jmenován panovníkem z řad zámožných rodin usazených ve městě. Ostatně pokud by existoval jeden rychtář pro Havelské Město a jiný pro zbylý staroměstský areál, lze si v praxi jen velmi obtížně představit vymezení jejich teritoriální působnosti. Při nejasném vymezení hranic obou celků, které od sebe nebyly nijak odděleny (hradbou, příkopem), by byly nejisté hranice jejich okrsků zejména v průběhu ulic Michalská, Melantrichova a Železná, které tvoří přirozenou spojnici mezi Havelským tržištěm a Staroměstským rynkem. Rovněž

¹² CDB V/1, č. 426, s. 633. Jako Konrád nebo Kunat se v letech 1353 až 1356 kupříkladu označuje pražský měšťan Konrád Litoměřický, dále Konrád – Kunczlin Trumbwein, Konrád – Kunczlin Zenkl a další. V. V. TOMEK, *Základy 1*, s. 31, 238, 241, 249, 251.

¹³ V. V. TOMEK, *Dějepis 1*, s. 203.

¹⁴ *O zlých létech po smrti krále Otakara*, in: FRB II, Josef Emler (ed.), Praha 1874, s. 361. V tomto případě měl neznámý letopisec zřejmě na mysli Větší (Staré) Město pražské. Nelze však vyloučit, že hromadné odklizení mrtvol se řešilo jako celoměstský problém, jeden masový hrob byl na pravém břehu a druhý na levém břehu Vltavy (jeden na Starém Městě a druhý na Malé Straně).

¹⁵ RBM II, č. 1460, s. 626; č. 1461, s. 627; srov. V. V. TOMEK, *Dějepis 1*, s. 606.

by se komplikovalo například i pouhé pronásledování zloděje, který by se volně prostupnými ulicemi pokoušel uprchnout před spravedlností z jedné do druhé „obce“. V případě spáchaného zločinu by nebylo zcela zřejmé, zda by spadal do jurisdikce části, kde svůj přečin spáchal, nebo by byl souzen tam, kde byl zadržen. V tomto slova smyslu by nebylo ani jasné, který z obou rychtářů by měl podíl na pokutách nebo jiných platech na soudech, jež nepochybně tvořily významnou složku jeho příjmů. Nadto nejstarší doklady, vážící se k trestání různých zločinů z počátku 14. století (poprvé již roku 1301), se vztahují výhradně ke sloupu vztyčenému na Staroměstském rynku. Zde měli být za jazyk přibiti zákon porušující litkupníci tak, aby se sami odtrhli, nebo na tomto místě byli z města vymrskáváni zloději.¹⁶ Zdá se, že městská paměť znala na počátku 14. století pouze jedno místo, kde byly vykonávány fyzické tresty nebo popravy.

Již roku 1253 se jako *cives Pragenses* výslovně označuje nejenom mincmistr Eberhard (*Ebrlinus monetarius*), ale i známý Jindřich Cruciburger (*Heinricus dictus Crancpurgarius*).¹⁷ Názory hovořící o tom, že Eberhard později přesunul své akti-

¹⁶ V. V. TOMEK, *Dějepis 1*, s. 229, 339.

¹⁷ CDB IV/1, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (edd.), Praha 1962, č. 266, s. 455. Ke značné opatrnosti při ztotožnění mincmistra Eberharda s Ebrlinem monetariem, zmíněným roku 1253, nabádal Rostislav Nový, který je pokládal za dvě rozdílné osoby. Rostislav NOVÝ, *Český mincmistr Eberhard*, AUC – Philosophica et Historica 1, 1982, Praha 1984 (= Z pomocných věd historických 5), s. 136. Za jednu a tutéž osobu je naopak považovali již Václav Novotný, Josef Šusta nebo František Hoffmann. Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara*, Praha 1937, s. 376–377; Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin, I. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 1917, s. 60; František HOFFMANN, *Mincmistr Eberhard*, Pražský sborník historický 12, 1980, s. 72–73. Nejnověji se pro ztotožnění obou jmen vyslovil Petr SCHNEIDER, *Eberhardus, magister monete per Boemiam*, Martin MUSÍLEK a kol., *Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie*, Praha 2012, s. 142–157. Srov. Jan VOJTÍŠEK, *Mincmistr Eberhard a jeho potomci. Působení jedné gründerské rodiny ve středověkých Čechách*, in: *Ibidem*, s. 158–183. Podobně chápal formy Eberl nebo Eberlinus pouze za zdrobnělinu jména Eberhard pro pražské prostředí V. V. TOMEK, *Základy 1*, Rejstřík; nebo srov. *Idem*, *Dějepis města Prahy 2*, Praha 1892, s. 504. Striktně nejsou obě jména oddělena například ani v rejstříku RBM II, s. 1281. Přehled nejstarších pražských měšťanů podal již Josef TEIGE, *Seznamy měšťanů Pražských 1. Staré Město (1324–1350)*, Almanach královského hlavního města Prahy 4, Praha 1901, s. 234–237; dále Adolf ZYCHA, *Prag. Ein Beitrag zur Rechtsgeschichte Böhmens im Beginn der Kolonisationszeit*, Prag 1912, s. 236–240; nebo V. V. TOMEK, *Dějepis 1*, s. 607–611. Na to, že byl mincmistr pražským měšťanem, upozornil již J. ČELAKOVSKÝ, *O začátcích ústavních dějin*, s. 42.

vity pouze na Českomoravskou vrchovinu, jsou dle mého soudu neopodstatněné.¹⁸ Chybějící doklady o jeho působení v Praze totiž ještě nemusí znamenat, že se stále nejednalo o pražského měšťana. Navíc v žádné další zmínce nemáme doklad o tom, že by se nazýval jako měšťan jiného českého nebo moravského města.¹⁹ O jeho příslušnosti k rodící se pražské městské elitě, jejíž pole působnosti se neomezovalo pouze na pražské souměstí, nemusíme pochybovat. Nepostrádáme totiž doklady, v nichž se vyskytuje ve společnosti těchto jedinců. Vezmeme-li v úvahu znění formulářového listu, v němž měl mincmistr Eberhard od krále Václava I. obdržet ves Nusle, kterou následně daroval pražskému měšťanu Mikuláši Frenclínovu a jeho ženě Kunigundě, jednalo by se o jeden z dokladů jeho kontaktů s pražskými měšťany.²⁰

Podíváme-li se dále na jedno z nejstarších svědectví o pražských měšťanech, zjistíme, že roku 1264 se poprvé zmiňují předkové významných městských rodů, jež v několika případech působily na vývoj města až hluboko do 16. století.²¹ Listina z roku 1264, v níž jde o spor Malichie, vdovy pražského měšťana Frovina, s břevnovským kláštelem o vesnici Řepy, je důležitá hned z několika důvodů. Předně je v ní bezpochyby zmíněn pražský měšťan totožný s Frovinem (*Frowinus*), který již roku 1253 svědčil společně s Eberhardem a Jindřichem Cruciburgerem. S nimi jako svědci tohoto pořízení vystupují Menhart z Chebu, zakladatel rodu Olbramoviců, měšťan Simon, kterého můžeme s velkou mírou pravděpodobnosti ztotožnit se Šimonem Štukem, zakladatelem rodiny Štuků. Ve svědečné řadě se zmiňuje rovněž měšťan Velfl, první známý představitel Velflovců, a další pražští měšťané, kteří již nejsou uvedeni jmenovitě (*et aliis quam pluribus civibus Pragensibus*). Kromě toho, že k listině byla přivěšena pečeť jednotné pražské městské obce, všichni měšťané jsou titulováni jako „*cives Pragenses*“. Jak roku 1253,

¹⁸ Z. DRAGON, *Nové archeologické poznatky* (v tisku).

¹⁹ F. HOFFMANN, *Mincmistr Eberhard*, s. 70–84.

²⁰ Tuto zprávu lze pravděpodobně klást před 22. září 1253, kdy Václav I. zemřel. *Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II.*, (ed.) Johann Loserth, Prag 1896, č. 1, s. 24–25.

²¹ RBM II, č. 467, s. 182; CDB V/1, č. 426, s. 633–634. Nelze vyloučit, že Frowinus, zmíněný již na listině pražského rychtáře Konráda, je totožný s tímto měšťanem. Nasvědčovala by tomu i další zde uvedená jména pražských měšťanů – Otta a Lamblinus gallicus. RBM II, č. 272, s. 104–105.

tak 1264 se jako se svědky různých pořízeních setkáváme s měšťany bezpochyby jednotné městské obce.

Rovněž dochované písemné zmínky topografické povahy dokládají, že pražské patricijské rodiny vlastnily ve druhé polovině 13. století majetky zejména na Staroměstském rynku nebo v jeho okolí.²² Stavebně historické průzkumy, prováděné v padesátých a šedesátých letech minulého století zároveň přesvědčivě dokázaly, že fenomén raně gotických věžových domů není typický pouze pro oblast Havelského tržiště, ale původně zřejmě rozlehlé parcely, na nichž byl vybudován dům s věží, lze najít i jinde.²³ Nemůže být pochyb o tom, že dům s věží lze v podmínkách Starého Města pražského chápat jako statutární symbol. Stal se viditelnou známkou postavení, které skýtá bezpečí a zjevně manifestuje schopnost svého stavebníka zjednat sobě i svým blízkým ochranu a respekt.²⁴ Vzhledem k vysokým nákladům na jejich stavbu je zřejmé, že se jednalo o stavebníky zcela mimořádných ekonomických možností i společenských ambicí, které lze bezpochyby ztotožnit s rodící se vrstvou městské elity. Příznačná je v tomto směru skutečnost, že domy s věží se zřejmě nacházely také na Staroměstském náměstí, v případě domu čp. 548/I pak v jižní frontě rynku a při ústí Železné ulice, přirozené spojnice Havelského tržiště a Staroměstského náměstí.²⁵

²² Martin MUSÍLEK, *Rodina od Věže a její městské rezidence. Příspěvek k dějinám staroměstského domu čp. 403/I*, PSH 40, 2012, s. 322–323.

²³ Na domnělé věžové domy čp. 309/I a 350/I Na Perštýně upozornil Milan PAVLÍK, *Příspěvek k řešení otázky rekonstrukce bloků historického jádra Prahy*, Památkové péče 24, 1964, s. 75–82. Václav Mencl a Jan Muk nejenom poukázali na další věžové domy, ale také zdůraznili jejich pravděpodobné ovlivnění podunajskými architektonickými vzory, zejména situací v Řezně a Vídni. Václav MENCL, *Hrad Špilberk a jeho stavební typ*, Památková péče 24, 1964, s. 112–114; Jan MUK, *Příspěvek k poznání památkové hodnoty Havelského města v Praze*, Památková péče 24, 1964, s. 69–71; k tomu srovnej také Dobroslav LÍBAL – Jan MUK – Milan PAVLÍK, *Raně gotické Havelské město*, Pražský sborník historický 3, 1966, s. 32, 49; nebo JANA VODIČKOVÁ, *Rekonstrukce ulice Na můstku a výsledky stavebně historického průzkumu přilehlých domů*, Staletá Praha 16, 1986, s. 131–146.

²⁴ Milena HAUSEROVÁ, *Příspěvek k poznání domovní zástavby Havelského města*, in: Martin MUSÍLEK a kol., *Havelské Město pražské ve středověku. Historie – archeologie – stavební historie*, Praha 2012, s. 276–278.

²⁵ Konkrétně se jednalo ještě o domy čp. 27/I, 605/I a nelze vyloučit, že jádro radniční věže rovněž pochází ze staršího domu. J. MUK, *Příspěvek k poznání*, s. 70.

Jednotlivé rodové větve Velflovičů vlastnily nejpozději od počátku 14. století ve městě několik domů. Nelze si nepovšimnout, že majitelem domu s věží čp. 403/I uprostřed Havelského tržiště byl nejpozději od roku 1310 Mikuláš od Věže, jeden ze synů měšťana Velfla.²⁶ Původní rodový zřejmě věžový dům Velflovičů čp. 27/I se však nacházel na Staroměstském náměstí.²⁷ Nejstarší dochované písemné prameny tedy zachycují příslušníky jedné patricijské rodiny jako vlastníky domů jak poblíž Staroměstského náměstí, tak na Havelském tržišti.²⁸ Musíme si však uvědomit, že nejstarší a v daném období ještě stále nesoustavné doklady o majitelích domů ve městě pocházejí až z osmdesátých let 13. století. O domech některých nejvýznamnějších rodin se však dozvídáme až na počátku nebo v průběhu první poloviny 14. století a stále se jedná pouze o zlomkovité údaje, kdy naprostá většina domů a jejich majitelů uniká jakékoliv evidenci. Postrádáme tedy věrohodné doklady o podobě osazenstva Havelského Města v době jeho založení. Při snaze rekonstruovat alespoň torzovitý topografický obraz města musíme podobně jako například Bedřich Mendl vycházet pouze z mladších dokladů. S využitím mladších svědectví a výše shromážděných dokladů však můžeme opatrně konstatovat, že na Starém Městě pražském nenacházíme zmínku o tom, že by se zde nacházeli měšťané, kteří by patřili k různým městským obcím.

Tento závěr není v rozporu ani s výše citovaným a doposud nezpochybnovaným konstruktem Bedřicha Mendla. Z výše řečeného je zřejmé, že k předpokládanému „splnutí“ obou obcí by muselo dojít nejpozději již roku 1264, tedy rok před

²⁶ Mikuláš od Věže již roku 1310 prokazatelně vlastnil věžový dům čp. 403 na Havelském tržišti. Nemovitosti zde vlastnili také další Velfloviči Meinl Dubec a Velfl Kamaréř. Martin MUSÍLEK, *Rodina od Věže*, s. 325–327.

²⁷ Roku 1280 vystupuje měšťan Velfl jako „*pan Velfl, pražský měšťan, sídlící u kostela sv. Mikuláše*“ (*dominum Wobolinum, civem Pragensem, circa ecclesiam sancti Nicolai residentem*), RBM II, č. 2170, s. 1185; srov. V. V. TOMEK, *Základy 1*, s. 45–47.

²⁸ Ve druhé polovině osmdesátých let 20. století zde byly odkryty pozůstatky dvou románských domů. Jedna z objevených románských staveb, která se nacházela v západním křídle dnešní novostavby domu čp. 24/I, měla sílu stěn 1,3 až 1,4 metru. Můžeme předpokládat, že budova mohla být patrová. Síla základového zdiva nevyklučuje ani věžovitý charakter stavby v nedochovaných horních podlažích. Podle archeologického datování měl být dům postaven někdy kolem přelomu 12. a 13. století. Zdeněk DRAGON, *Praha 885–1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře*, Praha 2002, s. 85–86.

domnělou konfirmací práv a svobod Svatohavelského založení Václava I. jeho synem Přemyslem Otakarem II. Jak jinak si vysvětlit skutečnost, že měšťané (nebo jejich potomci), vlastníci později prokazatelně nemovitosti v obou městských částech, vystupují již před rokem 1287 jako pražští měšťané. K doposud předpokládanému splynutí obou městských obcí patrně nedošlo ani dojít nemuselo, protože Havelské Město zřejmě netvořilo právně či jinak samostatnou část Starého (v dané době Většího) Města pražského.

Zaměříme-li se na potomky nejstarších měšťanů doložených v písemných pramenech, musíme podobně jako v případě horních podnikatelů nebo mincmistrů z poloviny 13. století konstatovat, že se nám pouze velice obtížně daří jejich identifikace. Situaci nesmírně ztěžuje také fakt, že ani v nejpřednějších měšťanských rozrodech nelze vždy vysledovat užívání jednoho příjímí. Například roku 1345 byl v kostele sv. Havla pohřben Jindřich Šváb řečený Czigler. Pokud by se nedochoval tento jediný pramenný doklad, v němž je Jindřich označen svým jménem i přízviskem, pouze velice obtížně by šlo propojit Jindřicha Švába s jeho synem Tomlinem, který se již označuje pouze jako Czigler.²⁹ Ještě mnohem výrazněji lze obtížnou identifikaci osob doložit u jedné z nejstarších staroměstských rodin Fridingerů, kdy se Hiltmar Fridinger jako staroměstský měšťan uvádí poprvé již roku 1279.³⁰ V polovině 14. století se ve městě objevuje jeden z jeho potomků Smil Fridinger řečený Štědroň, který vlastnil venkovské statky v Běchovicích.³¹ To, že se ve městě již nadále jméno Fridinger nevyskytovalo, spolu s dokladem vlastnictví venkovských statků vedlo Tomka k názoru, že rodina opustila město a splynula s okolní nižší šlechtou.³² Ve skutečnosti ale můžeme ve městě doložit hned dva Smilovy potomky – syna Petra a dceru Dorotu. Ani jeden z nich se však v soudní knize neobjevuje pod jménem Fridinger, ale oba se již označují pouze jako „potomci

²⁹ *Summa Gerhardi, ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen (1336–1345)*, Ferdinand Tadra (ed.), Wien 1882, č. 99, s. 427–432; *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. ausgehobenen Klöster Böhmens*, Anton Schubert (ed.), Innsbruck 1901, s. 111–112.

³⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis 1*, s. 314; Srovnej CDB VI/1, (edd.) Zbyněk Sviták, Helena Krmíčková, Jarmila Krejčíková a Jana Nechutová, Praha 2006, č. 39, s. 79–80 (*Hiltmar Fridinger*).

³¹ AMP, Rkp. 987, fol. 223; Srovnej AČ 26, s. 11.

³² Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy 2*, Praha 1892, s. 452.

Štědroneč“.³³ Jeho české příjímí se mezi městskými elitami stalo pro jeho osobu natolik signifikantní, že tak byli označováni také jeho potomci, nehledě na starobylý rodinný původ nebo tradice. Tento krátký exkurz názorně ilustruje skutečnost, že také někteří z potomků významných měšťanů druhé poloviny 13. století se mohou skrývat pod jiným rodovým označením, než bychom očekávali.

V některých případech může být naopak rodové označení zavádějící. To platí pro Johla Eberhardova, který byl mezi lety 1355 až 1359 majitelem domu neznámé polohy na Starém Městě pražském.³⁴ Ačkoliv k tomu první zběžný pohled na základě přízviska Eberhardův svádí, v tomto případě se zcela jistě nejednalo o stejnojmenného brněnského měšťana a domnělého potomka mincmistra Eberharda Jana Eberhardova, protože ten byl již roku 1350 prokazatelně mrtev.³⁵ Johl Eberhardův byl totiž bezpochyby příslušníkem pražského měšťanského rozrodu od Kamene, jak se i několikrát v pramenech výslovně označuje (*Johlinus Eberlini de Lapide*).³⁶

Potomci nejstarších doložených měšťanů, obchodníků nebo podnikatelů se usazovali v různých českých a moravských královských městech, ti nejschopnější zřejmě v Praze.³⁷ Je to případ také jakéhosi horního specialisty Poplina, který vystupuje roku 1289 na listině, vystavené ve věci narovnání sporů o horní okrsky

³³ V. V. TOMEK, *Základy 1*, s. 195; RBM VI/1, Bedřich Mendl – Milena Linhartová (edd.), Praha 1954, č. 122, s. 69 (*in domo discr. viri Johlini dicti Eberhardi, civis Maioris civit. Pragensis*); V. V. TOMEK, *Základy 1*, s. 252.

³⁴ O jeho přiřazení k městským (radním) elitám nemůže být pochyb. Nejméně jednou v roce 1343 zasedal v městské radě. V. V. TOMEK, *Dějepis 1*, s. 611. Když se roku 1359 zmiňuje již jako zemřelý, jeho dům si zakoupili další dva významní staroměstští patricijové – Fridl Roll a Johl Rotlev. Tento dům nejspíše vlastnil již roku 1331. *Liber vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518*, Hana Pátková – Aleš Pořízka – Věra Smolová (edd.), Praha 2011 (= Documenta Pragensia Monographia 25), s. 245.

³⁵ Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 128–129.

³⁶ TAMTÉŽ, s. 255–256; J. TEIGE, *Základy 1*, s. 7–8; RBM III, (ed.) Josef Emler, Praha 1890, č. 545, s. 227 (*Eberlinus de Lapide, civis Pragensis, et Johlinus ipsius filius*); RBM IV, (ed.) Josef Emler, Praha 1892, č. 1264, s. 502–503; č. 1518, s. 611–612 (*Johlinus, olim Eberlini de Lapide filius*). Srov. zápis v *Liber vetustissimus*, s. 256 (fol. 41r).

³⁷ Za pražské měšťany jsou obecně považováni již roku 1207 zmínění obchodníci, nebo v tom samém roce se objevující jakýsi peněžník Drilot (*monetarius Driloth*). CDB II, Gustav Friedrich (ed.), Praha 1912, č. 74, s. 65–66; K tomu srov. A. ZYCHA, *Prag*, s. 236–240.

mezi kolínskými a čáslavskými měšťany.³⁸ Jeho dva synové jsou doloženi v Praze a Kutné Hoře, kde se jim bezpochyby podařilo zaujmout místo mezi městskou elitou.³⁹ Vedle mincmistra Eberharda mohli mít a pravděpodobně také měli podíl na založení Havelského Města někteří ze známých zakladatelů předních měšťanských rozrodů – Velflovičů, Olbramovičů, Tausentmarků, Junošů, Negelů, Ruprechtů, Rotlevů, od Kamene, od Kokotů, z Chebu nebo Pilungů – kteří zřejmě byli usazeni v místech pozdějšího městského areálu ještě před samotnou lokací Havelského tržiště.⁴⁰ I když písemné prameny bohužel nedovolují explicitní potvrzení následujících předpokladů, domnívám se, že v případě Velflovičů (úzké vazby na kostel sv. Havla, později doložené vlastnictví několika domů na Havelském tržišti, účast na těžbě a zpracování stříbra), Tausentmarků, Junošů a Pilungů (později doložené vlastnictví domů na Havelském trhu) se jejich podíl na lokaci jeví jako vysoce pravděpodobný.⁴¹

Od přelomu 13. a 14. století se v pramenech objevují zmínky o podílu některých pražských měšťanů na těžbě a zpracování stříbra (Jakub Velflův, Mikuláš od Věže, Rudlin Junošův a další). Podobně jako Eberharda a jeho *sociis* také pří-

³⁸ RBM II, č. 2729, s. 1193; CIM II, Jaromír Čelakovský (ed.), Praha 1895, č. 36, s. 99–101.

³⁹ Martin MUSÍLEK, *Pět tisíc hřiven* s. 122–123. Hypoteticky by šlo za jednoho z Eberhardových *sociis* považovat jakéhosi čáslavského měšťana Poppona, který je uveden ve výše zmiňované listině z roku 1289 ve věci sporu o vymezení důlních revírů mezi kolínskými a čáslavskými měšťany. RBM II, č. 2729, s. 1193; CIM II, č. 36, s. 99–101. Dům čp. 495a se totiž uvádí mezi lety 1361 až 1365 jako „*domus quondam Popponis*“. Zda byl bývalým majitelem domu horník Poppo (či některý z jeho potomků, nesoucích v příjmení otcovo křestní jméno), nebo komorník Jindřicha Korutanského, je za současného stavu poznání obtížné rozhodnout. V. V. TOMEK, *Základy 1*, s. 116; LE I, Clemens Borovy (ed.), Pragae 1873, č. 235, s. 112. Bývalý komorník českého krále Jan Popo se ve městě poprvé objevuje roku 1343, kdy přijal městské právo. *Liber vetustissimus*, s. 284. Roku 1292 se objevuje jakýsi *Nicolaus dictus Popicz*, A ZYCHA, *Prag*, s. 238; V ten samý rok byl také členem staroměstské městské rady, V. V. TOMEK, *Dějepis 1*, s. 608. Roku 1355 přijal městské právo Ondřej Fichi, bydlící u měšťana Poppona, *Liber vetustissimus*, s. 293.

⁴⁰ Pro všechny výše uvedené rody je zde v pozdějším období doložena držba nemovitosti. Například roku 1335 prodal František Tausentmark svůj dům na Novém tržišti za 170 kop grošů, V. V. TOMEK, *Dějepis 1*, s. 321.

⁴¹ Podíl Velflovičů na založení Havelského Města předpokládal také Julius LIPPERT, *Bürgerlicher Landbesitz im 14. Jahrhundert*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte Deutschen in Böhmen 40, 1901, s. 16; nebo V. MENCL, *Hrad Špilberk*, s. 112.

slušníci výše zmíněných rodin pobývali na panovnickém dvoře a udržovali těsné kontakty se šlechtickými předáky. Přestože pro polovinu 13. století podobné doklady chybí, považuji za pravděpodobné, že synové pouze navazovali na aktivity svých otců. Pozdější svědectví také ukazují, že právě příslušníci těchto rodin se podíleli na velkém množství dalších lokací nejenom v oblasti pražského souměstí.⁴² Do okruhu těchto rodin patřili také královští mincmistři nebo urburéři.⁴³ Jak již bylo řečeno výše, i známý Jindřich Creuzburger se vedle mincmistra Eberharda roku 1253 označuje jako pražský měšťan. V úvodu nastíněná disparátnost v chápání městských elit ve 13. století spočívá v tom, že od sebe nelze odlišovat „horní“ (ve smyslu specialistů na těžbu nerostů) vrstvu a vrstvu pražských městských elit, jak činila některá dosavadní literatura. Označování domácích elit vznikajících lokačních měst za meliorát, jak navrhuje Tomáš Velímský, není tedy podle mého názoru opodstatněné.⁴⁴ Ve skutečnosti obě domnělé skupiny představovaly jednotnou vrstvu, jež byla bezpochyby propojena rodinnými a obchodními vazbami. Pro některé ve 13. století doložené mincmistry a urburéře je doložen kontakt s pražským souměstím, jiní pražští měšťané se naopak podíleli na výnosné těžbě a zpracování stříbra.

V literatuře často citovaný názor, že se vesměs jednalo o osoby přicházející ze zahraničí, je dle mého soudu odpovídající jen částečně.⁴⁵ I mezi městskými elitami v tomto období totiž nacházíme osoby nesoucí česká (slovanská) jména. Na tomto místě lze zmínit urburéře Bořutu, z vrstvy domácích elit mohl pocházet zakladatel potomní významné pražské patricijské rodiny Junoš (Junoša) nebo příslušníci rodiny od Kokotů, kteří jsou již v soudobých pramenech označováni českou podobou jejich jména. Pominout nelze ani několik svědectví o tom, že prostředí těchto elit

⁴² K tomu přehledně Bedřich MENDL, *Z hospodářských dějin středověké Prahy*, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 5, Praha 1932, s. 186–190.

⁴³ M. MUSÍLEK, *Pět tisíc hřiven*, s. 123.

⁴⁴ Tomáš VELÍMSKÝ, *Cruciburgensis magister monetae aneb historie jednoho omylu. Příspěvek k dějinám městského meliorátu v českých zemích ve druhé a třetí čtvrtině 13. století*, in: Civitas & Villa, Miasto i wieś w średniowiecznej europieśrodkowej, Wrocław – Praha 2002, s. 206–207. K tomu srov. Jaroslav MEZNÍK, *Z problematiky středověkého patriciátu*, ČsČH 11, 1963, s. 636.

⁴⁵ Význam německých kolonistů při počátcích pražského města vyzdvihoval například V. VOJTÍŠEK, *K počátkům*, s. 340.

nebylo výhradně „německé“, což dokládá také ryze české jméno Jaroš (*Jaroscio*) jednoho ze synů zakladatele Havelského Města mincmistra Eberharda.⁴⁶ Velké množství horních specialistů tedy zřejmě pocházelo ze zahraničí a řadě z nich se zde podařilo dosáhnout společenského vzestupu, nicméně nelze přehlížet skutečnost, že mezi nimi již od počátku nacházíme také osoby, pocházející bezpochyby z domácího obyvatelstva. Podobný vývoj prokázal svým kritickým rozbořením jmen, zachycených v nejstarší městské knize, již Jerzy Rajman pro Krakov. Rajman došel k závěru, že mezi krakovské městské elity pronikali také měšťané neněmecké národnosti. Podobně jako v Praze totiž lze ve vládnoucí vrstvě města najít také jednotlivce, kteří nesli jazykově typicky slovanská jména.⁴⁷

V Praze docházelo až hluboko do 14. století ke konfliktům pouze mezi měšťanskými rody, které často končily ozbrojenými střety jednotlivých spřízněných rodinných klanů. Již Jaroslav Mezník přesvědčivě dokázal, že z důvodu doposud primitivní a nedostatečně rozvinuté městské správy nezbyvala některým chudším obyvatelům jiná cesta pro zaručení své bezpečnosti, než se svěřit do ochrany mocného měšťana. Zámožní a vlivní pražští měšťané si zavazovali chudší spoluobyvatele tím, že je ochraňovali a pomáhali jim při případných soudních jednáních. Naopak prestiž a tudíž i mocenský vliv patrona ve městě se odvíjel od počtu jeho klientů. Cena za podobnou ochranu však byla pro některé měšťany poměrně vysoká. Nemajetný obyvatel města se většinou musel svému patronovi zavázat, že se stane jeho klientem a že se zbraní v ruce bude ochoten posílit houf v bojích proti jeho městským a vnějším nepřátelům. „Ochráncem“ chudého měšťana se pak zpravidla stával ten patricij, který na jeho domě vlastnil rentu. Právě o zákaz najímání těchto klientů jednotlivými patricijskými rody, s jejichž pomocí udržovali svoji nadvládu nad městem a ostatními méně mocnými měšťany nebo měšťanskými rody, se Václav II. roku 1287 pokoušel. Svědčí o tom také skutečnost, že podobná nařízení týkající se zákazu institutu tzv. „svátečních pacholíků“ (Mendlův

⁴⁶ CDB V/2, č. 794, s. 478–479.

⁴⁷ Jerzy RAJMAN, *Kraków: zespół osadniczy, proces lokacji, mieszczanie do roku 1333*, Kraków 2004, s. 344–351.

překlad termínu *suntagsknecht*) musel znovu vystavovat ještě ve třicátých letech i Jan Lucemburský.⁴⁸

Na základě shromážděných údajů je zřejmé, že v pramenech pražské proveniencce nelze dohledat zmínky o jakékoliv právní svébytnosti osob – městských elit podílejících se na havelském založení. Naopak již od počátku pražští měšťané, sídlící na Havelském tržišti a Staroměstském náměstí vystupují jako přísežní jednoho společného Starého (Většího) Města pražského. Společným se zdá být také rychtář, který své pravomoci vykonával nad celým městem. Významné osoby, o nichž máme pouze torzovité informace, si již od šedesátých let 13. století vzájemně svědčí na svých pořízeních a lze předpokládat, že spolu udržovaly rodinné, obchodní či podnikatelské kontakty. Zároveň je do okruhu konstituujících se pražských městských elit nutno přiřadit také mincmistra Eberharda a další významné měšťany, kteří se podíleli na těžbě a zpracování stříbra. V případě „nového města kolem sv. Havla“ nešlo o založení nového městského celku, ale pouze o vybudování výstavné rezidenční čtvrti, respektive tržiště a k němu přiléhajících domovních bloků. Některé domovní parcely, přiléhající k Havelskému tržišti, ve svých zadních částech zřejmě sousedily se zadními trakty domů stojících již na Staroměstském rynku. S největší pravděpodobností se na vybudování Havelského Města podíleli významní pražští měšťané, kteří provozovali mezinárodní obchod, účastnili se těžby a zpracování stříbra či působili na panovnickém dvoře. Přestože své podnikatelské aktivity realizovali na území celého Českého království, nepochybným faktem zůstává, že jejich hlavním středobodem bylo pražské souměstí jako přirozené centrum zemí pod přemyslovskou vládou.

⁴⁸ J. MEZNÍK, *Praha*, s. 26, 41–43; O rozšíření institutu muntmannů v německých městech nejpodrobněji H. PLANITZ, *Die deutsche Stadt*, s. 268.

Mintmaster Eberhard and his Friends

Several notes on the beginnings of Gallus Town

In the sources of Prague provenience, it is not possible to find mentions of any kind of legally independent persons – urban elites participating in Gallus' foundation. On the contrary, already from the beginning the Prague burghers, headquartered at Gallus Marketplace and Old Town Square appear as witnesses of one common Old (Larger) Town of Prague. The reeve also seems to have been common, who performed his powers over the entire town. Significant persons, on whom we have only fragmentary information, mutually witness in their purchases already from the 1260s and it can be anticipated that they maintained family, trade and entrepreneurial contacts with one another. It is necessary to categorize in the circle of those constituting the Prague urban elites also Mintmaster Eberhard and other important burghers who participated in the extraction and treatment of silver. In the case of the “new town round St Gallus”, it was not the foundation of a new urban whole but only the construction of an imposing residential quarter, or a marketplace and the housing blocks adjacent to it. Some of the housing plots, adjacent to Gallus Marketplace, in their back parts apparently neighboured the back sections of the houses already standing on Old Town Square. With the greatest likelihood, important Prague burghers, who operated international trade, participated in the extraction and treatment of silver or worked at the sovereign's court, participated in the construction of Gallus Town. Although they implemented their entrepreneurial activities on the territory of the entire Kingdom of Bohemia, it remains an indubitable fact that their main centre was the Prague conurbation as the natural centre of the land under Přemyslid rule.

In the Czech milieu it is not possible to distinguish between the “mining” (in the sense of specialists in the extraction of minerals) class and the class of the Prague urban elites, as was done by some of the existing literature. The labelling of the domestic elites of the emerging locational towns as the *meliorat* thus is not justified. In fact, both supposed groups were a unified class, which was undoubtedly connected by family or business ties. For some mintmasters and mining entrepreneurs (paying the royal mint tax called *urbura*) proved in the 13th century,

contact with the Prague conurbation has been demonstrated, whereas other Prague burghers shared in the lucrative extraction and treatment of silver.

„TAK JAKÝ PŘÍDOMEK MU VYMYSLÍME?“

Středověcí vládci v osidlech kronikářovy moci

Martin NEJEDLÝ

So, what cognomen will we think up for him?” Medieval rulers in the snares of the chronicler’s power: The official historian of the Duchy of Burgundy Georges Chastelain (1415–1475) included in his work also a noteworthy evocation of a crisis in the womb of the ruling family from January 1457. The solitary wandering of the duke in the woods as a result of an argument with his heir, he took as a pilgrimage for adventure and realization. In that, he utilized the approaches and motifs of medieval fictional literature. He used the fictional methods of “interweaving” also in treating the neighbouring episodes on the rebellious brewmaster and fraudulent servant, who threatened the order and calm of the Burgundian territory. Chastelain’s passages on the relation of the French and Flemish languages also serve to reinforce the hierarchical order. The author devoted great attention to the selection of cognomens for contemporary ruler, particularly King of France Charles VII and Duke Philip. They became a chance for him to assert his own influence on the events as the creative historian and man of letters literature, who has the power to form the image of his lords in the future.

Key words: Georges Chastelain, official chroniclership, Burgundy, power in the Middle Ages, propaganda, chivalric adventure, social hierarchy, language in the Middle Ages, cognomen of the rulers

Pokud někdo v lednu 1457 dostal pošetilý nápad vyrazit za mrazivé noci do lesů u Soignies, naskytlo se mu útrpné divadlo. Hustým porostem se prodíral osamocení a zoufalý jezdec. Několikrát nasadil uondanému koni ostruhy, aby se vydrápali až na hřbet zalesněného kopce. Doufal, že v dálce zahlédne světla lidských obydlí, ale pak vždy zklamaně trhnul uzdou a vrátil se zpět do rozbláceného údolí. Hustě přšelo. Voda z tajícího sněhu zakryla i mizernou stezku, takže se na ni už nedokázali vrátit. Jezdec měl dojem, že se pohybuje v bludných kruzích. Často musel sesednout, přičemž se zamotal do větví a šlahounů, sklouzl na zledovatělém svahu a plácl sebou do bláta. *„A ten, před kterým lidé ještě den předtím uctivě klekali, byl nyní sám nucen padat na kolena před holými stromy. Přitom si strašně zamazal ruce, kalhoty a oděv. Do krve se poškrábal o bodlinaté roští. Umíral*

*hladem a klepal se zimou.*¹ Zkusil volat o pomoc, ale odpovědí mu bylo jen šumění deště, praskání větviček a křik probuzené sojky. „*K dovršení neštěstí jeho kuň třikrát upadl. Když se svalil počtvrté, zpřetrhal popruhy u sedla. Při posledním pádu se koni zasekl do stehna jezdcův meč. Pán ho tedy musel vést pěšky a vši silou táhnout za sebou. Sám měl na nohou jen jemné a lehounké střevíce, které se mu rychle promočily. Hned klopýtl, hned uklouzl, mnohokrát padl na zem. Zvedal se stále obtížněji...*“² Poté zraněnému koni na zledovatělé kaluži znovu podklouzla kopyta, ztěžka pána zalehl a pohmoždil mu pravou nohu. Blížila se půlnoc a liják opět přecházel v husté sněžení. Zdálo se, že zmáčený a poraněný zbloudilec vysílením padne a při nočním mrazu zahyne.

Osud nešťastníka ztraceného v lesních temnotách by nejspíš dávno zmizel v závějích času, kdyby jím nebyl sám burgundský vévoda Filip Dobrý. Nezáviděníhodné dobrodružství popsal na výslovný pánův rozkaz krátce po události oficiální historik Georges Chastelain. Ten za svoji kronikářskou práci pobíral pravidelný plat, stál tedy před choulostivým úkolem: na věčnou paměť zaznamenat a zhodnotit těžkou krizi v lůně vévodské rodiny.³ Nesměl si rozhněvat ani dosavadního chlebodárcе Filipa Dobrého, ani jeho následovníka Karla. Oba od něho očekávali, že v Kronice nabídne oficiální výklad o roztržce a impulsivní reakci Filipa Dobrého, jež ošidně hraničila s nepřičetností a šílenstvím. Georges Chastelain „ukul“ celé dobrodružství do podoby, jež je pozoruhodnou výpovědí o pozdněstředověké moci.⁴

¹ *Oeuvres de Georges Chastelain*, Joseph Kervyn de Lettenhove (ed.), Bruxelles 1863–1866, 8 vol., (dále jen *Oeuvres*), zde III, s. 250. Tato studie vychází v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na univerzitě Karlově č. 12 „Historie v interdisciplinární perspektivě, podprogram Evropa a (versus) svět: Interkontinentální a vnitrokontinentální politické, ekonomické, sociální, kulturní a intelektuální transfery“.

² *Oeuvres* III, s. 251. Diskuse, zda je autorovo jméno třeba psát Chastelain či Chastellain, pokládám vzhledem k tématu studie za druhotné. Zdůvodnění formy Chastelain, dnes převažující, viz Verdun-Louis SAULNIER, *Sur Georges Chastelain poète et les rondeaux qu' on lui attribua*, in: *Mélanges J. Frappier*, Genève 1970, (Publications romanes et françaises, 112), s. 986–1000.

³ *Oeuvres* I, s. XXVII. Tyto doklady přebírá a komentuje rovněž Kenneth URWIN, *Georges Chastelain, la vie, les oeuvres*, Paris 1937, s. 12, s. 164–165.

⁴ K Chastelainově tvůrčí metodě blíže Martin NEJEDLÝ, „*O podivuhodném promíchání pražských mnichů a dívek*“. Bohemikální a lucemburské pasáže Georgese Chastelaina z let 1455–1459 jako historiografický a metodologický problém, *Studia Mediaevalia Bohemica* 4/2012, s. 233–257.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

A samozřejmě také o tehdejšího pojmání historiografie psané za pravidelný plat. Autor nenechal čtenáře na pochybách: právě on je strážcem budoucího vévodova obrazu. Obrazu přísně oficiálního, ale nesoucího nesmazatelnou pečeť osobního talentu.

Ožehavost Chastelainovy role pochopíme snadno: Filip Dobrý se v lednu roku 1457 pohádal se synem tak, že ve stavu krajního rozrušení vyrazil za mrazivého soumraku do lesů a nejspíš se tam pokusil o sebevraždu. Jeho chování vyvolalo u dvora paniku, v ulicích Bruselu se šířily poplašné fámy. Událost se tedy zamlčet nedala. Psali o ní i dva další kronikáři, Jacques Du Clercq a Olivier de La Marche, ale ti celou patálii odbyli několika řádky. Chastelain jí jako oficiální dvorský historik zasvětil barvitě vyprávění, zaujímající v kritické edici celých 40 stran.⁵ Svoje rozhodnutí ospravedlnil slovy: „*Někteří by mohli soudit, že je zbytečné tolik se rozepisovat o pobláznění a lehkomyšlnosti...*“⁶ Aby se vyhnul výtkám z předpojatosti, zakomponoval do příběhu očitá svědectví osob, jež pokládal za mluvčí uměřenosti a rozumu. „*Na věčnou paměť*“ tak poskytl vyprávění, které burgundský dvůr ochotně přijal a posléze hlásal jako závaznou verzi ožehavé krize. Navíc jí svým talentem zajistil druhý život, protože se stala inspiračním zdrojem romantiků.

Chastelainovo uchopení látky může zapůsobit přinejmenším překvapivě. Snad proto, že o povaze středověké propagandy stále málo víme. U příčiny rodinného sporu se zastavím jen stručně, i když oficiální kronikář ji rozebral do nejmenších detailů: příslušníci rodu Croÿ, oblíbenci Filipa Dobrého, neměli rádi jeho syna Karla. Rozpory v lůně vládnoucí dynastie jitřil „*vlámský povýšenec*“ Jehan Coustain, „*nejosobnější*“ sluha stárnoucího vévody, jenž si získal pánovu oblibu podlézáním a přetvářkou.⁷ Filip Dobrý se jednoho lednového dne roku 1457 rozhodl povolat syna k důvěrnému rozhovoru do soukromé kaple bruselského paláce a vnést do

⁵ V zásadě *Oeuvres* III, s. 240–278. Příběh však musíme posuzovat v širším kontextu až k vévodovu návratu do Bruselu: *Oeuvres* III, s. 288. K příhodě viz Jean-Claude DELCLOS, *Du fait divers à l'oeuvre littéraire: l'anecdote (?) dans la Chronique de Georges Chastellain*, in: *L'anecdote*. Publications de la faculté des Lettres et Sciences Humaines de Clermont-Ferrant, 1988, s. 185–195, zde s. 191.

⁶ *Oeuvres* III, s. 263.

⁷ *Oeuvres* IV, s. 266. Píše o něm i Jacques du Clercq, *Mémoires*, Jean Alexandre Buchon (ed.), Paris 1837, s. 636–637.

rozmíšek jasno. Zpočátku si vyměňovali názory klidně, ale ke zvratu došlo, když jeden druhému upřeli autoritu a důvěryhodnost. Vévoda stroze oznámil synovi, že štědře obdaruje jeho největšího nepřítele: „*Nárokuji si právo zvětšovat či zmenšovat majetky kohokoli. Chci, aby pan ze Sempy obdržel vše, co jsem právě rozhodl.*“⁸ Karel se odvolal na protichůdné přání, které otec nedávno vyřkl: „*Pane, jednou už jste dal jiný rozkaz a já se ho hodlám držet!*“ Celkem běžný generační svár se tedy vyhrotil do ostrého konfliktu, protože syn pod hávem věrnosti zpochybnil nejen otcův rozkaz, ale též jeho intelektuální schopnosti.⁸

Stárnoucí Filip následníkům vzdor psychicky nesnesl. „*Jakže, vykřikl vévoda, vy mne tedy neposlechnete? Odmítáte vykonat, co si přeji?*“ Prudká hádka přerвала všechny dosavadní zvyklosti burgundského dvora. Vévoda nečekaně přešel k tykání: „*Chlapče, ty nesplníš moji vůli? Tak mi jdi z očí!*’ Spolu s ostrými slovy mu krev prudce stoupla přes srdce až do hlavy. Nejprve byl mrtvolně bledý a pak rázem strašně zrudl. Tak mi to alespoň vylíčil kaplan, který se stal jediným svědkem této scény.“⁹ Oficiální historik Chastelain prozatím zobrazoval svého pána vždy v tom nejlepším světle, jako ideálního vladaře. K takovému portrétu patřil nejen příjemný a důstojný vzhled, ale také uvážlivé chování.

V této souvislosti je pozoruhodné, že ač náš autor sepisoval oficiální historii, Filipa Dobrého zvěčnil jako člověka z masa a kostí. Přiznal i několik sporných povahových rysů. Ve sféře rodinných vztahů zaznamenal do Kroniky Filipovu přehnanou reakci, když se jedinému synovi Karlovi narodila dceruška. Vévoda byl trpce zklamán, že nemá vnuka, a znechuceně se tedy odmítl zúčastnit slavnostního křtu.¹⁰ Snachu tím zarmoutil a syna urazil, i když vzájemné rozladění nepřineslo tak závažné důsledky jako již zmiňovaný konflikt z ledna 1457.

Tehdejší spor mohla urovnat jedině Filipova choť vévodkyně Isabela, nechtěně ho však vyhrotila. Rozhodla se totiž i se synem Karlem tajně uprchnout z paláce.¹¹ Navíc se obrátila s prosbou o ochranu k francouzskému dauphinovi Ludvíkovi,

⁸ *Oeuvres* III, s. 232.

⁹ *Ibidem*. K roli očitých svědků viz Estelle DOUDET, *Poétique de George Chastelain (1415–1475). Un cristal mucié en un coffre*, Paris 2005, s. 333.

¹⁰ *Oeuvres* III, s. 297–298. Tento aspekt zdůrazňuje K. URWIN, *Georges Chastelain*, s. 49.

¹¹ *Oeuvres* III, s. 233.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

který dlouhodobě pobýval na vévodském dvoře. Rodinná hádka tím přerostla ve státní záležitost.¹²

Vévoda Filip vnímal jednání svých nejbližších jako zradu. Nařídil intrikánskému důvěrníkovi Jehanu Coustainovi, jenž ho popíchl k impulzivní reakci, aby mu opatřil dvacet florinů a krátký meč.¹³ Georges Chastelain tvrdil, že jako jeden z mála dvořanů vévodův zbrklý odjezd osobně sledoval. Díky častému styku svého pána dobře znal. Mohl tedy znepokojeně zapsat, jak vévodovi strašně ztuhly rysy tváře. Ta prý nyní byla „*tvrdší než ten nejchladnější mramor*“. Filip Dobrý se vyšvihl na koně a vyrazil tryskem z paláce a posléze i z hlavní bruselské brány, aniž by komukoliv řekl, kam vlastně jede.¹⁴ Zahalil se do pláště a tmavé kukly, takže ho na venkově nikdo nepoznal. Vyjel do širé krajiny a blížil se k lesnaté oblasti, zjevně bez konkrétního cíle. Několik dní předtím napadl sníh. Osudného dne přišla sice obleva, ale hustě přšelo a pro mlhu nebylo pořádně vidět na cestu.¹⁵

Evokace pochmurného lednového odpoledne se Chastelainovi stala vítaným prologem k rozvinutí romaneskních a fantastických motivů přímo v srdci oficiálních dějin burgundských vévodů. Ač se autor výslovně neodvolal na dobrodružné romány středověku, byl si nejspíš jist, že dvorští čtenáři jeho vzory rozpoznají a správně dekódují.¹⁶ Neváhal také použít obvyklého románového postupu tzv. „proplétání“, jež umožňovalo propojit zdánlivě nesouvisející příběhy a zvýraznit jejich ideovou příbuznost.¹⁷

Následující pasáže podhalují dobové pojetí moci. Tím, že nečekaně a zcela sám opustil hierarchizovaný dvůr a výstavný palác, vzdal se vévoda podle Chastelaina vlastní identity: „*Ve věrném městě byl jedním z nejmocnějších vládců na zemi. Jakmile vyrazil sám do polí, kde se bezcílně potuloval, stal se z něho prachobyčejný*

¹² E. DOUDET, *Poétique*, s. 334.

¹³ *Oeuvres* III, s. 240.

¹⁴ J.-C. DELCLOS, *Du fait divers à l'oeuvre littéraire*, s. 191.

¹⁵ *Oeuvres* III, s. 241.

¹⁶ E. DOUDET, *Poétique*, s. 331nn.

¹⁷ K metodě proplétání v kronikářství viz Martin NEJEDLÝ, *La représentation des pouvoirs et des hiérarchies dans les Chroniques de Jean Froissart*, Villeneuve d'Ascq 1999, s. 16–18. Viz také J.-C. DELCLOS, *Du fait divers à l'oeuvre littéraire*, s. 192.

pocestný.¹⁸ Napříště se vévoda, „*který měl snad milión služebníků*,“ proměnil v anonymního a mlčícího muže. Byl navíc zdrcený a zklamaný, protože mu platné vladařské slovo odňal jediný syn. V lijáku a mlze neviděl dál než na krok, promokl a obličej měl pocákaný od bláta. Bloudil mimo cesty krajně rozrušený, takřka na hranici šílenství. Sledovala ho jediná osoba – samotný vypravěč. „*Vévoda projížděl křížem krážem poli, tu tam, tu zase zpět, podle toho, jak ho zrovna napadlo. Chtěl zabránit vlastní družině, aby ho následovala, byť jen z povzdálí. Posléze bloumal bez jakéhokoli cíle po zarostlejších kopcích a úžlabinách, takže všichni družiníci beznadějně ztratili jeho stopu.*“¹⁹ Za soumraku projížděl stále tesknější krajinou, až dorazil k hlubokému hvozdu, kde se vůbec nevyznal. Proti všem zvyklostem nicméně pobídl koně ke cvalu do hustého porostu, ačkoli už pořádně neviděl na cestu.

Vévoda měl sice na bezcílné bloudění vlastním územím právo, obvyklé to však rozhodně nebylo. Filipa Dobrého se odvážil proti jeho vůli sledovat jen privilegovaný host burgundského dvora, francouzský dauphin Ludvík. Vyjel z Bruselu stejnou branou jako Filip Dobrý, ale o správném směru další cesty už neměl ponětí. Marně se po vesnicích vyptával, zda rolníci burgundského vévodu nezahledli. Způsobil jen zmatek a zděšení lidu, který nemohl pochopit, jak se jejich pán mohl ztratit a proč ho v polích hledá ten krásně oblečený mladík.²⁰ Chastelain opět podtrhl rozpor mezi pozemskou slávou soudobých vládců a osamocení bezejmenného jedince, ztraceného v lijáku uprostřed neznámé krajiny.²¹ Dauphin ovšem zahlédl na obzoru jako opěrný bod kostel Panny Marie Spasitelky, kam se uchýlil.²² Netušil, že ve stejné době se už vévoda bezcílně noří do temnělého lesa. Chastelain položil důraz na kontrast slavnostních sálů bruselského hradu, poutního kostela a neznámého hvozdu.²³ Také chování obou držitelů moci bylo roz-

¹⁸ *Oeuvres* III, s. 242. Autor zde užívá termínu „bonne ville“, tedy věrné město.

¹⁹ *Ibidem*, s. 241; dále viz J.-C. DELCLOS, *Du fait divers à l'oeuvre littéraire*, s. 193.

²⁰ *Oeuvres* III, s. 245–246. K pobytu dauphina Ludvíka na základě Chastelainových zpráv viz Jean FAVIER, *Louis XI*, Paris 2001, 177nn.

²¹ *Oeuvres* III, s. 246. Viz též Gabriel PÉROUSE, *Georges Chastelain, étude sur l'histoire politique et littéraire du XVe siècle*, Paris 1910, s. 64–71.

²² Jednalo se o kostel Notre-Dame de Grâce, kde od roku 1445 uctívali zázračný obraz Panny Marie. Viz poznámka v Kervynově edici *Oeuvres*, s. 246, note 1.

²³ E. DOUDET, *Poétique*, s. 739, s. 780.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

dílné. Vévoda se nechal unést pýchou, zklamáním a zlostí, kdežto francouzský dauphin padl v kostele na kolena před zázračným obrazem v kajícím rozjímání.²⁴ Dauphinovo úsilí najít vévodu i za cenu bloudění, neodbytný nával melancholie, upřímná modlitba v odlehlém kostele a posléze šťastný návrat polními cestami do Bruselu, to vše připomíná tzv. *quête* středověkých románů, vlastně hrdinovo rytířské putování za dobrodružstvím a poznáním. Šlo o kurtoazní téma par excellence, rozvíjené ve francouzsky psané literatuře nejméně od dob Chrétiena de Troyes, tedy od poslední třetiny 12. století.²⁵

Georges Chastelain se ostatně v následující kapitole, nazvané „*jak se vévoda ocitl v obrovském nebezpečí*“, vrátil k Filipovi Dobrému slovním obratem typickým pro soudobé romány. Podtrhl přitom svoji vlastní roli „strůjce“ příběhu. „*Zanechám syna francouzského krále ve stavu melancholie a vrátím se k vévodovi burgundskému.*“²⁶ Kronikářův pán se mezitím beznadějně ztratil v neznámém hvozdu, „*který mu připadal nepřátelský a nekonečný.*“ Les jakožto výsostný prostor rytířského dobrodružství nabýval v Chastelainově Kronice na důležitosti vždy, když nastala nejistá politická situace nebo došlo ke zpochybnění identity významných osob.²⁷

Na rozdíl od dauphina, který našel fyzické i duchovní útočiště ve venkovském kostele, burgundský vévoda v krajině nezavadil o jediný záchytný bod.²⁸ Jak píše Chastelain, „*pršelo stále víc a mlha byla tak neproniknutelná, že dohlédl sotva na pár stop před sebe. Dokonce ještě než se začalo smrákat, jen těžko rozeznával nejbližší stromy.*“ Brzké lednové setmění za těchto okolností „*muselo sklíčit srdce každého muže a dovést ho k zoufalství. Sníh sice tál, ale stružky vody se v lese měnily v potoky, protože země nedokázala všechnu tu vodu vsáknout.*“ S naléhavostí až úpornou prolínají Chastelainovým líčením déšť, temnoty, ztracená stezka, pichlavé křoviny,

²⁴ *Oeuvres* III, s. 247.

²⁵ K tématům rozvíjeným Chrétienovými díly Jean DUFOURNET, *Chrétien de Troyes. Perceval ou le Conte du Graal*, Paris 1997, s. 11–32; K užití tradičních románových motivů viz Jean-Claude DELCLOS, *Le Témoignage de Georges Chastelain, historiographe de Philippe le Bon et de Charles le Téméraire*, Genève, 1980, s. 336–340.

²⁶ *Oeuvres* III, s. 249.

²⁷ E. DOUDET, *Poétique*, s. 332.

²⁸ *Oeuvres* III, s. 250, viz také J.-C. DELCLOS, *Du fait divers à l'oeuvre littéraire*, s. 191.

tísnnivé ticho.²⁹ Horizont se zdál být nepřátelsky uzavřený. Jak si nevzpomenout na hrdinku skladby *Rytíř se lvem*, jež se za deštivé noci ztratila v hloubi lesa?³⁰ Chastelain vědomě zahalil vévodovo bloudění hávem románové fantastiky. Urozený muž nořící se do lesních temnot se stal v jeho očích bludným rytířem. Byl však na cestě za hrdinskými skutky, nebo jel vstříc záhubě? Slovo „aventure“, tedy dobrodružství, užil autor nápadně často, v úvodu hned čtyřikrát za sebou.³¹ Chastelain si tedy umně přizpůsobil koncept, jenž znal z románů a mytických vyprávění. Erich Köhler inspirativním bádáním prokázal, že pro středověké literáty bylo právě dobrodružství prostředkem, jak vyřadit jedince z přirozené komunity či vyřešit konflikt mezi obvyklým řádem a mimořádnou situací.³² Oficiální historik burgundského vévodství si ho zvolil jako kulturně nejschůdnější cestu. Potřeboval totiž Filipovi Dobrému navrátit plnohodnotný statut vznešeného vladaře. Chastelainovo rozhodnutí zahrnovalo četná rizika, už proto, že působilo hodně nezvykle. Jeho současníci, dokonce ani literáti s bujnou fantazií, nezobrazovali dosud žijící urozené mecenáše jako bludné rytíře, jež ďábel láká ke spáchání nenapravitelného.

Georges Chastelain znal jako dvorský kronikář fámy, které o nočním dobrodružství Filipa Dobrého v promrzlém lese kolovaly. Vesměs se točily kolem nervové lability stárnoucího vévody, šuška se i o sebevražedném pokusu.³³ Oficiální historik chtěl pánovi zachovat tvář. Ale protože si nebyl jist, zda artušovská nostalgie putování za dobrodružstvím splní úkol bezezbytku, připojil ještě jeden závažný motiv: nástrahy samotného ďábla.³⁴ „*Musím přiznat, že Nepřítel, který nikdy nespí, s radostí sledoval, že se vévoda ocitl sám a jaksí bez sebe. Chtěl jej ještě více rozrušit a dále prohloubit jeho beznaděj. Stále mu byl v patách, protože ho chtěl uvrhnout do*

²⁹ *Oeuvres* III, s. 242–251, s. 255–256.

³⁰ *Chrétien de Troyes, Oeuvres complètes*, Daniel Poirion – Anne Berthelot – Peter F. Dembowski – Sylvie Lefèvre et al. (edd.), Paris 1994, s. 454–455.

³¹ *Oeuvres* III, s. 241–242.

³² Erich KÖHLER, *L'aventure chevaleresque, idéal et réalité dans le roman courtois*, Paris 1984.

³³ Sebevraždám vznešených osob spáchaným v návalu zoufalé „melancholie“ věnoval Chastelain v *Kronice* velkou pozornost. Viz např. kapitola LXIII nazvaná bez okolků „Jak se pan Roland Pippe ze samého zoufalství vrhl v Bruggách do studny“, *Oeuvres* IV, s. 203–204.

³⁴ E. DOUDET, *Poétique*, s. 336–337.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

*nějakého neštěstí a poté dovést až k zatracení.*³⁵ Chastelain neváhal prozradit čtenářům, jakou léčku ďábel vévodovi nastražil: chtěl ho zbavit schopnosti rozumně uvažovat a ze zoufalství dohnat k sebevraždě. Pán temnot prý bývá ve zvrhlé snaze o to úpornější, čím jsou osoby, jež chce strhnout do pekel, „vznešenější a mocnější“.³⁶ Rozrušenému vévodovi přichystal šalebné mámení: lesní bystřina zurčící v zaříznuté skalní soutěsce náhle vypadala jako „krásná, volná a pohodlná cesta.“ Kdyby Filip skočil, démon a jeho zvrácené choutky by zvítězili nad řádně uspořádanou křesťanskou společností. Poddaní by totiž čin svého pána odsoudili jako hřích a slabost: „*Jestliže by Nepřítel získal nad vévodou tolik moci, že by ho vskutku dohnal až k sebevraždě utopením, všeobecné mínění by to vnímalo jako vladařské selhání. Pranýřovalo by vévodu za to, že tak hrůzný čin spáchal v beznaději a zlobě.*“³⁷ Filipa Dobrého prý v poslední chvíli zachránil jeho kuň. Když ho vévoda pobídl ostruhami ke skoku do rokliny, věrný oř odmítl v pudu sebezáchovy postupovat dál. Žalostně ržál a na okraji strmého řečiště se zarazil. Filip procítl ze šalebného mámení a pochopil, že se stal předmětem odvěkého boje mezi Bohem a „*princem temnot*“. Na život si tedy nesáhl. Bůh zvítězil. Tolik oficiální verze burgundského dvora, které Chastelain ochotně propůjčil svůj talent. Anebo příběh „ukul“ samostatněji a vévodská dynastie ho prostě přijala za svůj? Buď jak buď, Filip Dobrý sice nespáchal těžký hřích, jeho dobrodružství však ještě neskončilo.

Podle Kroniky vévoda nadále bloudil po černočerném lese. Byl promočený až na kost, napadal na zraněnou nohu a měl hrozný hlad. Teprve k půlnoci zaslechl štěkot psa, a začal tedy doufat, že se konečně přiblížil k lidskému obydlí.³⁸ Chastelain popíchl čtenářův zájem o další vývoj příběhu už tím, že po odstavcích plných osamoceního bloumání a bolestného zoufalství zaplavil text zdobnělinami. Filip Dobrý prý doklopýtal až „*k chaloupce jednoho ubožáka, který uvnitř spal na*

³⁵ *Oeuvres* III, s. 252.

³⁶ Na tuto formulaci upozornil J.-C. DELCLOS, *Du fait divers à l'oeuvre littéraire*, s. 191.

³⁷ *Oeuvres* III, s. 252.

³⁸ *Oeuvres* III, s. 256. Štěkot psa jako znamení blízkosti obydleného prostoru se objevuje v mnoha dílech burgundské dvorské literatury. Viz Martin NEJEDLÝ, „*Pohledě do zrcadla úsměvných zrudností*“. *Lesk a trýzně 15. století očima dvorských služebníků*, *Historický Obzor* 23, 1–2, 2012, s. 2–17, zde s. 2.

*slamníčku se svojí samičkou.*³⁹ Historik burgundských vévodů užil termín „*samička*“, příslušejícího jinak zvířecímu světu, zcela vědomě. Náležel pohrdlivému sociálnímu slovníku, kterým se ve francouzském kronikářství proslavil Jean Froissart.⁴⁰

Dějepisec burgundských vévodů opředl celou scénu atmosférou takřka pohádkovou. Dvorský čtenář si snad ani neuměl představit větší kontrast než noční setkání vznešeného vladaře s otrhaným uhlířem či dřevorubcem v hlubokém lese.⁴¹ Chastelain se tudíž chopil příležitosti k narativnímu vyvrcholení příběhu.

Chatrč, v níž uhlíř ve snaze čelit lezavé zimě ucpal mechem sebemenší skulinku mezi trámy, byla „*plná kouře a zápachu*“. Vévoda nicméně zabušil na dubová dvířka a dožadoval se vstupu. Odpověď dlouho nepřicházela. Uhlíř po celodenní dřině tvrdě spal, a když se konečně probudil, ani nedutal. Byl přesvědčen, že v noci se k němu může dobývat leda zlodějský hrdlořez nebo nebezpečný blázen. Nakonec se přece jen ozval, ale hlasitě a hrubě, aby vetřelce odradil. Neotevřel mu a z plných plic křičel z nitra chatrče vlámským dialektem: „*Hned běžte pryč, jděte si svojí cestou! Už byla půlnoc, nechte nás napokoji, táhněte jinam!*“⁴² Trochu se uklidnil až poté, co vévoda Filip jasným a klidným hlasem poprosil o pomoc, pro jistotu rovněž ve vlámsčině. „*A tu se tomu chlapovi v chatrči zdálo, že tak příjemným hlasem může mluvit jen nějaký počestný muž*“. Také „*samička*“ se přimlouvala, aby zbloudilému pánovi přece jen otevřeli.⁴³ Povšimněme si vévodovy (a autorovy) volby vlámstiny jako komunikačního jazyka: jak ještě uvidíme, Kronika ji nikdy neponechávala náhodě.

Uhlíř se vskutku došoural s lojovou svíčkou v ruce až ke dveřím a pootevřel v nich nedůvěřivě uzoučkou škvírku. Z krásně oblečeného, leč zabláceného a promoklého muže měl zjevný strach. Byl sice Filipovým poddaným, ale svého pána

³⁹ *Oeuvres* III, s. 256.

⁴⁰ Viz Martin NEJEDLÝ, *Fortuny kolo vrtkavé*, Praha 2003, s. 126–127.

⁴¹ Mnoho příkladů z pramenů 13.–15. století viz Michel PASTOUREAU, *L'Arbre: histoire naturelle et symbolique de l'arbre, du bois et du fruit au Moyen Age*, Paris 1993; Idem, *Le vertus du bois. Pour une histoire symbolique des matériaux*, in: *Une histoire symbolique du Moyen Age occidental*, Paris 2004, s. 91–109.

⁴² *Oeuvres* III, s. 257.

⁴³ Expresivní termín se dvorskému historikovi v této souvislosti zalíbil, protože jej používá opakovaně.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

nikdy předtím neviděl. Milíře uprostřed lesů totiž opouštěl jen tu a tam, když šel na trh do nejbližšího městečka. Burgundský vévoda se zase cítil příliš unavený na to, aby si prohlédl na oplátku uhlíře. Chastelain však neváhal jeho podobu čtenářům popsat. Umouněnc v páchnoucích hadrech byl jako vystřižený z rytířských románů. „*Pro Boha, pusťte mne obřát k ohni, dám vám peníze,*“ poprosil Filip z posledních sil. Uhlíř o krok ustoupil a nechal ho vejít, i když pořád nevěděl, koho vlastně do chatrče přijímá. „*Rozdělal pro vévodu dobrý oheň a nešetřil přitom dřevem. Posadil ho na to nejpohodlnější a nejteplejší místo. Přikázal také ženě, aby se rychle vyhrabala ze slámy a obsloužila toho pána, jak nejlépe umí. Sice stále mluvil drsným nářečím, ale snažil se dát najevo alespoň přívětivou uctivost. Zeptal se, zda se pán nechce u ohně vyzout, svléknout a usušit si šaty, protože je strašně promočený a zablácený, prý až k neuvěření.*“⁴⁴ Čtenář cítil, že vévodská moc začíná pomalu, ale jistě vybředávat z nejsmrtelnějšího ohrožení.

Motiv lesního dobrodružství, kterým musejí držitelé moci projít jako zatěžkávací nebo iniciační zkouškou, využil Chastelain v Kronice ještě několikrát. Nejvýrazněji jej prosadil do líčení nešťastného osudu anglické královny Markéty z Anjou, manželky sesazeného Jindřicha VI., která před pronásledovateli uprchla se synkem do lesů.⁴⁵ Oficiální kronikář burgundských vévodů zpracoval její příběh do formy, kterou Michael Jenkis neváhal označit za *fairy tale*.⁴⁶ Panovnice, zbavená moci i majetku, se prý s dědicem trůnu ztratila v kopcovitém hvozdu, který byl znám řáděním „*nemilosrdných a krvelačných hrdlořezů*“. Vskutku tam z božího dopuštění na nejopuštěnějším místě padla do tenat „*drsného loupežníka*“. Stejně jako umouněného uhlíře pojal Chastelain i lesního lapku jako románovou postavu. Rád vykresloval výrazné typy, proto si jen mírně upravil zavedený topos: „*ten loupežník byl děsivý a odporový hned na první pohled.*“⁴⁷ Originálněji popsal vývoj setkání.

⁴⁴ *Oeuvres* III, s. 285. Středověké setkání kontrastních sociálních typů, panovníka a uhlíře, našlo ohlas v řadě uměleckých děl romantismu a neoromantismu. Z českého prostředí připomeňme například Dvořákovu operu *Král a uhlíř*, jejíž první verzi skladatel dokončil roku 1871.

⁴⁵ *Oeuvres* IV, s. 303.

⁴⁶ Michael F. O. JENKINS, *Artful Eloquence. Jean Lemaire de Belges and the Rhetorical Tradition*, Chapel Hill 1980, s. 53.

⁴⁷ *Oeuvres* IV, s. 302.

Královna Markéta, které náš autor mimochodem věnoval i rozsáhlou veršovanou skladbu *Boccacciův chrám*, se prý na hrozivě vyhlížející chlapisko, „jež už prolilo tolik nevinné křesťanské krve“, obrátila s dlouhým a dojemným proslovem. A lapka proti veškerému očekávání zjhl k slzám a nijak jí neublížil.⁴⁸ Už to samo o sobě bylo malým zázrakem, alespoň ve smyslu obtížně přeložitelného literárního konceptu „*merveille*“, řekněme hluboké podivuhodnosti.

Vraťme se však k dobrodružství burgundského vévody. I jeho osud nabral podle Chastelainovy verze v chýši ubohého dřevorubce příznivý směr. Když se Filip Dobrý zahřál a osušil, nabídli mu tam jedinou krmí, kterou měli: beztvarou chlebovou placku, cibuli a hroudu tvarohovitého sýra.⁴⁹ Uhlíř si nemohl dovolit pivo, natož víno, hostu tedy posloužil jen pramenitou vodou z blízkého potoka.⁵⁰ Ač šlo o jídlo a pití venkovsky prosté a řečeno obvyklým Chastelainovým sociálním slovníkem „chlapské“, vyhladovělému a žíznivému Filipovi připadalo jako nejlahodnější v životě. „*Vévoda jedl s velikou chutí. Tato krmě se mu zdála mnohem lahodnější a chutnější než tuční kapouni nebo pokroutky z cukru, na které byl zvyklý. Sám si oběma rukama lámal chlebovou placku a odřezával kousky sýra. Vůbec k tomu nepotřeboval dvorského kráječe. Jedl téměř hltavě, v poklidu a jistotě, protože se nemusel bát, že ho tu někdo otráví. Také vodu pil místo obvyklého nejvybranějšího vína slastně a velkými doušky.*“⁵¹ Chastelain ještě připojil glosující zvolání na uhliřovu adresu: „*Ach, jak bohatou a lahodnou tabuli jsi uchystal! Vždyť vévodovi připadala, jakoby se prohýbala pod mísami nejuzněšenějších mas. Zatímco ty jsi se bláhově do-*

⁴⁸ *Oeuvres* IV, s. 306.

⁴⁹ V česky psané literatuře středověku rovněž najdeme doklady o tvarohu jako pokrmu bláznů a chudáků, například v díle *Tristram a Izalda*, Zdeňka Tichá (ed.), Praha 1980, s. 89.

⁵⁰ Ohledně symbolické role vína ve středověkých narativních pramenech viz Michel ZINK, *Autour de la bataille des vins de Henri d'Andeli: A blanc du Prince, du Pauvre et du Poète*, in: *Imaginaire du vin*, Actes publiés par M. Mélnier et M. Chatelain, Marseille 1983, s. 111–121.

⁵¹ *Oeuvres* III, s. 259. K symbolickému charakteru tohoto příběhu viz Anita GUERREAU-JALABERT, *Aliments symboliques et symbolique de la table dans les romans arthuriens*, *Annales ESC* 47, 1992, s. 561–594.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

*mníval, že tvůj pán poklidně spí kdesi v Bruselu, on jedl a pil v tvé chatrči. Jen u tebe se nemusel obávat ani jedu, ani zrady.*⁵²

Představa o neodbytné hrůze z otravy patří částečně k romantizujícím klišé o středověku.⁵³ U Chastelaina se však objevuje opravdu často, mimo jiné jako závažné podezření po předčasné smrti Ladislava Pohrobka, jež na burgundském dvoře vyvolala četné fámy.⁵⁴ Již autor prvního podrobného rozboru jeho díla Kenneth Urwin zdůraznil, že Filip Dobrý zřejmě trpěl panickým strachem z otravy.⁵⁵ Jeho oficiální historik podrobně zaznamenal bolestný skon Filipova synovce Jana z Coymbre, který si vzal dceru krále kyperského a měl v něm jednou vládnout. „*Ačkoli byl řečenému království užitečný a dobře spravoval svěřené věci, kuli proti němu někteří šlechtici pikle a nakonec mu namíchali jed, po kterém zemřel.*“⁵⁶ Nejvíce pozornosti však Chastelain věnoval intrikám vlámského komorníka Jehana Coustaina, který si opatřil hned několik váčků a lahviček jedu na zavraždění následníka vévodského trůnu.⁵⁷ Chystal se zradit zároveň svého pána i Burgundsko. Náš autor zdůvodnil jeho „chlapskou“ podlost původem z chudé rodiny. Udělal prý příliš rychlou kariéru a dosáhl nepřiměřené moci, jež mu stoupla do hlavy.⁵⁸

Strach ze zákeřné otravy, stejně jako z převrácení odvěkých hierarchií (což jde v představách našeho kronikáře většinou ruku v ruce) prostupuje celou Chastelainovou Kronikou.⁵⁹ Prosakuje i líčením vévodova lesního dobrodružství. Umouňného uhlíře ovšem Chastelain zobrazil tak, jak se patřilo: na opačné straně společenského žebříčku než vévodu. Ale protože celá příhoda měla mimořádný charakter, zinscenoval pozoruhodný dialog obou mužů. Pro oživení sáhl k přímé

⁵² *Oeuvres* III, s. 259. Viz Danielle RÉGNIER-BOHLER, *Lieux et rituels de la sociabilité dans les oeuvres narratives de la littérature médiévale en langue vernaculaire*, in: Sociabilité, pouvoirs et société, Rouen 1987, s. 149–167.

⁵³ Viz Franck COLLARD, *Le crime de poison au Moyen Age*, Paris 2003.

⁵⁴ *Oeuvres* III, s. 387.

⁵⁵ Kenneth URWIN, *Georges Chastelain, la vie, les oeuvres*, Paris 1937, s. 50 a násl.

⁵⁶ *Oeuvres* III, s. 286. K této otravě se autor znovu vrací *Oeuvres* IV, s. 194.

⁵⁷ *Oeuvres* IV, s. 239–242. F. COLLARD, *Le crime de poison au Moyen Age*, s. 107.

⁵⁸ E. DOUDET, *Poétique*, s. 518.

⁵⁹ Viz M. NEJEDLÝ, „*O podivuhodném promíchání pražských mnichů a dívek*“, s. 233–257.

řeči. Opravdu v lesní chatrči někdy zazněla? Nevíme.⁶⁰ Ale burgundský vévoda zjevně souhlasil, aby se jí dostalo klíčového místa v oficiálních dějinách jeho vlády. Když se tedy Filip Dobrý ohřál a nasýtil, chtěl ukázat cestu do nejbližší vsi.

Uhlíř odpověděl, že kousek za jeho chýší se vine prošlapaná stezka „*vzdálená od zápraží jen na dostřel kuše*“. Když se po ní pán dá, dojde na větší cestu a ta už ho dovede k prvním chalupám Alsebergu, kde mají také poutní kostel.⁶¹ Vévoda se ale bál, že v lese znovu zabloudí. Požádal proto uhlíře o doprovod alespoň k hlavní cestě. „*Ten chlap ovšem viděl, jak je venku ošklivo a nevlídno. Vůbec se mu nechtělo vystrčit nos z chatrče a jít s vévodou tak daleko. Řekl mu, že stezička ho na velkou cestu nějak sama dovede. Splést se prý nemůže. Docela dobře se tedy obejde bez jeho pomoci. Ale vévoda uhlíře znovu naléhavě poprosil, aby ho doprovodil alespoň na hlavní cestu. „Když to uděláš, slíbil, dám ti čtyři měďáky⁶² „Celé čtyři měďáky!“ podivil se ten chlap. „Vy je opravdu máte? A kdepak?“ Vévoda strčil ruku do malé lovecké brašny zavěšené na krku a vytáhl rýnský florén. „Příteli, já drobnější peníze nemám, ale tato mince Vás dostatečně odmění. Jestli můžete, rozměňte mi ji.“ „Rozměnit celý florén?“ užasl ten chlap. „Vždyť já nemám jediný měďák! To jste si na rozměňování zlatáků vybral špatnou chalupu. Ale stejně myslím, že si ze mne jen utahujete!“ „Ne, ne, můj příteli, myslím to vážně a upřímně. Podívejte: tady máte ten rýnský florén. Nechte si ho u sebe tak dlouho, dokud vás o něj znovu nepožádám. Alespoň vidíte, že vás nechci podvést. Vždyť má cenu nejmíň dvaceti měďáků!“⁶³*

Chudák uhlíř viděl minci takové hodnoty poprvé v životě. Chvíli na ni jen zíral a obdivoval její lesk v mihotavém světle plamenů. „*Pak si konečně florén opatrně vzal a držel ho okouzleně v dlani. Nabyl dojmu, že snad ani jeho vlastní pán, brabantský vévoda, nemůže být bohatší než je nyní on sám. A že kdyby mu nabídli celý*

⁶⁰ Jiné než narativní prameny vévodovo noční dobrodružství nezmiňují. Kdybychom soudili jen podle itinerářů, zůstal Filip Dobrý po celou dobu lednového bloudění v Bruselu. Přesto je vzhledem k důvěrným vztahům mezi Chastelainem a vévodou pravděpodobné, že příběh je částečně založen na osobním vyprávění Filipových zážitků. Za ověření v široké škále pramenů děkuji prof. Jean-Marie Cauchiemu, generálnímu tajemníku Centre européen d'études bourguignonnes.

⁶¹ *Oeuvres* III, s. 261.

⁶² V textu stojí „patards“, tedy místní drobná mince.

⁶³ *Oeuvres* III, s. 261–262.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

*okolní kraj na prodej, měl by na to. Ochotně se tedy chystal doprovodit onoho neznámého pána až k velké cestě. Stále totiž ještě nepochopil, že má co do činění s burgundským vévodou, kterého předtím nikdy osobně neviděl.*⁶⁴ Obyvatel lesní samoty neměl zjevně ani ponětí o rozmanitých podobách vévodovy moci a o rozsahu bohatství, nashromážděném na jeho hradech.

Až do této chvíle měl příběh o sváru Filipa Dobrého se synem Karlem temné a dramatické zabarvení. Vždyť se dynastii stal málem osudným. Teprve nyní si Chastelain dovolil vnést úsměvnou notu, byť i ta měla podtrhnout přirozené rozdíly mezi lidmi. Uhlíř totiž vévodu bez reptání dovedl temným lesem na širokou cestu, tam máchl rukou směrem k městečku Alsebergu a směle požádal: „*Tak, teď mi dejte ty slíbené měďáky! Já vám vrátím celý florén a poběžím zpátky domů.*“⁶⁵ Tím navodil neřešitelnou situaci, protože Filipa sice tížilo v brašně dalších devatenáct florénů, ale drobnější peníze neměl. Dvorně tedy uhlíři poděkoval „*za veškeré pohostinství a laskavé přijetí*“ a požádal ho, zda by si florén neponechal celý.⁶⁶ Když se dobrý chudák zdráhal přijmout nevídanou minci jen za trochu jídla a usušení oděvu, vévoda jej pověřil ještě doručením spěšného vzkazu do nejlepšího hostince v Halu. Tušil, že tam nocuje několik dvořanů, a potřeboval jim dát vědět, že je celkem v pořádku a míří do blízkého městečka.⁶⁷ Uhlíř poslechl. Rozloučili se na okraji lesa. „*Mohlo být asi čtyři hodiny po půlnoci. Nechám ho tedy jít samotného a k jeho příběhu se vrátím teprve až do Alsebergu dorazí. Mezitím se budu věnovat pánovi z Croÿ a také jeho bratrovi a jeho synovci. Nesmím na ně zapomenout, protože jejich činy stojí za zaznamenání na věčnou paměť.*“⁶⁸

⁶⁴ Ibidem, s. 261. V Burgundsku bylo roku 1457 k dispozici mnoho věrných portrétů Filipa Dobrého. Chastelainova příhoda, ať už je míra její imaginárnosti a literární licence jakákoli, varuje před přeceňováním znalosti těchto podobizen širšími, zvláště venkovskými vrstvami obyvatel. Viz k tomu cenné metodologické poznámky Michel PASTOUREAU, *L'effervescence emblématique et les origines héraldiques du portrait au XIVe siècle*, in: Bulletin de la société nationale des antiquaires de France, 1985, s. 108–115.

⁶⁵ *Oeuvres* III, s. 262.

⁶⁶ „*je vous merci de la bonne chière*“. K mocenskému rozměru tohoto konceptu ve středofrancouzských pramenech M. NEJEDLÝ, *La Représentation*, s. 197–201.

⁶⁷ *Oeuvres* III, s. 262.

⁶⁸ *Oeuvres* III, s. 263.

Georges Chastelain tedy opět rezolutně vstoupil do děje jako režisér, či řečeno jeho slovy „*přadlák*“ vlastního textu. Proč nevyužít téhož práva zarputilého historika, jaké si v 15. století nárokoval již on. Šťavnaté pasáže o pletichách pánů z Croÿ mu ve jménu badatelského záměru z této studie vypustím. K rozuzlení vévodova lesního dobrodružství přejdu bezprostředně. Sice tím Chastelainovi zhatím umně prodlužované napětí, zato v souladu s jeho tvůrčí metodou vynikne překvapivý aspekt vztahu placeného historiografa k soudobé moci.⁶⁹

Vévoda si prý vzpomněl, že na okraji lesa při cestě do Alsembergu žije jeden z jeho hajných. Vyburcoval ho ještě před rozedněním: „*Loykine, neboj se a jednej klidně: já jsem tvůj pán! Neříkej nikomu, ani své ženě, že jsem tady. Běž mi rychle pohlédnout a rozestlat nějakou postel. Musím si trochu odpočinout po dobrodružství, které jsem prožil minulé noci. Nakonec vše dobře dopadlo, ale prozatím ti o tom víc nepovím. Jdi, rozdělej dobrý oheň a zaříd' vše tak, abych se mohl prospat.*“⁷⁰ Hajný poslechl, až na to, že přece jen vzbudil manželku, „*kteřá nachystala to nejlepší povlečení a měkké polštáře. Vévoda se zachumlal pod prachovou peřinu úplně oblečený. A tak ho tam chvílku nechám a podívám se, co zatím zosnovali neblaze proslulí rytíři z Croÿ.*“⁷¹ Autor oficiální kroniky opět plynule sklouzl od vévody na jiné téma a prosadil sám sebe do textu, vznikajícího pro Filipa Dobrého na přímou objednávku. Směřujme za vlastním cílem se stejnou sveřepostí jako kdysi on. Vynechám tedy našemu autorovi slastné rozplétání dvorských intrik a přeskočím až ke kapitole LI, nazvané „*Jak pan Filip Pot povzbudil vévodu burgundského a přičinil se o jeho šťastný návrat do Bruselu.*“⁷²

Než nastal tak zásadní obrat, vévoda se trochu prospal a ráno zašel do kostela Panny Marie v Alsembergu na mši. Poklekl tam „*do temného kouta, aby ho nikdo nepoznal.*“ Editor Kervyn de Lettenhove uvádí, že Filip Dobrý nechal krátce poté

⁶⁹ Blíže viz M. NEJEDLÝ, „*O podivuhodném promíchání pražských mnichů a dívek*“, s. 233–257.

⁷⁰ *Oeuvres* III, s. 266.

⁷¹ *Oeuvres* III, s. 267. Ohledně negativního obrazu pánu z Croÿ u Chatelaina viz Claude THIRY, *Les Croÿ face aux indiciaries bourguignons, George Chastelain et Jean Molinet*, in: *Et c'est la fin pour quoi sommes ensemble... Hommage à J. Dufournet, Jean-Claude Aubailly – Emmanuèle Baumgartner – Francis Dubost* (edd.), Paris 1993, tome III, s. 1363–1380.

⁷² *Oeuvres* III, s. 211.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

jako výraz díky za vyvážnutí z promrzlého lesa vsadit do kněžiště vitráž se svým erbem.⁷³ V kostele ho konečně díky vzkazu, který uhlíř poctivě doručil, našla skupinka dvořanů. Pán jim však připadal nezvykle zachmuřený a nemluvný. Takové chování je znepokojovalo a mátko.⁷⁴ Dovedli ho tedy na nejbližší hrad a povolali rytíře Filipa Pota, který díky každodennímu styku vévodu důvěrně znal. Tušil, jak ho vrátit do normálních kolejí. „*A tak ve středu ráno pan Filip Pot zaklepal na dveře komnaty. Vévoda vstal teprve před chvílí z postele. Ošetřovali mu nohu, kterou si poranil minulé noci, když na něho nalehl vlastní kuň. Rytíř vstoupil a takto vévodu oslovil: ‚Dobrý den, pane, copak to znamená? Hrajete si na krále Artuše nebo na vznešeného Lancelota?‘⁷⁵ Jak tomu mám rozumět? Obáváte se snad, že na cestách nepotkáte jediného Tristana, který by to s Vámi myslel dobře? Osobně ale oceňuji, že jste se takto sám vydal za dobrodružstvím!’* ‚Tak to máte pravdu, dobrodružství jsem si užil víc než dost, přísahám,‘ odvětil vévoda. Ukázal přitom prstem na nohu, kde měl velikou zhmožděninu...“⁷⁶ Vzápětí se však rytířovým slovům i dvojsmyslu celé situace pousmál. Poté už spolu oba uvolněně rozmlouvali. Filip Pot tedy dokázal několika položertovnými, ale promyšlenými narážkami na románovou látku ukončil vévodovo bezcílné bloudění krajem i mocenské vakuum. Díky důvtipu a imaginaci nezdiskreditoval samotný koncept rytířského putování („*Osobně ale oceňuji, že jste se takto sám vydal dobrodružstvím*“). Definitivně však zlomil ďábelský bludný kruh. Vévoda se vrátil do svého přirozeného prostoru, to jest ke dvoru a na špičku hierarchicky odstupňované společnosti. S boží pomocí se celé dobrodružství uzavřelo bez následků pro dynastii. Dvořané našli v Kronice sice netradiční, ale uspokojivé vy-

⁷³ *Oeuvres III*, s. 277, pozn. 1.

⁷⁴ K chování, jež středověká společnost čeká od držitelů moci, viz Michel MOLLAT, *La sensibilité médiévale au temps des crises (XIVe–XVe siècles)*, in: *Etudes sur la sensibilité. Actes du 102e congrès national des sociétés savantes*, t. 2, Paris 1979, s. 13–30.

⁷⁵ Jde o narážku na dílo Chrétiena de Troyes. K jejímu hlubšímu smyslu viz Michel STANESCO, *Sous le masque de Lancelot. Du comportement romanesque au Moyen Age*, *Poétique* 61, février 1985, s. 23–33.

⁷⁶ *Oeuvres III*, s. 279. Viz také Michel PASTOUREAU, *Jouer au roi Arthur. Anthroponymie littéraire et idéologie chevaleresque*, in: *Une histoire symbolique au Moyen Age occidental*, Paris 2004, s. 293–305.

světlení krize v lůně vévodské rodiny. Filip Dobrý si v jejich očích zachoval tvář, jinak by totiž nedovolil příběh v této podobě včlenit do oficiální kroniky.⁷⁷

Georges Chastelain se nespokojil s tím, že krátce po lednu 1457 „utkal“ působivý text o ohrožené a vykoupené moci. Vyprávění o lesním dobrodružství Filipa Dobrého navíc záramoval dvojicí příběhů, jež při povrchním čtení vyvolají dojem samoúčelných odboček. Autor však ochotně poskytl vodítka pro správnou interpretaci. Zkusme se jich pro začátek přidržet a na jejich základě poté postoupit v interpretaci o pár kroků dál. Zmíněná vyprávění zaujímají kapitoly XIV a LV a ve vznešeně aristokratickém diskursu Kroniky působí rušivě. Hrdiny jsou totiž osoby neurozené, navíc s výrazně prokreslenými charaktery: nadutý sládek, jenž si dovolil žalovat na vévodu až v Paříži, a prolhaný sluha, který šířil po Burgundsku falešná proroctví.⁷⁸

Zaměříme se nejprve na kapitolu XIV, jež je delší a složitější: „*Nyní vám musím vyprávět o jednom neurozeném chlapovi, poddaném pana vévody. Živil se jako sládek a vařil pivo ve flanderském městě Lille...*“⁷⁹ Takový úvod k příběhu musel na dvorské čtenáře, kteří jinak v Kronice našli hlavně líčení slavností, turnajů a bitev, zapůsobit takřka exoticky. Onen bezejmenný řemeslník měl „*jediné dítě, dceru, dívku pohlednou a věkem na vdávání*“. Odmítl dát její ruku zamilovanému mladíkovi, jistému Colinetovi de la Thieuloye. Zhrzený nápadník však patřil mezi lukostřelce Filipa Dobrého a pocházel z rodu drobné šlechty, sloužící na burgundském dvoře již po tři generace. Vévoda znal mladíka od dětství. Sňatek s vyhlédnutou dívkou mu přál, tím spíš, že dvorského služebníka pokládal pro řemeslníkovu dceru za hierarchicky nesmírně výhodnou partii. Zkusil se za nápadníka přimluvit, sládek však zůstal neoblomný: „*Vévodova slova pro něho neznamenalá víc, než kdyby se mu vmlouval nějaký vozka.*“ Tím se stala soukromá záležitost mocenským konfliktem. Poddaný bez snahy o vysvětlení vzdoroval vůli svého pána! Však se také

⁷⁷ E. DOUDET, *Poétique*, s. 345.

⁷⁸ Hélène WOLFF, *Histoire et pédagogie princière au XVe siècle: George Chastelain*, in: *Culture et pouvoir au temps de l'humanisme et de la Renaissance. Actes du congrès Marguerite de Savoie*, Genève – Paris 1978, s. 51–69.

⁷⁹ *Oeuvres* III, s. 82.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

Chastelain patřičně pohoršil nad sládkovou „*mizernou odvahou*“, tedy nad drzou smělostí, uplatněnou na zcela nepatřičném místě.⁸⁰

Vévoda se rozhodl prosadit svoji vůli a nechal dívku unést přímo z rodného pivovaru na lillském předměstí. Georges Chastelain, který do oficiální Kroniky zaznamenal tento čin na věčnou paměť, Filipa Dobrého ani v nejmenším neodsuoval. Sládkově dceři se prý nic zlého nepříhodilo. Jeden z přečestných vazalů burgundského vévody a jeho choť, známá laskavostí a zbožností, se o ni dobře postarali na odlehlém hrádku. Zatvrzelý otec však „*nedbal na dívčino štěstí*“ a hnal konflikt do krajnosti.⁸¹ „*Neproddeně shromáždil veškerý majetek a poslal ho do Tournai, tedy na území, jež se vymykalo vévodově pravomoci. Sám tam také s manželkou uprchl, aby na něho pán nemohl a on mu dokázal lépe škodit. Jakmile se takto zabezpečil, s nehoráznou drzostí vyrazil do Paříže ke královskému parlamentu.*“⁸² Tím, že si tento „*venkovský křupan*“ a „*hnusný buran*“ na Filipa Dobrého stěžoval právě před pařížským Parlamentem, tedy nejvyšší soudní instancí Francouzského království, se podle Chastelaina dopustil nejpodlejší zrady.

Příběh o sládkově dceři zaujal i autora dnes již klasické monografie *Podzim středověku* Johana Huizingu. Tento historik ovšem Chastelainův výklad pojal – v přímém protikladu s kronikářovým záměrem – jako doklad nesnesitelné vévodské svévole. Filip Dobrý se podle Huizingy zachoval s vrtošivou nadutostí hodnou „*kalífa z pohádek Tisíce a jedné noci*“.⁸³ Zkusme však Chastelainovo vyprávění pochopit nikoli z hlediska novodobých morálních kategorií, ale v mocenském kontextu poloviny 15. století. Rozzuřený sládek přenesl konflikt mimo Burgundsko a poskytl francouzskému králi Karlovi VII. vítanou záminku k zásahům do záležitostí vévody Filipa. V sázce už dávno nebyla nevěsta z lillského pivovaru, ale burgundská suverenita. Georges Chastelain si uvědomoval mocenskou ožehavost nastalé situace. Ne nadarmo právě jeho Filip Dobrý krátce před konfliktem se

⁸⁰ Viz Werner PARAVICINI, *Invitation au mariage. Pratique sociale, abus de pouvoir, intérêt de l'Etat à la Cour des Ducs de Bourgogne au XVe siècle*, in: Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres, III, 1995, s. 687–711.

⁸¹ *Oeuvres* III, s. 83. K příběhu viz též E. DOUDET, *Poétique*, s. 328.

⁸² *Oeuvres* III, s. 83–84.

⁸³ Johann HUIZINGA, *Podzim středověku*, Praha 1999, s. 21.

sládkem pověřil, aby osobně zajel k francouzskému králi jako vyslanec. Tlumočil tam ráznou odpověď na povolávání burgundských dvořanů před pařížský Parlament, vnímané jako nepřípustné vměšování do vévodské soudní pravomoci.⁸⁴

Filip Dobrý tedy nemohl nechat bezpříkladný krok lillského řemeslníka bez odpovědi. Přerušil důležitá státnická jednání a v nezvyklé předvelikonoční době podnikl cestu na malé bárce po rozbouřeném moři z Rotteradamu do Sluys.⁸⁵ V zájmu obrany vlastní svrchovanosti neváhal riskovat smrt ve vlnách: „*Zdalo se, že tuto zkoušku mu uchystala samotná Fortuna. Musel z ní vyjít přes všechna protiventství vítězně.*“⁸⁶

Vévoda sládkovu dceru dvorně vyzvedl na vazalově hrádku a osobně doprovodil do Lille. Rozhodl se nepříjemný konflikt rázně a jednou provždy ukončit. Dívčin otec se teprve nyní zalekl následků svého „*podlého a nízkého konání*“, i když se pro vlastní pýchu a zpupnost odporu vzdával nerad. „*Jen krůček po krůčku slevoval z tvrdého postoje. Nakonec však začal svých činů litovat a připouštěl si výčitky svědomí. Hledal cestu, jak se s urozeným pánem usmířit a dosáhnout odpuštění. Uvědomil si, že se zachoval jako zrádce.*“⁸⁷ Protože byl podle Chastelaina navíc zbabělec, předstíral nemoc a poslal za sebe manželku škemrat o milost. Sládkova choť si počkala na Velký pátek, protože doufala, že Filip Dobrý bude toho dne smířlivěji naladěný. Když vévoda vycházel po mši z kaple, vrhla se před ním v pláči na kolena. „*Tak vy prosíte za smilování pro muže? A svěříte mi nyní bez sebemenších výhrad dceřin osud?*“ zeptal se vévoda. Sládkova choť mu vše přechoťně odkývala. Filip Dobrý tedy nechal dívku přivést a znovu se ujistil: „*Nuže, přenecháváte mi ji dobrovolně a ráda?*“ „*Ach ovšem, překotně ze sebe chrlila ta žena, já i můj muž Vám ji milerádi svěřujeme, je to pro nás oba nesmírná čest!*“ A tehdy jí vévoda odvětil: „*Pěkně děkuji, ale já Vám ji obratem vracím! Dělejte si s ní, co libo. Ale dokud*

⁸⁴ K. URWIN, Georges Chastelain, s. 9. Povolání burgundských dvořanů před soud do Paříže bylo tehdy o to povážlivější, že k němu došlo při kapitule řádu Zlatého rouna, tedy prestižní oslavě vévodské moci.

⁸⁵ *Oeuvres* III, s. 85.

⁸⁶ *Ibidem*, s. 83.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 86. Viz také Jean-Claude DELCLOS, *Dangers et joies de l'hospitalité: l'exemple du duc de Bourgogne dans le Livre IV de la Chronique de Georges Chastelain*, in: *Littérales* XXVII, 2000, s. 275–286.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

*budu živ, nikdy už ji z mého dvora nepožádá o ruku ani ten nejposlednější kuchtík.*⁸⁸ Filip tedy vrátil dívku rodičům a vzpurnému sládkovi velkoryse odpustil, zároveň však manželský pár i jejich dceru počastoval opovržením.⁸⁹ Lukostřelci Colinetovi zakázal, aby o pivovarskou nevěstu dál usiloval, protože ho není hodna. Podle Chastelaina vyřešil vše nejlépe, jak se dalo. Poučení z celého příběhu se dalo očekávat: „*Tím také pro pařížský parlament celá záležitost skončila, protože královská pravomoc jeho prostřednictvím na vévodu burgundského stejně nedosahuje.*“⁹⁰ Obrana svrchovanosti ostatně doprovázela každou peripetii tohoto zdánlivě anekdotického, ve skutečnosti však mocensky zásadního příběhu: „*Za dané situace se pan vévoda musel projevit rozumně a rázně jako vladař práva, řádu a spravedlnosti.*“⁹¹ Již editor Kervyn de Lettenhove zaznamenal, že příhoda o sládkově dceři se nápadně hemží vlámskými výrazy.⁹² Tedy stejně jako pasáž o setkání Filipa Dobrého s uhlířem v lesích. Jak ještě uvidíme, v Kronice to býval sice vzácný, ale vždy pečlivě promyšlený prvek.

Do Chastelainových záměrů zapadla i kapitola LV, ač v sousedství textu o nočním bloudění burgundského vévody může působit ještě nesouroději než vyprávění o vzdorovitém sládkovi. Autor ji nazval: „*jak jeden služebný mládeneček předstíral hluchoněmost a chvástal se, že zná minulost i budoucnost.*“⁹³ Georges Chastelain ovšem rád popisoval v nejrůznějších mocenských kontextech setkání nejvyšší světské moci s bezvýznamnými lidičkami, ať už šlo o lesního uhlíře, nadutého sládka nebo šarlatánského sluhu. Tento příběh navíc využívá přitažlivosti „podivuhodných“ vyprávění, jejichž atmosféra prostupuje takřka celou IV. knihou.: „*V téže době vyvolal v Gentu obrovské pozdvižení jeden mladičkový sluha, kterému mohlo být tak*

⁸⁸ *Oeuvres* III, s. 88.

⁸⁹ J. HUIZINGA, *Podzim středověku*, s. 94.

⁹⁰ *Oeuvres* III, s. 89.

⁹¹ *Ibidem*, s. 82, s. 86.

⁹² *Oeuvres* III, s. 88, pozn. 3. Dále viz Jean-Claude DELCLOS, „*Je doncques, George Chastellain...*“ *de l'histoire commandée au jugement personnel*, *Revue des langues romanes* 1993, 97, n. 1, s. 75–92.

⁹³ *Oeuvres* III, s. 208.

16 nebo 18 let.“⁹⁴ Údajná hluchoněmost nebyla nejhorší z jeho přetvářek. „*Předstíral, že díky božímu vnuknutí zná dokonale všechny minulé události a umí předpovědět ty, ke kterým teprve dojde.*“⁹⁵ Georges Chastelain ukázal na konkrétních příkladech, k jakým úskokům se lstivý mladík uchyloval. Dokázal obratně zneužít i prachobyčejné, leč důkladné znalosti válečných událostí v rodném kraji. „*Byl schopen převyprávět nebo i písmem vypsát tisíc událostí, které se staly. Vyjmenovával místa, kde byli Gentští poraženi, kam táhli nebo kudy prchali. Dokonce dovedl označit i stromy, na kterých oběsili toho či onoho. Znal jejich počet a každého uměl pojmenovat.*“⁹⁶ Mazaný služebník, který pocházel z nuzných poměrů, znal důvěřivost negramotných venkovanů a snadno je tedy obalamutil. Příběh, který by za jiných okolností připadal dvorskému čtenářstvu tuctový, však dostal nebezpečný rozměr podezřením z plíživého kacírství a satanských intrik. „*Ten mladík začal prohlašovat, že už se zrodil Antikrist. Vloudil se prý mezi nás zde na Zemi. Mnoho lidí, jež dovedl jmenovat, údajně nedávno hrozně potrápil a uvrhl do neštěstí. Jeho pařáty prý vbrzku dosáhnou až na vévodský dvůr.*“⁹⁷ Nejen po vsích, ale i v paláci Filipa Dobrého se začal šířit strach. Nastala tedy situace, kdy vévoda – a jeho oficiální kronikář – nemohli nečinně přihlížet. Prolhaný mladík totiž ohrozil stabilitu burgundského soustátí a harmonii celé společnosti.⁹⁸

V příběhu sehrál pozoruhodnou roli písemný projev. Sluha byl sice nízkého původu, ale na rozdíl od drtivé většiny současníků „*uměl psát vlámsky i latinsky. Svě předpovědi tedy dokázal poskytovat písemně.*“⁹⁹ Podle Chastelaina přesvědčení měla hrstka vzdělanců, zejména příslušníků církve, užívat privilegovaných znalostí čtení a psaní k hlásání pravdy a udržování řádu. Prolhaný mladík však svedl lidi na

⁹⁴ Ibidem, s. 298. Viz také Johan OOSTERMAN, „*Si mes paroles avaient le son des cordes de vielle*“. *Les rhétoriciens considèrent le Langue comme le comble de la musique*, in: Poète et ses musiciens dans l'espace bourguignon. Les artistes et leurs mécènes, Publications du Centre européen d'études bourguignonnes 45, Jean-Marie Cauchies (éd.), Neuchâtel 2005, s. 81–91.

⁹⁵ *Oeuvres III*, s. 298.

⁹⁶ Ibidem, s. 299. Viz také Richard TRACHSLER, *Disjointures/conjointures. Etude sur l'intéférence des matières narratives dans la littérature française du Moyen Age*, Bern 2000, zvláště s. 302–303.

⁹⁷ *Oeuvres III*, s. 299–300.

⁹⁸E. DOUDET, *Poétique*, s. 330.

⁹⁹ *Oeuvres III*, s. 298.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

scestí právě díky mimořádné gramotnosti. Jak si v této souvislosti nevzpomenout na Chastelainovu osobitou teorii o vzniku husitství? Kacířskou hnilobu prý v Čechách rozšířili mniši jednoho pražského kláštera, kterým nestačilo smilnit s místními dívkami, ale ještě je naučili číst a psát.¹⁰⁰ Obě ideologicky vyhraněné pasáže vznikly mimochodem současně, nanejvýš v rozpětí jednoho roku.

Roku 1457 hrůza z Antikristových intrik, rozdmýchaná mladým šarlatánem, zachvátila už i kuchyňské děvečky a služebná děvčata vévodského paláce. Za této situace se rozhodla zasáhnout samotná vévodkyně Isabela Portugalská. Jakožto moudrá žena a počestná choť legitimního vladaře pokládala za svou povinnost přispět k odhalení všech sluhových šaleb. Příznačné je, že vzdělaná aristokratka zvolila rovněž písemnou formu. Zaslala totiž o šarlatánových proroctvích veletajné a „*pečlivě zapečetěné dopisy*“ biskupské kanceláři do Tournai.¹⁰¹ Chastelain se nepoděлил se čtenáři o jejich obsah, podvodníka však prý rázem demaskovaly.¹⁰² „*Vévodkyně prohlásila, že klidně bude přísahat na svůj vlastní život, ale dokáže, že ten chlapec je prokletý lhář. Velmi podobný případ totiž už kdysi zažila v rodném Portugalsku. I tam podvodníka úspěšně odhalili.*“¹⁰³ Sluha se po osobním zásahu Isabely Portugalské naprosto zhroutil. Pod hrozbou mučení rychle všechny lži a intriky doznal. Vyměřili mu symbolický trest: na hlavním bruselském náměstí ho před početným davem natáhli na pranýř a důkladně zmrskali. Georges Chastelain byl osobně přítomen a podívanou si pochvaloval. Krvavé šrámy se totiž viditelně „*vepsaly*“ do těla, jež spáchalo podvod zneužitím znalosti čtení a psaní. Nahého šarlatána nakonec za spílání přihlížejících vyhnali z hradeb města. Všechny důvěřivce, jež mladík povídačkami o Antikristových rejdech postrašil, stihl veřejný posměch.

¹⁰⁰ Podrobně k tomu M. NEJEDLÝ, „*O podivuhodném promíchání pražských mnichů a dívek*“, s. 233–257.

¹⁰¹ *Oeuvres* III, s. 300.

¹⁰² Hélène WOLFF, *Traîtres et trahison, d'après quelques oeuvres historiques de la fin du Moyen Age*, in: *Exclus et systèmes d'exclusion dans la littérature et la civilisation médiévale*, Senefiance, CUERMA, Aix-en-Provence, Paris 1978, s. 41–55.

¹⁰³ *Oeuvres* III, s. 300.

Povšimněme si, že stejně jako Filip Dobrý ve vyprávění o vzpurném sládkovi vrátila burgundskému soustátí rovnováhu a soulad až samotná vévodkyně.¹⁰⁴ Svět neurozených (řemeslnická dcerka a šarlatánský sluha) vpadl do zásadních politických, diplomatických a válečných událostí Kroniky bez předchozího varování. Pravda, Georges Chastelain od čtenářů očekával, že si poselství jeho díla budou hledat do značné míry samostatně. Nabádal je k tomu už úvodní text kapitoly o pivovarské nevěstě: „*Rozpoznejte podle charakteru a umístění látky, jak ji správně vnímat. Jen tak pochopíte podstatu událostí.*“¹⁰⁵ Považoval ovšem za přirozené, že čtenářům poskytne opěrné body a upozorní je na důležité souvislosti.

Jaké poselství chtěl tedy předat dvojicí příběhů rámuujících líčení smrtelné krize vévodského rodu? Nešlo o okrajové kuriozity. Jinak bezvýznamné osoby se pokusily nehorázným jednáním narušit suverenitu Burgundska a smír mezi stavy. Jejich zhoubnému konání učinili přítrž osobně Filip Dobrý a jeho choť Isabela. Obě vyprávění tedy vrývala lidem do paměti, že přes osudové zkoušky a drobné lidské slabosti zůstává vladařský pár garantem hierarchického řádu a vnitřní harmonie burgundské společnosti.

* * *

Smíme z předchozí analýzy vyvodit, že Georges Chastelain nebyl ničím víc než talentovaným vykonavatelem příkazů, poslušným propagandistou a placeným pochlebovačem? Pravda, úsilí psát osobitě a přitom se neznelíbit chlebodárcům mu pozoruhodně vycházelo. Oficiálním historikem Burgundska zůstal i po smrti vévody Filipa Dobrého roku 1467, zatímco mnoha dalším dvorským hodnostářům se prestižní posty udržet nepovedlo. Filipův nástupce Karel Smělý byl zjevně s letitými Chastelainovými službami spokojen, dokonce i s velmi nekonformním zvěčněním příčin a důsledků osudové hádky s otcem. Psaním Kroniky tedy našeho autora pověřil znovu a dokonce mu udělil dosud neznámou hodnost „*incidaire*“. Do češtiny se překládá obtížně. Zkusme poněkud těžkopádné, ale asi nejdůležitější

¹⁰⁴ J.-C. DELCLOS, *Du fait divers à l'oeuvre littéraire*, s. 189.

¹⁰⁵ Ouevres III, s. 82.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

nější „*tvorivý historik se samostatnou iniciativou*“.¹⁰⁶ Přijetím do prestižního Řádu zlatého rouna Georges Chastelain vzápětí závratnou kariéru korunoval. Žádnému jinému dvorskému literátovi se tak výjimečné pocty nedostalo.¹⁰⁷ Nápadný je zvláště kontrast s Chastelainovým přímým současníkem a osobním přítelem, dvorským hodnostářem Jeanem Régnierem, jehož dlouhé úsilí dosáhnout přijetí do řádu nikdy nekorunoval úspěch, navzdory věrným službám a podkuřujícím veršům.¹⁰⁸

Jak tedy s odstupem staletí adekvátně pochopit vztah historika Chastelaina a urozených současníků, o kterých psal? Mezi četnými dějepisci 15. století bylo končků jen pár takových, co pracovali jako on za pravidelný plat. K výjimkám patřil jeho konkurent Jean Chartier, kterého francouzský král Karel VII. pověřil již roku 1437 úřadem oficiálního historiografa. Sice s poněkud vágní pracovní náplní, zato s přesně stanovenou peněžní odměnou.¹⁰⁹ Právě Chastelain se stal, snad ve snaze o ideovou konkurenci, roku 1455 prvním pravidelně placeným dějepiscem v Burgundsku. Sám náš autor stvrdil v roce 1470 vévodské pokladně přijetí obvyklé částky jednoznačnými slovy: „*zaznamenal jsem podle nejlepšího svědomí a umu ve formě kroniky důležité události hodné paměti podle rozkazu nejvznešenějšího pána*.“¹¹⁰ Chastelain si uvědomoval, jak snadno ho tudíž může stihnout obvinění z podřízené servilnosti.¹¹¹ Proto mnohokrát zdůraznil, že mezi ním a učeným kronikářem Francouzského království zeje propastný rozdíl.

Chastelainův rival Jean Chartier pokračoval v dlouhé učené svatodivišské tradici, která již po staletí zaznamenávala významné události kapetovského království.

¹⁰⁶ E. DOUDET, *Poétique*, s. 237.

¹⁰⁷ Viz Paul BONENFANT, *Chastelain fut-il chevalier de la Toison d'Or?*, in: *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, 1946–47, XXV, s. 143–144. O přijetí do prestižního řádu například marně usiloval Chastelainův současník Jean Régnier, další literárně činný hodnostář burgundského dvora.

¹⁰⁸ K tvorbě a životním osudům tohoto autora viz M. NEJEDLÝ, „*Češi jsou takoví kacíři, že i Syřanů si vážím víc*“. *Knížka žalářních veršů Jeana Régniéra a její protihusitský osten*, in: Robert Novotný, Petr Šámal a kol., *Zrození mýtu. Dva životy husitské epochy, k poctě Petra Čorneje*, Praha 2011, s. 244–259.

¹⁰⁹ Bernard GUENÉE, *Histoire et culture dans l'Occident médiéval*, Paris 1991, s. 342.

¹¹⁰ K. URWIN, *Georges Chastelain*, s. 169–170.

¹¹¹ J.-C. DELCLOS, „*Je doncques, George Chastelain*“, s. 75–92.

Karel VII. jej do funkce jmenoval pouhé tři dny poté, co slavnostně vjel do bran Paříže, jež byla za bratrovražedné války mezi Armagnaky a Burgundskými baštou králových protivníků. Převzetí moci se tedy ve Francii snoubilo s dohledem nad psaním historie.¹¹² „Zde začíná kronika časů nejkřesťanštějšího krále Karla VII., krále Francie, kterou jsem sestavil a sepsal já, bratr Jean Chartier, řeholník a zpěvák opatství v Saint Denis. Kronikářem Francouzského království jsem se stal na příkaz a přání svého vznešeného panovníka,“¹¹³ zapsal bez sebemenších vytáček. Chartier tedy přiznával, že píše na rozkaz a za peníze.¹¹⁴ Hned v prologu zmínil přísahu, kterou musel Karlovi VII. složit, a uvedl i výši pravidelného platu.¹¹⁵

Chastelain přiznával peněžní odměny jedině v účetních stvrzenkách, v samotné Kronice a dalších dílech nikoli.¹¹⁶ V prologu zdůrazňoval spíše svůj post dvorského stolníka, jenž se do dějepisné práce pustil „pro radost svrchovaného pána.“ Místy vystupuje jako nezávislý autor, který chce jen zvýšit lesk vévodova panování a očekává od něho tudíž nějakou podporu. Ideově klíčové *Pojednání o špatně pochopené pravdě* navíc uzavřel odvážným srovnáním urozenosti Filipa Dobrého a šlechtického původu, jenž si sám nárokoval: „Pocházím z dosti slavného rodu. Pomocí porodních bab jsem se jednoho dne zrodil z lůna vznešené a ctnostné matky. Ve srovnání s vévodou je můj rod skromnější. Avšak díky Bohu a vévodově podpoře mohu mít nyní takového pána, jako je on.“¹¹⁷ Výzkumy Graeme Smalla přesvědčivě doložily, že Chastelainův otec pocházel z rodu gentských loďářů. Historik burgundských vévodů byl tedy měšťanského původu, byť z movité rodiny.¹¹⁸ Neulpěme

¹¹² Viz Auguste VALLET de VIRIVILLE, *préface à l'édition de Jean Chartier, Chronique de Charles VII, roi de France*, Paris, 1858, 3 volumes, tome I, introduction.

¹¹³ Jean Chartier, *Chronique de Charles VII*, Auguste Vallet de Vireville (ed.), t. 1, Paris 1858, s. 25.

¹¹⁴ Ke statutu oficiálních placených kronikářů 15. století viz pozoruhodné postřehy Jean DEVAUX, *Jean Molinet, indiciaire bourguignon*, Paris 1996, s. 25–46.

¹¹⁵ Jean Chartier, *Chronique de Charles VII*, s. 2–3.

¹¹⁶ Viz J.-C. DELCLOS, „Je doncques, George Chastelain...“, s. 77.

¹¹⁷ *Oeuvres* VI, s. 135. Děkuji Estelle Doudetové za osobní pomoc při překladu této obtížné pasáže, jejíž význam lze protichůdně vykládat.

¹¹⁸ Graeme SMALL, *George Chastelain and the Shaping of Valois Burgundy*, Suffolk 1997, s. 5–50.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

na oblíbeném konstatování pozitivistů 19. století, že kronikář si vznešené předky prostě vymyslel, a tudíž se jako historik zdiskreditoval. Často opakovaná odsouzení tohoto typu neberou ohled na dobový kontext, a jsou tedy ahistorická. U burgundského dvora se o Chastelainově skutečném původu vědělo, jen mu ho nestrkali pod nos. On sám se chtěl přihlášením ke šlechtě i přeháněním detailů vlastního dobrodružného života přiblížit vévodskému objednavateli a aristokratickému publiku. Vyjadřoval jím také vůli distancovat se od zakořeněného modelu učeného mnicha či kanovníka, s nimiž si dobové povědomí spojovalo post oficiálního kronikáře.¹¹⁹ Výslovně usiloval o svébytný statut laického a angažovaného historiografa. A vlastní moc tvůrčího „*tkalce*“ dějepisné látky opíral nejen o vévodovo pověření, ale také o schopnost poutavě psát a vědomí odpovědnosti vůči čtenářům.¹²⁰

Jak již víme, Chastelain nebyl ani urozeným šlechticem, ani příslušníkem církve. Ambivalentnost jeho statutu se odrazila v mlžení sociálně-geografického prostoru, vůči kterému se definoval. V 15. století totiž přetrvával zvyk označovat literárně činné osoby podle místa původu, ať už reálného či imaginárního. Vezměme si jeden příklad za všechny: Eustach Deschamps (v doslovném českém překladu Eustach „Z polí“) se nespokojil s tím, že na své příjmení dělal bukolické narážky. Rád si pohrával také se jménem rodného městečka Vertus (toto slovo znamená ve francouzštině „ctnost“) a dokládal jím morální kvality svých děl.¹²¹ Mohli bychom namítnout, že básníci měli odjakživa příliš bujnou imaginaci. Právě Georges Chastelain ovšem skládal také verše a k místu svého původu se koneckonců hlásila i většina historiků jeho doby, byť psali jen ve strohé próze. Například nástupce na postu oficiálního historiografa burgundských vévodů, Jean Lemaire de Belges, přiznával citovou vazbu k Valenciennes. Jméno tohoto města vykládal jako „*val en signes*“, řekněme „*údolí plné znaků a znamení*“. Vnímal je

¹¹⁹ Pro srovnání s Molinetem viz Jacqueline CERQUIGLINI-TOULET, *L'écriture louche. La voie oblique des Grands Rhétoriciens*, in: *Les Grands Rhétoriciens. Actes du Ve colloque International sur le Moyen Français*, Milan 6–8 mai 1985, t. 1, Milan, 1985, s. 21–31.

¹²⁰ Viz Estelle DOUDET, *La condition de l'historiographe: enquête sur une figure et un statut dans l'oeuvre de George Chastelain*, in: *Littérature et culture historique à la cour de Bourgogne*, s. 545–555, zde s. 549.

¹²¹ Viz M. NEJEDLÝ, *Fortuny kolo vrtkavé*, s. 232–339, zvláště s. 297–298.

tedy jako hájemství slavných historiků, protože se tam narodil Jean Froissart a celou Kroniku sepsal obdivovaný předchůdce Georges Chastelain.¹²²

Právě náš autor se však spojování vlastního jména s jakýmkoli městem vyhýbal. Nejúporněji se bránil sebemenší vazbě k flanderskému a vzbouřeneckému Gentu, byť se tam narodil a prožil dětství. Po celý život se hlásil jedině k mnohoznačnému přídomku Dobrodruh, které si sám přisoudil. Mělo připomínat jeho daleké cesty, účast v nebezpečných bojích a zasvěcenost do dvorských intrik.¹²³ Tato tvůrčí strategie nebyla úplně nová. Autor skladby zvané *Prosaický Tristan*, opsané za Chastelainova působení pro vévodskou knihovnu, zobrazil sám sebe jako bludného a zamilovaného rytíře ze Salisbury. Protože si prý osobně prožil slasti i strasti lásky, byl schopen věrně vyjádřit city vznešených hrdinů své skladby.¹²⁴

Ani lingvistickou stylizaci neponechal Chastelain náhodě. V osobním životě i literární tvorbě jej měl právě jazyk přiblížit vévodovi a burgundské aristokracii. Olivier de la Marche napsal o Chastelainovi obdivně: „*Narodil se jako Vlám: nicméně psal v jazyce francouzském.*“¹²⁵ Podtrhl tím fakt, že Georges si zvolil s vědomím všech důsledků francouzštinu jako kulturní a literární jazyk. Jean Molinet zase zdůraznil, že jeho učitel a předchůdce na místě oficiálního burgundského kronikáře „*ovládal tři jazyky.*“¹²⁶ Z výjimečných znalostí prý plynula prestiž pro post, jež nyní zaujímal on sám. Trojicí jazyků Molinet rozuměl latinu středověkých učenců, městskou vlámsčinu a francouzštinu, jazyk dvorské literatury a burgundské šlechty. Dvorský historiograf dokázal tedy porozumět všem prostředím, mohl hrát roli prostředníka nebo vykonavatele pánovy vůle. Jazykové znalosti vnímal jako součást moci, vlastní i vévodské.¹²⁷ Samotnému Filipovi Dobrému a jeho synovi se totiž také dostalo mimořádné polyglotní výchovy. Když se jim

¹²² JEAN LEMAIRE DE BELGES, *Oeuvres* IV, Jean Stecher (ed.), Louvain 1882–1885, s. 320.

¹²³ Blíže k přídomku dobrodruh M. NEJEDLÝ, „*O podivuhodném promíchání pražských mnichů a dívek*“, s. 233–257.

¹²⁴ Viz Emanuelle BAUMGARTNER, *Luce des Gast et Hélie de Boron, le chevalier et l'écriture*, in: *De l'histoire de Troie au Livre du Graal*, Orléans 1994, s. 117–131.

¹²⁵ Viz Olivier de LA MARCHE, *Mémoires*, éd. H. Beaune et J. d'Arbaumont, Paris 1883–1888, zde I, s. 14.

¹²⁶ *Chroniques de Jean Molinet*, Jean Alexandre Buchon (ed.), t. I, Paris 1827, zde s. 21–23.

¹²⁷ E. DOUDET, *Poétique*, s. 152.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

zachtělo, mohli na poddané blahosklonně promluvit plynulou vlámštinou. Příběh o vévodově setkání s uhlířem v nočním lese je jedním z mnoha svědectví o vědomě diferencovaném přístupu k jazykům.

Zdá se, že Georges Chastelain určil své dílo hlavně burgundské aristokracii.¹²⁸ Tím lze částečně vysvětlit opovržlivou tendenčnost, s jakou si osoboval právo promlouvat do duše měšťanům: *„Jen se trochu zamyslete, vy bohatí měšťané a další příčinliví rýpalové, kteří šeptem pomlouváte šlechtický stav. Přitom žijete klidně a v míru. Hovíte si v pohodlí, zalezlí za hradbami a věžicemi. Vážně se kajte a važte si chrabrých šlechticů, kteří si něco podobného nemohou dovolit. Chtělo by se vám snad cválat míle a míle nepohodlnou cestou, jen s mošnou nejnmutnějších věcí? Oni nemají vaše přeplněné truhlice, jejich bohatství je totiž v chrabrosti a čestnosti. Tak skvělé vlastnosti musejí mít ti, kteří ve světě nasazují vlastní těla k obraně a k vítězství. Vy ale nevíte, co je čest a sláva. Nepečujete o obecné blaho! Děláte jen to, z čeho máte hmotný prospěch a pozemskou rozkoš. Užíváte si mírového života, kdežto oni se vystavují smrtelnému nebezpečí. Vyspávají si ve městech zachumlání v peřinách, zatímco šlechtici vyrážejí v těžké zbroji do nehostinného pole. Jsou vždy připraveni padnout za váš klid a za vaše majetky.“*¹²⁹ Tato slova bychom jistě mohli pokládat za neškodné výlevy dvorského kronikáře, odtrženého od reality. Styděl se za svůj vlastní původ natolik, že zavíral oči před realitou Burgundska, kde se vévodská moc nemohla obejít bez přebohatých měst? Snad. Osočující protiměšťanský proslov však myšlenkově souzní s tendenčními příběhy o pivovarské nevěstě a šarlatánském sluhovi. Georges Chastelain navíc vždy propojoval ideologii s mocenskou praxí. Stvořil sice rozsáhlé literární dílo různých žánrů ve střední francouzštině, zachovalo se nicméně i několik dokumentů, které sepsal v mateřštině.¹³⁰ Politicky nejpozoruhodnější pocházejí z roku 1468, kdy slavnostní vjezd nového vévody Karla Smělého do Gentu vyvolal lidové bouře. Stárnoucí Chastelain, kterého si Karel ponechal jako oficiálního historika, zachytil i v Kronice vzdor vůči ústřední moci s upřím-

¹²⁸ Graeme SMALL, *Qui a lu la Chronique de George Chastelain?*, in: *A la cour de Bourgogne*, Jean-Marie Cauchies (ed.), Turnhout 1998, s. 115–125.

¹²⁹ *Oeuvres I*, s. 68–69; dále viz Pierre JODOGNE, *La rhétorique dans l'historiographie bourguignonne*, in: *Culture et pouvoir au temps de l'Humanisme et de la Renaissance. Actes du Congrès de Savoie-Annecy*, Louis Terreaux (ed.), Genève – Paris 1978, s. 51–69.

¹³⁰ E. DOUDET, *Poétique*, s. 123.

ným odporem.¹³¹ Vévoda odboj vojensky rozdrtil a vzápětí uskutečnil vjezd nový, jenž měl neposlušné město pokořit také symbolicky. Georges Chastelain v této situaci sepsal angažované dílo *Rozhovor chvály s vévodou Karlem*.¹³² S literární propagandou se však tentokrát nespokojil a zaslal městské radě Gentu dopis ve vlámštině, vymežující direktivním tónem náplň divadelního představení na vévodovu počest.

Abychom jeho mocenský nátlak pochopili v dobovém kontextu, připomeňme, že za Filipa Dobrého a Karla Smělého patřila vedle turnajů a živých obrazů právě divadelní představení na náměstích „věrných“ měst k základním propagandistickým nástrojům. Přispívala k lesku vlády. A jejich spoluorganizace spadala do pravomocí oficiálního historiografa burgundských vévodů.¹³³ U dvora se tedy Chastelainova role občas blížila úkolům, jež jinak zastávali heroldi.¹³⁴ Našemu autorovi připadala o to přirozenější, že sám sepsal a zrežíroval mezi lety 1454 a 1468 pět divadelních her.¹³⁵ Určil je pro slavnostní vjezdy Filipa Dobrého a k pohřbům členů vévodské dynastie. Na burgundském dvoře se stal v tomto ohledu důstojným nástupcem předčasně zesnulého Michaulta Tailleventa, který již roku 1435 uvedl veleúspěšnou divadelní hru propagující mír v Arrrasu.¹³⁶

Dochované texty dovolují ocenit i režisérské schopnosti Georgese Chastelaina, především díky autorským poznámkám typu „*a nyní obě řečené osoby zazpívají to,*

¹³¹ *Oeuvres* V, s. 275–278.

¹³² *Oeuvres* VIII, s. 453–455.

¹³³ Viz Paul ZUMTHOR, *Le Masque et la Lumière. La Poétique des Grands Rhétoriciens*, Paris 1978, s. 39–55.

¹³⁴ Ohledně rozmanitých povinností středověkých heroldů, viz Anthony Richard WAGNER, *Heralds and Heraldry in the Middle Ages. An Inquiry into the Growth of the Armorial Function of Heraldry*, London 1939, dále viz J. DEVAUX, *Lieux de mémoire*, s. 185.

¹³⁵ Tři ze čtyř dochovaných Chastelainových her označují jejich rukopisy tradičním termínem „*mystères*“. Nápadný je vyhraněně politický charakter a záliba v alegorických personifikacích. Viz Tilde SANKOVITCH, *Georges Chastelain and the celebratory Morality play*, *Fifteenth Century Studies* 17, 1990, s. 371–379.

¹³⁶ Viz Martin NEJEDLÝ, „*Já, válka, hodlám každému poroučet!*“ *Středověká poezie jako pramen k pochopení dobového diskursu o válce a míru*, in: *Acta Universitatis Carolinae, Historia Universitatis Carolinae Pragensis, Tomus LII, Suppl 1, Bylo nebylo, Studie (nejen) k dějinám dějepisectví, vzdělanosti a didaktice dějepisu*, Hana Kábová – Mikuláš Čtvrtník (edd.), Praha 2012, s. 101–109.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

*co následuje...*¹³⁷ V účtech vévodského dvora zase najdeme Chastelainovy pokyny k dekoracím a kostýmům, nejstarší již pro oslavy v Nevers roku 1454. Největší dojem na současníky ovšem udělal jímavým kusem nazvaným *Smrt vévody Filipa*, který dal se vši pompou sehrát 27. března roku 1468 v Monsu při slavnostním vjezdu nového vévody Karla Smělého.¹³⁸ Ústředním tématem všech Chastelainových her byla oslava vévodské moci prostřednictvím alegorických scén a historických reminiscencí. Uplatňovaly podobnou strategii jako Kronika a působí jako její dramatický doplněk.

Jak již bylo řečeno, Chastelain dohlížel na divadelní představení při slavnostních vjezdech vévodů do velkých měst, byť je formálně na důkaz věrnosti organizovaly městské rady.¹³⁹ Náš autor měl vyhraněnou představu o tom, jaké alegorie se pro tak slavnostní a politicky významnou příležitost hodí.¹⁴⁰ Shrnuje je v direktivním dopisu, který nechal doručit městské radě. Vypočítal alegorické postavy, jež se směly na jevišti předvést, a nadiktoval i jejich náležitou interpretaci. Značně tím tedy omezil svobodu místních organizátorů. V tomto smyslu jednal jako věrný pánův služebník, byť zároveň uplatnil vlastní imaginaci a tvůrčí moc. Represivní souhra mocenského soukolí Burgundů slavila úspěchy. Jen pár dní poté, co na město dopadla trestající vévodova pěst v železné rukavici, stihl je též ideologický dohled oficiálního kronikáře.¹⁴¹

Chastelainovy pokyny k městskému představení ukazují, že dokázal dvojjazyčnosti využívat stejně promyšleně jako burgundští vévodové. K vlámštině se při nařízení Gentských uchýlil ne pro lepší porozumění, ale aby prosadil vévodovu vůli i vlastní autoritu. Také vzácné proniknutí vlámštiny do Kronik, většinou v podobě jednotlivých slov, si náš autor důsledně promýšlel. Omezil ho totiž na dvě oblasti. První neměla nic společného s ideologií, šlo o námořnictví, typy plavidel,

¹³⁷ *Oeuvres* VII, s. 448.

¹³⁸ G. SMALL, *George Chastelain*, s. 20.

¹³⁹ Viz Henri LIEBRECHT, *Les chambres de rhétorique*, Bruxelles 1948.

¹⁴⁰ K fenoménu slavnostní vjezdů Danielle QUÉRUÉL, *Hystoires et personnages: quand la rue devient théâtre à la fin du Moyen Age*, in: *Les arts du spectacle dans la ville (1404–1721)*, Marie-France Wagner a Claire Le Brun-Gouanvic (edd.), Paris 2001, s. 37–48; k Chastelainově roli v této oblasti viz G. SMALL, *George Chastelain*, s. 119–120.

¹⁴¹ *Oeuvres* VIII, s. 453–455.

kanálů a vodních hrází. Vezměme si slovo „*bollewert*“, nesrozumitelné jak drtivě většině dnešních Čechů, tak burgundských frankofonních dvořanů. „*Tehdy vybudovali pevný a velký bollewert u vstupu na most*“, napsal například. Adekvátní francouzský termín neexistoval nebo působil uměle. Chastelain nicméně cítil potřebu vysvětlit čtenářům neznalým vlámsčiny: „*takto se nazývá obranné postavení vybudované z navršené zeminy a svazků proutí, dosti široké a vysoké*“.¹⁴²

Druhou sféru užití kmánského jazyka pokládám za mocensky zásadnější. V Kronice jsou vlámská slova komunikačním prostředkem hrubých „chlapů“, přerývajícím tu a tam libozvučný tok textu. Navíc neklamně ohlašují rebelie proti vévodské vládě. Pro dvorského kronikáře se tedy stal vlastní mateřský jazyk znepokojivou podivností. Několikrát zobrazil burgundské vévody v tísnivé situaci jako vznešené jedince obklopené městským či venkovským davem vydávajícím chrčivé a zlověstné vlámské zvuky, například: „*Sta! Sta!*“¹⁴³ Chastelain neváhal vykreslit takové srocení jako tlupu odpudivých divochů: „*Ta cháska křičela na vévodu, jako by byl nějaký hej nebo počkej. Najednou měl proti sobě masu rozšklebených tváří se zrezivělými helmami, samé vousaté chlapy, kteří si vzteky kousali rty.*“¹⁴⁴ Samotné vlámsčtině se v Kronice nikdy nedostalo práva na celou větu. Jakožto jazyku neurozených „chlapů“ a buřičů jí autor v textu vyhradil místo adekvátní, to jest zcela okrajové.

Pravda, mocensko-afektivní geografie burgundského kronikáře se ještě výrazněji projevila v zobrazení Frísů. Jejich barbarská „drsnost“ byla toposem či dokonce literární karikaturou již od dob Froissartových.¹⁴⁵ Chastelain od něho přebрал většinu charakteristických záporných rysů. „*Jsou to lidé neotesaní, těžkopádní a nevzdělaní,*“ tvrdil.¹⁴⁶ Důraz opět položil na jazykovou odlišnost. Vévodovi burgundskému se prý Frísové odmítali podrobit také proto, že vzdorovali libozvučné francouzštině: „*Prohlašovali, že pro ně bude lepší vládce jejich jazyka a přirozenosti*

¹⁴² *Oeuvres* II, s. 52. Viz Jean-Claude DELCLOS, *Les rayons et les ombres de la guerre à la fin du Moyen Age: Georges Chastellain et Philippe de Commines*, in: *La Bataille, l'armée et la gloire. Actes du colloque international de Clermont-Ferrand*, Publications de la Faculté des Lettres et Sciences Humaines, 1985, I, s. 21–34.

¹⁴³ *Oeuvres* V, s. 261.

¹⁴⁴ *Ibidem*, s. 273.

¹⁴⁵ Viz M. NEJEDLÝ, *La représentation*, s. 414nn.

¹⁴⁶ *Oeuvres* III, s. 103.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

*než mluvící francouzsky, s odlišnými zvyky a jiným způsobem života. Byli tedy náchylní přijmout spíše syna prohnaného a vypočítavého vévody julišského, který se stavěl proti našemu vévodovi a chtěl ho připravit o spravedlivé dědictví.*¹⁴⁷ Tato pasáž pěkně ukazuje, jak nedílně Chastelain vnímal jazyk a politiku.

Frísové lpěli na drsném a nesrozumitelném „nářečí“ dokonce i ve chvíli, kdy vyslali poselstvo do Burgundska. Vyprovokovali tím komunikační chaos. Jejich přirozená divokost se totiž znásobila nesrozumitelným žbrbláním. Vpád rozježených individuí, osob na pomezí podivnosti, směšnosti a překračování civilizačních norem, si Chastelain patřičně vychutnal. Zvěčnil pobuřující chování fríského poselstva v hostinci, kde se naneštěstí zrovna ubytovalo i několik urozených Burgundů. *„Ti Frísové neurvale hlučeli a chovali se hrubě. Bezohledně rušili všechny, co spali v patře pod nimi. Smáli se, skotačili a snad si tam i nějak hráli. Z jejich komnaty totiž vycházel zvuk, jako by jezdili po podlaze na bruslích. Ti neotesanci rámusili zcela bezohledně jeden přes druhého. Myslím, že se navíc opíjeli vínem.*¹⁴⁸ Frísové samozřejmě probudili ostatní nocležníky. Vypukla hádka. Protože ke všemu „*neuměli francouzsky lépe než divoká zvěř*“, nedorozumění rychle přerostlo v kravou potyčku. Chastelain následně použil své oblíbené metody proplétání a připomenul čtenářům figurku vlámského uhlíře, který se ujal Filipa Dobrého v nočním lese. I jeho jazyk přezíravě označil za „nářečí“. Jenomže uhlíř před pánem pokorně zjihl a posloužil mu. Vévoda s ním byl na oplátku ochoten prohodit pár vlámských vět. Dobrodružství skončilo smírně, každý se vrátil na místo, jež mu náleželo. Uhlíř ke svým milířům do lesní chatrče a Filip Dobrý do bruselského paláce k vladařským povinnostem. Frísové naopak jako celek trvali na svém „*hrubém a drsném chlapstí*“ a spolu s francouzštinou odmítali též burgundský řád. Nešlo s nimi tedy podle Chastelaina jednat po dobrém, protože ničemu nerozuměli a porozumět nechtěli.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 175–176. Viz v dlouhodobé časové perspektivě tento fenomén Baukje FINET VAN DERSCHAAF, *L'image de la Frise et des Frisons dans la littérature en ancien et moyen français et dans quelques chroniques en moyen néerlandais*, in: *Aspects de l'épopée romane*, Hans Van Dijk et Willem Noomen (edd.), Groningen 1995, s. 441–450.

¹⁴⁸ *Oeuvres* III, s. 104.

Pro politické a sociální konotace jazyka v Chastelainově Kronice zůstává ovšem nejvýmluvnější příběh travičského sluhy Jehana Coustaina, kterým se autor vědomě vrátil k lesnímu bloudění Filipa Dobrého v ledu 1457. Vzpomeňme si, že vévodův spor se synem se vyhrotil právě kvůli zrádným intrikám kmána Jehana, „*naprosto nehodného vysokého postavení, do něhož byl pozdvižen.*“ V zájmu strmé kariéry se tento vlámský povýšenec neštítel připravovat zákeřnou vraždu. „*Vzestup a moc ho zaslepily natolik, že ho nic nemohlo odradit.*“¹⁴⁹ Bezcharakterní sluha pojal nenávisť k následníku vévodského trůnu Karlovi. Nejprve přispěl k rozdmýchání neslavně proslulé hádky v lůně vévodské dynastie. Později se dopustil vyslovené zrady, protože roku 1462 naplánoval Karlovu vraždu.¹⁵⁰ Svůj zločin dlouho a pokoutně připravoval. Odjel dokonce na několik měsíců od dvora, aby v odlehlých končinách tajně sháněl ty nejprudší jedy. Nakonec ho uspokojil až prášek, který mu prodala jakási kořenářka v savojských horách.¹⁵¹

Chastelainovi vystačilo odhalování intrik Jehana Coustaina na celých dvacet stran. Při charakteristice jeho podlosti a zákeřnosti neváhal sáhnout k mnoha zvířecím příměrům, načerpaným z bestiářů vévodské knihovny.¹⁵² Sluha se snažil získat pro svůj zločin u dvora komplice vemlouvavým pochlebováním, Chastelainovými slovy řečeno, „*úmyslně sypal cestičky z hrachu holubům rovnou před zobáčky.*“¹⁵³ Lákal tedy důvěřivé služebnictvo, aby se na jeho zradě spolupodílelo. Uhlazený frankofonní dvůr kvůli němu zachvátila rakovina zvrácené, pokoutné a šeptané vlámsťiny, zaostřené proti srdci vévodské moci.¹⁵⁴ Po odhalení se sluhova „*prokletá řeč*“ dokonce zabarvila drzou prudkostí. Travič se totiž zuřivě „*naježil jako kanec před loveckými psy*“ a vmetl šokovanému vévodovi do tváře: „*Ať třeba zemřu! Vzácný a krásný pane, lituji jen toho, že jsem ve Vašich službách promrhal život! Raději bych býval obsluhoval pasáka vepřů než Vás.*’ A po tomto výkřiku vyjadřu-

¹⁴⁹ *Oeuvres* VI, s. 82; viz také F. COLLARD, *Un crime*, s. 171.

¹⁵⁰ *Oeuvres* IV, s. 234–265.

¹⁵¹ *Ibidem*, s. 239. O vlámském sluhovi, který chtěl otrávit budoucího Karla Smělého, F. COLLARD, *Le crime*, s. 150.

¹⁵² *Oeuvres* IV, s. 240–265.

¹⁵³ *Ibidem*, s. 240.

¹⁵⁴ E. DOUDET, *Poétique*, s. 458.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

*jícím zrádcovu faleš a přetvářku ani nepoklekl, ani neřekl uctivější slůvko. Navíc za sebou prásknul dveřmi tak prudce, že jsem podobné chování u dvora ještě nezažil.*¹⁵⁵

Vévodu ranila slova muže, pro kterého tolik udělal. Vrchol drzosti měl ale teprve přijít. Když Coustaina vedli na popraviště, kurtoazní maska, jež byla v jeho případě jen velmi povrchním nátěrem, pukla definitivně. Zrádce odhalil svůj „divoký“ charakter, protože se přestal vyjadřovat francouzsky a vrátil se k flanderskému nářečí, kterým mluvil před příchodem ke dvoru. „*A ve chvíli kdy už mu kat zavazoval oči, jal se dovolávat Boha ve svém přirozeném a hrubém flanderském nářečí. Tedy v tom nejsprostším a nejskrípavějším jazyce, jaký znám. Nyní ze sebe konečně chrлил přesně ta slova, která odpovídala jeho mrzkému a nízkému původu.*“¹⁵⁶

V Chastelainových očích totiž mělo mluvené slovo moc odhalit charakter člověka v jeho nejvlastnější podstatě. Intrikánský sluha, jenž chtěl otrávit následníka vlastního pánovi, projevil teprve na popravišti zrádnou a „chlapskou“ povahu. Ve středověké imaginaci mimochodem právě jed nejlépe vyhovoval podlým osobám prostého původu a drzým povýšencům, kterým byla cizí aristokratická čest.¹⁵⁷ Coustainova potupná smrt se stala v Kronice epilogem rozsáhlého příběhu o smrtelném nebezpečí, v němž se roku 1457 ocitl Filip Dobrý a celá moc burgundských vévodů. Nehodný služebník Jehan, který rozdmýchal spor v lůně dynastie a ohrozil tím stabilitu společnosti, se dočkal za travičské intriky spravedlivého trestu. Vlámská slova na popravišti zpečetila doznání zrádné přetvářky...

* * *

Podle Chastelaina přesvědčení hrálo v identitě jednotlivců vedle jazyka důležitou roli rovněž jméno. Dětství strávil ve výstavném měšťanském domě na břehu hlavního gentského plavebního kanálu jako Joris Castlain. Po studiích na universitě v Lovani se mladý, ale již dospělý muž rozhodl k pofrancouzštění tohoto jména na Georges Chastelain. Vnímal to jako zásadní a sebevědomý krok, kterým se oprostil od rodinných pout. Správnost volby z hlediska dvorské kariéry stvrdilo

¹⁵⁵ *Oeuvres* IV, s. 259.

¹⁵⁶ *Oeuvres* IV, s. 263.

¹⁵⁷ F. COLLARD, *Le crime*, s. 107.

roku 1455 jmenování oficiálním historikem burgundských vévodů. Tato funkce totiž implicitně zahrnovala i aktivní podíl na jejich frankofonní propagandě. A popisování novu formou jména (ať už měla podobu Georges nebo George) se v historikově tvorbě stalo všudypřítomným, což usnadňuje řešení problému autorství několika sporných děl.¹⁵⁸ Samotný literát občas tvrdil, že ho takto oslovovali druzí, jako ve skladbě Boccacciův chrám, kde záhadný hlas na autora zavolal: „*Vstávej, Georges, vstávej!*“¹⁵⁹ Nejraději však své jméno vsouval do názvů jednotlivých kapitol Kroniky, například když se chtěl podělit o zklamání z intrik krále Ludvíka XI., v něhož zpočátku kladl veliké naděje. Nazval ji: „*Jak a proč Georges lituje, že napsal prolog této VI. knihy, jenž přestal odpovídat vývoji událostí vzhledem k nevděku a přetvářkám krále Ludvíka.*“¹⁶⁰ Nadpis vystihuje jeho představu o poslání spisovatele a historika: nárokoval si aktivní roli tlumočnicka ve vztahu k politickým událostem a držitelům moci.

Je trochu překvapivé, že se Georges Chastelain nikdy neuchýlil k narážkám na svatého Jiřího, patrona rytířů a Karla Smělého. Tento světec se přitom v Burgundsku těšil velké oblibě a našemu autorovi by navíc nabízel vítanou spojnici aristokratických a duchovních hodnot.¹⁶¹ Snad se nechtěl svazovat žádným vzorem, ať už církevním, sociálním či literárním (s výjimkou přiznaného vlivu Froisartových Kronik v počátcích historiografické práce). Nejen tvůrčí cestu, ale také jazyk a jméno si tedy hodlal vybírat sám.

Právo na nezávislost a jistou moc uplatnil Georges Chastelain i v případě pojmenování vládců, o kterých psal. Nejednodušíme. Náš autor byl věřícím křesťanem. Podle jeho přesvědčení si člověk nemohl měnit křestní jméno libovolně,

¹⁵⁸ Viz text o basilejském koncilu, který editor Kervyn de Lettenhove připsal Chastelainovi: *Oeuvres* VI, s. 17. Nové kritické vydání pořídil Jonathan BECK, *Le Concil de Basle (1434). Les Origines du théâtre réformiste et partisan en France*, Préface de Daniel Poirion, Studies in the History of Christian Thought 18, Leiden, 1979. Editor jej pokládá za dílo neznámého francouzského účastníka koncilu. S jeho hodnocením souhlasí Olivier Marin, který tomuto veršovanému dialogu hodlá věnovat kapitolu připravované habilitační práce a jemuž děkuji za pomoc při posuzování skladby.

¹⁵⁹ George CHASTELAIN, *Le Temple de Bocace*, Susanna Bliggenstorfer (ed.), Bern 1988, s. 7.

¹⁶⁰ *Oeuvres* IV, s. 118. Dále k tomu K. URWIN, *Georges Chastelain*, s. 44.

¹⁶¹ David MORGON, *The Cult of saint George c. 1500: National and International Connotations*, Publications du Centre européen d'études bourguignonnes 25, 1994, s. 151–162.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

protože jej posvětil sám Bůh. V případě vládnoucích rodů, o kterých v Kronice psal, svazovaly navíc výběr jména dynastické tradice. Imaginace spisovatelů Chastelainaova typu do nich v žádném případě nesměla dodatečně zasahovat.¹⁶²

Dvorní historik si našel jinou cestu, jak si nad historiografickým obrazem mocných vládců uchovat vliv. Pokládal ji za slibnou: směl panovníkům vymyslet přídomek. Z dějin dynastie vlastních vévodů ho zaujal Filip Sličný a pečlivě ve francouzských kronikách hledal, kdo a kdy ho tak poprvé na počátku 14. století nazval. Uvědomil si, že právě v této oblasti může prosadit svoji originální invenci a přitom respektovat Boží vůli i všechny starobylé tradice. Takový úkol připadal Chastelainovi lákavě náročný. Hledal totiž takový přídomek, jež by vyjádřil zvláštnost povahy i osobní ctnosti toho kterého vládce. Právě jím se měl přece panovník vepsat do paměti příštích generací.

Pozoruhodné je, že Chastelain tentokrát pozval čtenáře do své tvůrčí kuchyně. Právě klíčová IV. kniha Kroniky, na niž se moje studie v převažující míře soustředí, obsahuje dlouhou pasáž o „přidělení“ či „přisouzení“ vhodného přídomku francouzskému králi. Šlo o Karla VII., a to bezprostředně po jeho skonu v červenci roku 1461. Náš autor tohoto panovníka dobře znal, protože v mládí pobýval několik let na jeho dvoře, kam uprchl z Gentu před věřiteli.¹⁶³ Čtenářům ochotně prozradil i kritéria, kterými tohoto panovníka poměří. Karlův fyzický vzhled jej prý k ničemu neinspiruje, protože „*byl dosti slabé konstituce, a když krácel, působil nejistě a nevyrovnaně.*“ Chastelain neskrýval ani královy mravní poklesky a vyslovené neřesti: „*z několika špatných vlastností jmenuji tři nejzávažnější: netečnost, vrtkavost, a tu asi nejhorší, závistivost.*“¹⁶⁴ Neduživý ustrašenec Karel VII. prý nevěděl, co je válečnický život a bojové hrdinství: „*Neodvážil se při tažení spát na podlaze a odmítal přejíždět koňmo po dřevěných mostech, ať vypadaly sebepevněji*“. V polovině 15. století musela tato odhalení krále v očích aristokratických čtenářů snižovat, zvláště uvážíme-li, že mu cestu ke korunovaci vysekala mečem Jana z Arku. Je jen

¹⁶² E. DOUDET, *Poétique*, s. 76–77.

¹⁶³ Chastelain pro hledání králova přídomku používá dosti direktivní termín: „imposition“. Může se přeložit jako „přisoudit“, ale také „vnutit“. Georges CHASTELLAIN, *Les fragments du Livre IV de la Chronique*, Jean-Claude Delclos d'après le manuscrit de Londres (ed.), Genève 1991, s. 315–323.

¹⁶⁴ *Oeuvres* II, s. 178.

přirozené, že burgundského vévodu Filipa Dobrého představil autor v přímém protikladu jako urostlého a neohroženého rytíře.

Georges Chastelain nicméně velkoryse připustil, že Karla VII. nemínil hodnotit s přehnanou přísností: „*Usoudil jsem, že v porovnání s panovníky, kteří mu předcházeli, si získal o něco větší zásluhy, než se zpravidla soudí. Rozhodl jsem se mu tedy přidělit vhodný přívlastek. Dlouze jsem přemýšlel, jaký by se hodil. Znovu jsem prozkoumal všechna králova rozhodnutí, osobní mravy a rozličné okolnosti, jež na ně mohly mít vliv. Poradil jsem se také se všemi, kteří ho ještě za života důvěrně znali, jako zejména...*“¹⁶⁵ Následoval dlouhý seznam očitých svědků, jež měli historikovu výkladu dodat věrohodnosti.

Georges Chastelain samozřejmě nehodlal popustit ani píd' moci, kterou si udělováním vhodného přídomeku vládcům směle přisvojil. Tvářil se ovšem, že tvůrčí problém čtenářům předkládá k úvaze. Zdůvodnil jim tedy, proč mu Karel VII. nepřipadá jako „*Dobyvatel'*“: takové označení zahrnovalo ničivé vpády na cizí území a utrpení nevinných. Vzápětí opovrhl přídomekem „*Recouvreur*“, řekněme „*Obnovitel'*“, ve smyslu panovníka, který získal zpět ztracená území. Podle Chastelaina nevystihoval všechny aspekty Karlovy vlády. Dál tedy rozpitvával panovníkova rozhodnutí a jeho povahové rysy. Na chvíli se mu zalíbilo „*Karel, vykonavatel Boží vůle*“, ale vzápětí tento přídomek odmítl ze dvou důvodů. Nezněl prý hezky a navíc mu připadal moc dlouhý. Chastelain se také domníval, že by jím nadpřirozený vliv na osud Karla VII. poněkud přecenil. „*Nechci božskou pomoc vylučovat. Myslím však, že král se o svá vítězství zasloužil přirozeně a nejednalo se o zázrak.*“¹⁶⁶ Toto tvrzení nebylo náhodné, umožnilo mu totiž upřít zásluhy o remešskou korunovaci Janě z Arku, jíž nemohl přijít na jméno.¹⁶⁷ Georges navíc soudil, že Bůh vstupuje po boku lidí do událostí jen zřídka, „... *ovšem Jozue a Gedeon toto výjimečné štěstí měli.*“ Šlo o jasnou narážku na burgundský Řád Zlatého rouna. A ten se už od

¹⁶⁵ G. CHASTELLAIN, *Les fragments*, s. 315.

¹⁶⁶ Ibidem, s. 317. Viz rovněž E. DOUDET, *Poétique*, s. 78.

¹⁶⁷ K negativnímu obrazu Jany z Arku a jejím přirovnáním k husitkám viz M. NEJEDLÝ, „*O podivuhodném promíchání pražských mnichů a dívek*“, s. 233–257.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

založení Filipem Dobrým a sepsání propagandistické skladby Michaulta Tailleventa *Sen o Zlatém rounu* odvolával právě na prestižního biblického hrdinu Gedeona.¹⁶⁸

Po odbočce, jež Chastelainovi umožnila zdůraznit, že milovanému pánu, vévodovi burgundskému, Bůh po boku nepochybně stojí, zbývalo odmítnout další možné přídomky krále Karla. Zavrhl tedy „*král, jemuž poddaní věrně sloužili*“ a posléze též banálně znějící Karel *Mocný*. Obě přízviska by se totiž hodila i jiným panovníkům. Chastelain znovu podtrhl, že křestní jméno Karel souvisí s dlouhou rodovou tradicí, nesli ho ostatně králův otec a dědeček. Měnit ho nelze. Historika však musí navíc napadnout něco výstižného a jedinečného zároveň. V sázce byl panovníkův obraz, jenž se vryje do paměti. Šlo o uchopení vládcovy moci nad časem. Nemohu se ubránit dojmu, že Chastelain usiloval též o moc nad vladaři, či alespoň nad formováním jejich obrazu.

Do tohoto kontextu zapadá autorova snaha prosadit do představ o „těle“ středověké společnosti jakýsi čtvrtý stav („*quart état*“), kam by patřili lidé píšící o dějinách.¹⁶⁹ Protože i oni se zrodili z Boží vůle, mají moc. Nepřísluší jim sice mluvit panovníkům do vládnutí, ale smějí je oblažít či zdiskreditovat nápaditým přídomkem. Prostřednictvím tvůrčího psaní tak alespoň trochu ovlivňují svět.

Právě v 15. století si mnozí historiografové a kronikáři včetně Chastelaina uvědomili, že sláva může být záležitostí náhody.¹⁷⁰ Například autor *Knihy o činech maršálka Boucicauta* nepochyboval o tom, že trvalost povědomí o historických osobnostech závisí na dochování textů, jež o nich píší. Když dne 9. dubna roku 1409 dokončoval svoji dějepisnou knihu, zapsal si: „*Nebýt písemného podání, sláva všech zemřelých hrdinů by se vytratila z paměti.*“ Naštěstí však, jak pokračuje, „*není mnoho věcí, které by se na světě daly tak snadno zničit jako příběhy zapsané v knihách, pokud se pořídí dostatek kopií a ty se uloží na odlišných místech.*“¹⁷¹

¹⁶⁸ K tomuto dílu Michaulta Tailleventa podrobně M. NEJEDLÝ, „*Pohledte do zrcadla úsměvných zrudností*“. *Lesk a trýzně 15. století očima dvorských služebníků*, 1. část, *Historický obzor* 23, 2012, s. 9–14.

¹⁶⁹ *Oeuvres* VI, s. 420.

¹⁷⁰ Viz Bernard GUENÉE, *Du Guesclin et Froissart. La fabrication de la renommée*, Paris 2008, s. 188.

¹⁷¹ *Le Livre des fais du bon messire Jehan Le Maingre, dit Bouciquaut, mareschal de France et gouverneur de Jennes*, Denis Lalande (éd), Genève 1985, s. 455–456.

Jean Molinet (1435–1507), Chastelainův nástupce na postu placeného burgundského dějepisce, se o tomto problému rozepsal trochu rozčarovane. Tvrdil, že neexistuje vztah mezi konáním té které historické osobnosti a místem, jehož se jí dostalo v paměti dalších generací. „Zbraně bojovníků ztratily lesk, jejich helmice jsou proražené a kopí rozlámaná, ale jejich jména a slavné činy jsou vepsány zlatým písmem a přežijí tak navěky.“ Jak však dále přiznává, „mnoho předůležitých a odvážných činů vykonaných na bitevním poli i mimo ně bohužel zůstane v temnotách zapomnění.“ Nikdy se už o nich mluvit nebude, „protože je žádný brk neoslavil umnými tahy a neoděl bohatou látkou, aby jejich záře přežila věky.“ A přitom „jiné činy, menšího významu a mravní hodnoty,“ proslulost získaly, ač si to ani nezasloužily. Našly totiž vynikající spisovatele, kteří jim zajistili slávu: Herkules měl štěstí, protože mu věnoval dostatek místa Homér, a „Aeneas těžil z toho, že si ho oblíbil Vergilius.“ Molinet tedy uzavírá následovně: „A tak se jedním v porovnání se zásluhami dostalo hodně slávy, jiným zase málo a dalším dokonce vůbec žádné. Nenašel se totiž autor, který by jim působivým podáním dovolil činy uchovat a v očích budoucnosti vzkřísit.“¹⁷² Hned na tento povzdech navázal nadšenou chválou historiografických zásluh svého předchůdce na postu oficiálního kronikáře, Georgese Chastelaina. Ten sice prý nedávno zemřel, ale jednalo se „o muže velkého literárního talentu a mimořádně výmluvného, jasného ducha a všestranně schopného.“¹⁷³ A právě díky jeho barvitým příběhům prý přežije sláva činů Filipa Dobrého a jeho soustátí ještě po staletí.

Burgundští historikové si tedy naléhavěji než jejich současníci připouštěli ničivou sílu času. Chápali determinující roli těch, kdo píšou o dějinách a formují obraz držitelů moci.¹⁷⁴ Jean Lemaire, po Chastelainovi a Molinetovi v posloupnosti už třetí oficiální burgundský historik, vzdal svým předchůdcům hold příznačnými

¹⁷² *Chroniques de Jean Molinet*, s. 21.

¹⁷³ *Chroniques de Jean Molinet*, s. 23. Viz také B. GUENÉE, *Du Guesclin*, s. 165.

¹⁷⁴ K tomuto fenoménu blíže viz Jean DEVAUX, *Lieux de mémoire, lieux d'éloge: Les grands théoriciens et l'histoire*, in: *L'Eloge du Prince. De l'Antiquité au temps des Lumières*, éd. Isabelle Cogitore, Francis Goyet, Grenoble 2003, s. 169–187, zvláště s. 172.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

slovy: „*Béda! O tak málo osobách se ví, že vůbec existovaly! Ale ti dva zvítězili nad smrtí, dovolují totiž lidem přežít.*“¹⁷⁵

Právě proto, že Chastelain si byl své odpovědnosti a vlivu vědom, zasvětil hledání přídomeku pro Karla VII. tolik času. Svěřoval čtenářům své nápady a vlastně je tak udržoval v napětí. „*Přemýšlím také o králových předcích. Uvědomuji si, že někteří užívali přídomek založené na fyzických vlastnostech, jako Dlouhý nebo Sličný. U jiných plynuly ze zvláštnosti jejich vzhledu, jako Lysý. Některé zase pojmenovali podle jejich mravních kvalit, například Dobrý. Další nazvali díky přízni, kterou jim dopřála Fortuna, jako Vítězný nebo Bohatý... Ale právě proto, že už se takovými přídomekmi honosili předkové, pokládám je pro Karla za nevhodné.*“¹⁷⁶

Chastelain rozuzlení protahoval o to slastněji, že portrét Karla VII., který napříč kapitolami načrtl, působil velmi rozporuplně. Náš autor sice na pamětníky ape loval, aby mu s hledáním přídomeku pomohli, uspokojení z vlastní nezastupitelné role ovšem netajil: „*Tak jaký přídomek mu vymyslíme? Co soudíte vy, kteří jste ho také znali?... Vím, mohli byste to nechat na mně a prostě se pak zeptat: Tak, Georges, když už jsi tolik přídomeků odmítl, kterýpak jiný jsi tedy konečně zvolil? Jaké skvostné roucho jsi vyhradil pro krále Karla? Proč nás tak dlouho napínáš?*“¹⁷⁷ Pasáž je pozoruhodná i osobitou terminologií. Jako ekvivalenty slov „přídomek“ a „titul“, užívá totiž Chastelain „roucho“ a dokonce i „fermail“, tedy brož s drahokamem.¹⁷⁸ Pamětliv poslední burgundské módy, „ozdobit“ náš autor krále Karla nakonec přídomekem *vertueux*, ctnostný. Působilo přijatelně a zároveň nepřetékalo ani leskem, ani chválou. Přitom teprve jeho udělením – a Chastelain to píše výslovně – historik „*dovršil králův život*“ a „*dotepal obraz*“, který měl přežít monarchovu smrt.¹⁷⁹

Stejně licitování s vhodným přídomekem, okořeněné dokonce špetkou ironie, si placený historik burgundských vévodů pochopitelně nemohl dovolit ve vztahu k vlastnímu pánovi. Hned od prvních stránek Kroniky si proto dal záležet na plastičnosti obrazu vévody Filipa. Ani ten nepostrádal zastíněné plošky, jak to

¹⁷⁵ JEAN LEMAIRE DE BELGES, *Oeuvres* IV, s. 320.

¹⁷⁶ G. CHASTELLAIN, *Les fragments*, s. 318.

¹⁷⁷ Ibidem.

¹⁷⁸ Viz k tomu E. DOUDET, *Poétique*, s. 79.

¹⁷⁹ Chastelain užil silný termín „*consommation de la vie*“.

dostatečně ukazuje temný příběh o lesním bloudění v lednu roku 1457. V konečné souhře barev a tvarů však vyzníval nejen kladně, ale i obdivně. Snad nejvíce prostoru vyhradil Chastelain hledání vévodova přídomku v pasážích, sepsaných mezi lety 1459–1460.¹⁸⁰ Tedy ještě za Filipova života. Zvolil specifickou formu. Náhle pozastavil událostní proud Kroniky a vložil tam „*jako diadém na čelo krásné princezny*“ oslavný portrét svého pána. Pojal ho zcela netradičně. Za výchozí bod si totiž nevybral vojenské vítězství či dvorskou slavnost, ale smutné chvíle vévodova osudu. „*Tohoto roku musel nejjasnější vévoda Filip zakusit v třicátém roce svého manželství mnoho těžkých zkoušek...*“¹⁸¹ Tou nejbolestnější byla podle našeho kronikáře předčasná smrt milovaného syna Antoina. Úvodní konstatování navíc podpořil lidovým příslovím, jež v dvorské kronice působilo nezvykle. „*Jak u nás říkávají na vesnicích stařeny při předení s přeslicemi, právě v třicátém roce manželství často přijdou nešťastné trable*“. Proč Chastelain náhle vsunul *vox populi* do slavnostní a politicky závažné látky? Nejspíš chtěl využít dobře srozumitelné analogie s předením. Tak jako se burgundské venkovanky činí s přeslicí, musí historik upříst z nitek událostí a dojmů pro mocného chleboďárce „*oděv*“ či „*roucho*“, doplňující kontury plastického obrazu. A ten přetrvává fyzickou smrt.

Georges Chastelain při hledání vhodného přídomku argumentoval podobně jako v případě francouzského krále. Filip bylo jméno zděděné po slavných předcích z dynastií Kapetovců a Valois, ke kterým se Filip Dobrý vždy hlásil. Tak prestižní tradici přirozeně Chastelain narušovat nemohl a ani nechtěl. Přídomek Dobrý, jež pro pána užívali někteří současníci, mu připadal nedostatečný. Jakožto svědectví privilegovaného vztahu uvedl, že sám vévoda s hledáním nějakého originálnějšího přídomku souhlasil. Georges Chastelain v zásadě soudil, že Filip by si zasloužil připojit ke křestnímu jménu přídomek August. „*Dlouho jsem přemýšlel o všech jeho činech a o celém životním osudu. Dospěl jsem k závěru, že ani s Boží pomocí neumím vše lépe vyjádřit jediným slovem, než je jméno Vznesený, tedy August.*“¹⁸²

¹⁸⁰ Zvláště kapitola XLI, *Oeuvres* II, s. 148–151. Ohledně datace tohoto textu, viz J.-C. DELCLOS, *Le Témoignage de Georges Chastelain*, s. 53–62; G. SMALL, *George Chastelain*, s. 143–146.

¹⁸¹ *Oeuvres* II, s. 148.

¹⁸² *Ibidem*, s. 149–150.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

Tímto přídomekem odkazoval čtenáře k dvojímu historickému kontextu: vedle nejslavnějších antických císařů i ke Kapetovci Filipu II. řečeném Augustovi.¹⁸³

Georges Chastelain ovšem zkusil pokračovat v hledání i zcela mimo vyšlapané stezky. Asi nejoriginálnějším nápadem, slavicím navíc trvalý úspěch, byl *le grant duc du Ponant*, tedy velký vévoda Západu.¹⁸⁴ Testoval i další přídomeky „*vznešený vévoda Filip, neohrožený lev, pilíř a čest Francie*.“¹⁸⁵ Navíc svého pána několikrát nazval „*rozmnožitelem vlastní moci*“. A hned vsunul sebevědomou autorskou paralelu. Stejně jako byl Filip Dobrý tím, kdo znásobil moc Burgundska, on sám jako věrný historik „*zvelebil a zvýšil*“ vévodovu slávu. Necítil se tedy vzhledem k dohledu a moci nad obrazem, jenž po Filipovi a jeho soustátí zůstane, také tak trochu Augustem? Samozřejmě bez vztahu k urozenosti, díky vlastnímu psaní.¹⁸⁶

* * *

Naděje Georgese Chastelaina na mocenský dopad vlastní tvorby se s odstupem staletí ukázaly jako přehnané jen zčásti. Načas sice upadl v zapomenutí, ale v době romantismu 1. poloviny 19. století slavil spolu s Froissartem takřka triumfální návrat. Na základě jeho příběhů proniklo do románů jak noční bloudění vévody Filipa, tak intriky travičského sluhy Jehana. Skvělé prokreslení charakterů osob a dramatické scény plné pitoreskních detailů vyhovovaly tehdejším představám

¹⁸³ K významu historických argumentů při volbě přídomeků středověkými historiky viz Bernard GUENÉE, *Les généalogies entre l'histoire et la politique. La fierté d'être Capétien en France au Moyen Age*, in: *Annales ESC*, 1978, s. 1–14.

¹⁸⁴ *Oeuvres* II, 150. Viz též *Dictionnaire du Moyen Français*, Algirdas Julien Greimas – Teresa Mary Keane (ed.), s. 490. Nejnověji v komparativní perspektivě Philippe CONTAMINE, *Les cours de France, d'Angleterre et d'Ecosse dans leurs rapports avec la cour de Bourgogne*, in: *La cour de Bourgogne et l'Europe. Le rayonnement et les limites d'un modèle culturel*, sous la direction de Werner Paravicini, *Beihefte der Francia*, Ostfildern 2013, s. 405–419.

¹⁸⁵ *Oeuvres* VII, s. 285.

¹⁸⁶ *Oeuvres* II, s. 150–151. Pokud jde o výklad původu přídomeku August pro Filipa II., Chastelain zřejmě věděl, že si jej panovník vysloužit také jakožto „rozmnožitel“ království (podle latinského *augere*). Viz RIGORD, *Histoire de Philippe Auguste*, Elisabeth Carpentier – Georges Pon – Yves Chauvin (edd.), Paris 2006, s. 119. Za sdělení děkuji Xavieru Hélérymu z pařížské Sorbonny.

o barvitém a rozvášněném středověku. Překypoval milostnými vzplanutími na lesních paloučích a černokněžnickými obřady v hradních kobkách, ale také dvornými šlechtici, unesenými pannami, tragikomickými trpaslíky, děsivými lapky, skvělými hostinami a turnaji, kornoutovými čepci s dlouhatánskými závoji a saracénskými jedy vmíchanými do zlacených pohárů. Několik děl Waltera Scotta odehrávajících se v Burgundsku za Filipa Dobrého a Karla Smělého se k Chastelainovi hlásí jako ke zdroji.¹⁸⁷ Když Alexandre Dumas vypočítával v *Pamětech* prameny svého zájmu o minulost, zmiňoval čerstvě vycházející edice burgundských kronik 15. století. Výslovně uvedl, že jeho učitel Lassagne zahrnul Chastelaina mezi několik málo autorů, které mu doporučil naléhavými slovy: „*Jestli chcete napsat román, musíte je nejen číst, ale znát z paměti.*“¹⁸⁸ A není pochyb o tom, že intrikánskou postavu Ludvíka XI. v *Chrámě Matky Boží v Paříži* inspiroval Chastelainův „*podlý zakuklenec*“, „*lišák proměněný v hyenu*“ a „*všudypřítomný pavouk*“.¹⁸⁹ Právě Walter Scott, Alexandre Dumas a Victor Hugo zajistili oficiálnímu dějepisci burgundských vévodů v konečném důsledku trvalejší „lidové“ přijetí, byť jeho jméno necitovali a příběhy si upravili podle vlastní fantazie.¹⁹⁰

Pokud jde o tvořivou imaginaci, neobejde se bez ní ani medievista, interpretující Chastelainovo složité dílo dnes. Pokusil jsem se ukázat, nakolik do sebe dobrodružné a zdánlivě anekdotické příběhy IV. knihy promyšleně zapadají. Podle mého názoru vytvářejí celek upevňující a oslavující moc burgundského vévody. Zároveň však slouží zájmům samotného autora. Sebedůmyslnější analýzy a teorie nicméně nesmějí zakrýt fakt, že Chastelainova *Kronika* je obrovským stavenišťem. Vedle ucelených a do posledního slůvka promyšlených pasáží najdeme izolovanější odstavce, kterým Chastelain nestačil dát konečný tvar a místo. Měly i ony osvětlit povahové rysy významných osob a podtrhnout ideové souvislosti popsaných událostí?¹⁹¹ Jeden příklad za všechny. Mezi vyprávěním o škodách, které v království

¹⁸⁷ David BROWN, *Walter Scott and the historical Imagination*, London – Boston 1979.

¹⁸⁸ Alexandre DUMAS, *Mes Mémoires*, tome I, Paris 1989, s. 589–590.

¹⁸⁹ K „černé legendě“ o Ludvíkovi XI., která slavila díky Chastelainovi velký úspěch po staletí, viz Jacques HEERS, *Louis XI*, Paris 2003, s. 11–17; M. NEJEDLÝ, „*O podivuhodném promíchání pražských mnichů a dívek*“, s. 233–257.

¹⁹⁰ E. DOUDET, *Poétique*, s. 28.

¹⁹¹ J.-C. DELCLOS, *Du fait divers à l'oeuvre littéraire*, s. 186–187.

„Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“

neapolském způsobilo zemětřesení, a výkladem okolností, jež počátkem roku 1457 vedly k zoufalému bloudění burgundského vévody v promrzlém lese, najdeme odzbrojující informaci: „*Na jednoho muže z Bruselu v noci zaútočily kočky. Dlouho se jim bránil. Nakonec ho však přemohly a uchystaly mu strašlivou smrt. Nepomohl ani zoufalý odpor, který jim z posledních sil kladl. Rozdrásaly mu hrdlo.*“¹⁹² Příhoda patří do kontextu „*merveille*“, podivuhodných vyprávění, jež provoněla celou IV. knihu Chastelainových Kronik.¹⁹³ Jaký má ale smysl? Proč ji oficiální dějepisec burgundských vévodů přiřadil ke kapitolám líčícím dynastickou krizi urozených chlebozárců? Medievista jednadvacátého století samozřejmě nemá jednoznačnou odpověď. Poněkud drastický příběh pravděpodobně hodlal využít zvířecí symboliky jako exempla. Středověcí autoři totiž podtrhovali nezávislost koček na lidské vůli i jejich obtížnou ochočitelnost. A to na rozdíl od poslušnějších domácích živočichů, zejména psa a koně. Většina textů kočky navíc pojímala jako cosi negativního a zneklidňujícího, téměř zosobnění divokosti. Mnozí je přirovnávali k ženám, jež se také řídí hlavně instinktem a jsou náchylné k neřestem.¹⁹⁴ Interpretace Chastelainova textu ovšem závisí na tom, zda krvelačné šelmičky vnímáme vzhledem k dvojímu možnému překladu jako *kočky* či *kocoury*.¹⁹⁵ Osobně tuto volbu nepokládám za zásadní nejen z hlediska existenciálních problémů dnešního světa, ale dokonce ani medievistického bádání. Kloním se totiž k názoru, že epizoda nemá vztah k politicky závažným kapitolám, které předcházejí a následují. Chastelain nejspíš hodlal příběh o kočičí zákeřnosti či kocouřím spiknutí „*vetkat*“ na úplně jiné místo. Díky důkladné znalosti autorovy tvůrčí strategie bych navíc nevykládal ještě jednu možnost. Nepohrál si zde Chastelain trochu škodolibě se čtenářovou zvědavostí tak, jako když úmyslně protahoval volbu vhodného přídomeku

¹⁹² G. CHASTELLAIN, *Les fragments*, s. 230.

¹⁹³ E. DOUDET, *Poétique*, s. 371.

¹⁹⁴ Laurence BOBIS, *Chasser le naturel...L'utilisation exemplaire du chat dans la littérature médiévale*, in: *L'animal exemplaire au Moyen Age*, Jacques Berlioz – Marie-Anne Beaulieu (edd.), Rennes 1999, s. 222–232.

¹⁹⁵ Ve střední i současné francouzštině je kočka maskulinem („le chat“), což komplikuje nejen překlad do češtiny, ale i symbolické interpretace. K tomu viz J.-C. DELCLOS, *Du fait divers à l'oeuvre littéraire*, s. 187.

pro krále a vévody nebo nechal Filipa Dobrého nekonečně bloudit po promrzlém lese?

Inspirativnější pro další úvahy o středověkém písemnictví mi každopádně připadá názor, který se vine celou Kronikou: vládci mají nepopíratelnou moc nad historiky, ale ani dějepisci nejsou vůči vladařům zcela bezmocní. Jejich role souvisí s ovládním času. Již proto autor prosazoval osobitou teorii o nezastupitelné úloze „čtvrtého stavu“ mužů pera ve společnosti, v níž žil.¹⁹⁶ Urození pánové, kteří vládnu z Boží milosti, mají podle Chastelaina na starosti současnost. Historik zase dává poutavým vyprávěním o jejich osudech a volbou přídomků látce tvar. Zvolí si vhodnou škálu barev, včetně těch nejtemnějších tónů, jako se stalo v napříště slavném vyprávění o vévodově pološíleném nočním bloudění po lesích. „Utká“ tedy vládčům portrét na věčnou paměť. V tomto směru si Georges Chastelain navzdory oficiálnímu postu užíval ne-li tvůrčí svobody, tedy alespoň moci psaného slova. I přes propast věků s ním musím souhlasit v názoru, že jazyk a styl historiografického díla nejsou pro evokaci a poznání minulosti okrajovou záležitostí.

¹⁹⁶ Podrobněji k Chastelainovu pohledu na společnost a roli historiků M. NEJEDLÝ, „*O podivuhodném promíchání pražských mnichů a dívek*“, s. 233–257.

„So, what cognomen will we think up for him?“

Medieval rulers in the snares of the chronicler's power

The study analyses the approach of Georges Chastelain, from 1455 the official, paid historian of Duke of Burgundy Philip the Good, to the crises moments of the reign of his lord. It was particularly the event from January 1457, when the duke after a sudden argument with his son set out alone into the woods. In the freezing night, he became lost in a state bordering derangement and insanity; he might also have tried to commit suicide. Chastelain “trumped up” the whole adventure to a form, which is a noteworthy testimony on Late Medieval power and an image of him that was to be maintained to the present. It is 40 pages in a critical edition. Chastelain, who was also a poet and playwright, tended in writing the story of the duke's wandering towards Romanesque and fantastic motifs, inspired by fictional stories. He also used the normal fictional approach of so-called “interweaving”, which allowed the connection of seemingly dissimilar stories and emphasize their ideal relationship. Already the aimless wandering through a deserted landscape was reminiscent of the so-called *quête* of medieval fiction, especially the hero's pilgrimage for adventure and realization. Moreover, Chastelain constantly emphasized that he is the “architect” of the story. A noble man submerging himself in forest darkness became in his eyes a wandering knight. Yet, was he on the journey for heroic acts or going to meet his doom? Chastelain provides an answer full of surprising plot twists. According to the official historian, Duke Philip had to face the snares of the devil himself, which he evaded at the last moment. The beginning of the *dénouement* of the story was the duke's nocturnal meeting in the deep forest with a coalman. It was the starkest contrast that the medieval author could present in the area of the social hierarchies, shown in clothing, food, gestures and vocabulary. In the outcome of the situation, the author found again references to the fictional material of the Middle Ages, predominantly in the stories of King Arthur, Tristan and Lancelot.

Chastelain framed the story of the forest adventure of Philip the Good, particularly the story of the threatened and redeemed power with a pair of distinct episodes. They could serve as autotelic digressions. It is the story of the rebellious brewmaster, who complained about the duke at the king of France and on the

fraudulent servant, pretending knowledge of the future and the coming arrival of the Antichrist. In the first case it was Duke Philip and in the second his wife Isabelle, who negotiated rectification and renewed the order in the territory and society. Georges Chastelain also in these passages remained loyal to his work approach of “weaver”, who spun the historical material according to the ideological needs. He acted the same way when emphasizing the contrast between French and Flemish and in the selection of cognomens for the contemporary rulers, especially King of France Charles VII and Duke Philip. These considerations became for him the base for a theory of the place of the historian in society and his creative power. In the final consequence, the medievalist can induce the lesson from his work that the language and style of the historiographic work are not a marginal issue for knowledge of medieval society.

DIE ZWEI KÖRPER DES KANZLERS?

Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilegomena zu einem alten Forschungsthema III*

Petr ELBEL – Andreas ZAJIC

The Chancellor's Two Bodies? The „Real“ and the „Virtual“ Career of Kaspar Schlick under King and Emperor Sigismund – Epilogue to an Old Research Topic III: The present article concludes a three-piece study on the remarkable career and the social advancement of Kaspar Schlick (c. 1400–1449) who subsequently served as an imperial chancellor to the rulers of the Holy Roman Empire, Sigismund, Albrecht II and Frederick III. Part one, published in MHB 15/2, 2012, was dedicated to the actual career of the chancellor starting from the diffuse origins of the family and the early stages of Schlick's service in the imperial chancery, proceeding to his promotion to the leading function of the chancellor and his vital influence on diplomacy and politics during the reign of Emperor Sigismund and ending with a sketch of Kaspar's position under Albrecht II and Frederick III. Part two focussed on a painstaking diplomatic and paleographic analysis of the complex stock of falsifications kept in the Schlick family archive in Zámorsk. The present article tries to shed light on the way how the forgeries were used by Schlick and his heirs. The study is completed by an edition of 21 documents from the Schlick family archive. *Key words:* Emperor Sigismund, Kaspar Schlick, royal chancery, medieval diplomatics, medieval forgeries, social climbing

3.8. Andeutungen zur Verwendung und zum Nachleben der Fälschungen

Unter der von uns oben vertretenen Annahme, die falschen Grafenurkunden seien insgesamt erst im Sommer 1442 entstanden und der Kanzlei Friedrichs unmittelbar zur Konfirmation übergeben worden, erübrigen sich die in der vorliegenden Lite-

* Die vorliegende Studie entstand im Rahmen eines durch die Tschechische Forschungsförderungsagentur (Grantová agentura České republiky/Czech science foundation) finanzierten und an der Masaryk-Universität in Brunn/Brno angesiedelten Forschungsprojektes P405/11/0639 „Emperor Sigismund's Charters for Czech Recipients: Tradition and Innovation in Late Medieval Diplomats“. Für vielfältige Unterstützung danken wir herzlichst Kathrin Kininger und Thomas Just, Österreichisches Staatsarchiv, Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, sowie Romedio Schmitz-Esser, Historisches Seminar der Ludwig-Maximilians-Universität München, Abteilung Mittelalterliche Geschichte, und Gustav Pfeifer, Südtiroler Landesarchiv Bozen.

ratur angestellten Spekulationen über den Grund der gegenüber einer mutmaßlichen Anfertigung schon während der Regierung Albrechts II. „verspätet“ eingeholten Bestätigung über den brisanten Komplex. Wie bereits oben dargelegt, ließ sich Schlick im August 1442 in Frankfurt von der Kanzlei Friedrichs III. nach Ausweis des Reichsregisters O vier Bestätigungen verschiedener Privilegien Sigismunds ausstellen. Als Ausfertigung im Familienarchiv Schlick erhalten geblieben ist davon nur eine einzige Urkunde.¹ Sie referiert die beiden Standeserhebungen Schlicks und das Palatinatsprivileg, enthält als vollständige Inserte jedoch nur die Freiherrenurkunde und die Grafung nach der lateinischen Ausfertigung. In einer weiteren, nur dem Eintrag im Reichsregister O nach bekannten Bestätigung waren die – im vollen Wortlaut ihrerseits nicht nach Ausfertigungen,² sondern nach den Nachträgen in Sigismunds Reichsregister K, fol. 243v–244r, dem Insert in der Konfirmation Friedrichs selbst und bislang unbekannt gebliebenen Abschriften im Bestand Stará manipulace des NA Praha bekannte – Schenkung von Bassano von 1431 und deren Bestätigung von 1433 inseriert. Zwei weitere Bestätigungen Friedrichs galten der Verschreibung der Reichssteuer von Nürnberg (1434), die vollständig der Konfirmation inseriert wurde, und der Aufnahme aller

¹ SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 216, Sign. IV.11, Kart. 23; Pergament, 78,5 x 55 cm, beschädigtes Majestätssiegel (Otto POSSE, *Die Siegel der deutschen Könige und Kaiser. Band 2: Von Karl IV. bis Friedrich III. Mittelalterliche Fälschungen, Landfriedensiegel*, Dresden 1910, S. 11 und Taf. 23, Nr. 1 und 2) an grün-/roten Seidenschnüren eingehängt; dorsual mittig der Vermerk *R(egistra)ta Jacobus widerl*; siehe im zweiten Teil dieses Beitrags in MHB 16/1, 2013, S. 197, Abb. 22; vgl. RI XIII/26, Eberhard Holtz (ed.), Wien – Köln – Weimar 2012, Nr. 27; Paul-Joachim HEINIG, *Monarchismus und Monarchisten am Hof Friedrichs III.*, in: König und Kanzlist, Kaiser und Papst. Friedrich III. und Enea Silvio Piccolomini in Wiener Neustadt, Franz Fuchs – Paul-Joachim Heinig – Martin Wagendorfer (edd.), Wien – Köln – Weimar 2013 (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters, Beihefte zu J. F. Böhmer, *Regesta Imperii* 32), S. 151–179, hier S. 172. Idem, *War Kaspar Schlick ein Fälscher?*, in: *Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica*. München, 16. – 19. September 1986. Teil 3: Diplomatische Fälschungen (I), Hannover 1988 (MGH Schriften 33/3), S. 247–281, hier S. 255, spricht versehentlich von zwei erhaltenen Ausfertigungen im Familienarchiv Schlick.

² Idem, *War Kaspar Schlick*, S. 254 glaubt an das ursprüngliche Vorhandensein einer heute verlorenen Ausfertigung, die oder wenigstens deren Kopie er in Venedig vermutet (zu den Verhandlungen Schlicks um Bassano 1437 siehe im ersten Teil dieses Beitrags in MHB 15/2, 2012, Abschnitt 2, sowie im zweiten Teil dieses Beitrags in MHB 16/1, 2013, Abschnitt 3.3.2.).

Schlick in den Schutz des Reichs samt Befreiung von fremden Gerichten, Zöllen und Mauten (1426), die lediglich paraphrasiert wurde.

Die Annahme, dass die Bestätigung(en) Friedrich auch deshalb unverdächtig seien, weil ihre Registrierung im „zuständigen“ Band der Reichsregister und „geordnet“³ erfolgt sei, ist zu hinterfragen. Zwar ist auf den ersten Blick der umfangreiche Block der vier friderizianischen Bestätigungen für Schlick im Reichsregister O⁴ in Schrift und Anschluss an die vorherstehenden und folgenden Kopien unverdächtig, auch vermittelt die Disposition der Textblöcke nicht den Eindruck, als wäre ein ursprünglicher Freiraum nachträglich ausgefüllt worden, doch drängen sich bei näherer Betrachtung mehrere Beobachtungen auf: das letzte zuvor, auf fol. 164r, eingetragene exakt datierte Stück ist die von Dr. Jakob (Johel Ruysch) von Linz am Rhein⁵ unterfertigte Privilegienbestätigung für die Stadt Oppenheim vom 13. Juli.⁶ Den Rest der recto- und drei Viertel der verso-Seite des Blatts nehmen neun kurze Notate ein, von denen die ersten sieben allesamt nur den Ausstellungsort Frankfurt, jedoch kein Tagesdatum nennen. Die beiden letzten Notate verzichten auch auf die Angabe des Ausstellungsortes. Nur zwei der neun Notate geben den Unterfertigenden, wiederum Jakob von Linz, an. Auf das letzte Notat folgt mit etwas größerem Abstand als jenem, der zwischen den vorstehenden Textblöcken zu beobachten gewesen war, die vollständige Kopie der auch als Ausfertigung erhalten gebliebenen Bestätigung über die Standeserhöhungen Schlicks, danach jene der Bestätigungen über die Schenkung von Bassano sowie der Reichssteuer von Nürnberg und schließlich jener über die Schlicksche Gerichts- und Zollbefreiung. Von diesen Urkunden nennen die beiden ersten als Referenten Bischof Silvester von Chiemsee,⁷ als Unterfertigenden Wilhelm

³ Idem, *War Kaspar Schlick*, S. 255.

⁴ Zu diesem Band vgl. Gerhard SEELIGER, *Die Registerführung am deutschen Königshof bis 1493*, MÖG Ergänzungsband 3, 1890/94, S. 223–363, hier S. 276–280.

⁵ Zu Jakob von Linz siehe Paul-Joachim HEINIG, *Kaiser Friedrich III. (1440–1493). Hof, Regierung und Politik. I–III*, Köln – Weimar – Wien 1997 (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zu J. F. Böhmer, *Regesta Imperii* 17), hier Bd. I, S. 636–637 und 673 und vgl. im ersten Teil dieses Beitrags in MHB 15/2, 2012, Abschnitt 2.

⁶ Siehe RI XIII/8, Dieter Rübsamen (ed.), Wien – Weimar – Köln 1993, Nr. 28.

⁷ Siehe zu ihm P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III.*, I, bes. S. 581–584.

Tatz,⁸ wobei der Eintrag der Bestätigung über die Standeserhöhungen im Register außerdem mit einer Diskrepanz zur Ausfertigung aufwartet: ersterer hat bloß *Ad relacionem domini Silvestri episcopi Chiemensis Tacz*,⁹ nur die Ausfertigung nennt demgegenüber auch einen zweiten Referenten, den einflussreichen und Schlick nicht eben günstig gesonnenen Kammermeister Johann Ungnad:¹⁰ *Ad Mandatum dom(in)i Regis d(ominis) Silvestro Ep(iscop)o kyemensi / et Jo(anne) Ungnad(e)n M(a)g(ist)ro came(re) referen(tibus) Wilhelmus Tacz*. War schon Tatz im Unterschied zu Jakob von Linz, einem vergleichsweise kurzzeitigen Angehörigen der Kanzlei Friedrichs und Mann aus der Umgebung Jakobs von Sierck, als vormaliger Kanzleiangehöriger Albrechts II. ein Vertrauter Schlicks, so scheint die Nennung Ungnads – nur auf der Ausfertigung – vielleicht ein weiteres Element darzustellen, das die Beurkundung über alle Zweifel erhaben machen sollte.

Erst auf fol. 169r unten findet wieder der Beginn einer nicht Schlick gewidmeten Urkunde Platz, die Privilegienbestätigung für den Hochmeister des Deutschen Ordens vom 18. Juli 1442, deren Ausfertigung wieder die Unterfertigung Jakobs von Linz trägt.¹¹ Die blockhaft eingeschobenen Schlickschen Bestätigungen reklamieren also nicht nur einen anderen Kanzleiangehörigen als die vorangehenden und folgenden Stücke als Unterfertigenden für sich (was angesichts der Geschäftsaufteilung innerhalb der Kanzlei und des Auseinanderliegens der Daten an sich nicht zu verwundern braucht), sie tragen auch Ausstellungsdaten, die nach der folgenden Urkunde für den Hochmeister liegen, nämlich den 8. August (im Fall der Konfirmationen der Standeserhöhungs- und der Bassano-Urkunden) bzw. den 10. (Reichssteuer von Nürnberg) und den 11. August (Zollbefreiung). Das Datum der letztgenannten Bestätigung Schlicks liegt also etwa drei Wochen nach dem der folgenden Urkunde. Auffallend ist auch, dass diese Bestätigungen nicht in einen größeren Block mit bereits auf fol. 153v registrierten zeitnahen anderen Urkunden Schlicks (Quittungen über die Reichssteuer von Rothenburg ob der

⁸ Siehe zu ihm *ibidem*, S. 680–681.

⁹ HHStA, RR O, fol. 167r.

¹⁰ Siehe zu ihm P.-J. HEINIG, *Kaiser Friedrich III.*, I, S. 89–92.

¹¹ RI XIII/3, Heinrich Koller (ed.), Wien – Köln – Graz 1983, Nr. 12.

Tauber und die Judensteuer von Nürnberg,¹² jeweils vom 3. August und von Wilhelm Tatz unterfertigt) zusammengefasst wurden. Das merkliche Streuen der Ausstellungsdaten und -orte innerhalb dieses Abschnitts (vom 21. Mai bis zum 31. August 1442 heraufreichend und vor und nach Frankfurt auch Aachen, Breisach, Straßburg/Strasbourg, Ensisheim, Schlettstadt/Sélestat u. a. einschließlich) allein ist jedoch wiederum nicht untypisch für das Reichsregister O, innerhalb dessen fol. 135 bis 174 den zweiten Abschnitt ausmachen und das kurze Kanzellariat Jakobs von Sierck umfassen.¹³ Nahezu unmöglich wird eine stichhaltige Bewertung der Registrierung der Urkunden vielmehr dadurch, dass Urkunden aus dem Hoch- und Spätsommer 1442 nicht nur im heutigen Register O, sondern auch im Reichsregister N¹⁴ eingetragen sind, das ab fol. 47r wiederum Urkunden aus dem Kanzellariat Jakobs von Sierck versammelt und eine noch höhere Zahl an Urkunden aus Frankfurt enthält, dabei aber ebenso sprunghaft Urkunden aneinanderreihet, deren Daten scheinbar willkürlich zwischen Mitte Juli und Anfang September 1442 schwanken.

Lässt sich aus der Registrierung der Bestätigungen also weder ein stichhaltiges Argument für die Unverdächtigkeit noch für die Manipulation der Stücke ableiten, so legt ein Umstand zunächst nahe, an der Annahme der Echtheit der Konfirmationen von 1442 festzuhalten: nach Erhalt der friderizianischen Bestätigung über die Standeserhöhungen holte Kaspar Schlick offenbar zwischen 1442 und 1444 Willebriefe der Kurfürsten zu seiner Grafung ein. Neben den in der Literatur seit längerem bekannten der Erzbischöfe von Köln und Trier¹⁵ (siehe Anhang, Nr. 19–

¹² Zu den Verschreibungen dieser Steuer durch Sigismund hatte Schlick, wie wir in der Folge darlegen werden, erstaunlicherweise auch wenigstens vom Trierer Erzbischof einen Willebrief eingeholt.

¹³ Einzelne wesentlich spätere Nachträge fallen weitaus deutlicher aus dem Rahmen wie ein Notat zum 5. April 1446, Wien, auf fol. 154r. Auf fol. 178r setzt mit Urkunden vom Nürnberger Reichstag 1444 ein neuer Abschnitt ein; Urkunden aus dem letzten Quartal des Jahres 1442 und aus dem Jahr 1443 stehen ausschließlich im Register N.

¹⁴ G. SEELIGER, *Die Registerführung*, S. 277–280. Demnach wurden die Lagen von N erst nachträglich gebunden.

¹⁵ Siehe Gustav A. SEYLER, *Geschichte der Heraldik. Wappenwesen, Wappenkunst, Wappenwissenschaft*, Nürnberg 1890 (Reprint als J. Siebmacher's großes Wappenbuch A. Neustadt an der Aisch 1970), S. 370; Arthur ZECHEL, *Studien über Kaspar Schlick. Anfänge/Erstes Kanzler-*

20) existierten wenigstens in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts im Schlickschen Familienarchiv auch noch vier weitere, heute offenbar verlorene und jedenfalls in der Schlick-Literatur unbekannt, *darin begriffen unnd daraus zu befinden, wie di reichßfürsten unsere vorfarn unnd uns nachkommende graven Schlicken zu reichsgraven angenohmen*:¹⁶ jener des Markgrafen Friedrich II. von Brandenburg von 1442, unmittelbar nach Ausstellung der Konfirmation Friedrichs eingeholt,¹⁷ der des Mainzer Erzbischofs Dietrich von 1443,¹⁸ der des Pfalzgrafen bei Rhein, Ludwig von Bayern, von 1444,¹⁹ sowie der Friedrichs II. von Sachsen von 1443.²⁰ Dass sie alle nach einem einheitlichen, wohl vom Empfänger vorgelegten Formular diktiert wurden, zeigt die fast vollständige Übereinstimmung des Wortlauts der Kölner und Trierer Stücke. Die Echtheit bzw. der Herstellungszeitpunkt dieser

amt/Fälschungsfrage. Ein Beitrag zur Geschichte und Diplomatie des 15. Jahrhunderts, Prag 1939 (Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte 15), S. 267 und P.-J. HEINIG, *War Kaspar Schlick*, S. 255. Lediglich die Urkunde des Kölner Erzbischofs vom 24. Oktober 1443, Köln, hat sich als Ausfertigung auf Pergament in SOA Zámorsk, RA Schlick (Inv.-Nr. 219, Sign. IV.14, Kart. 24) erhalten; siehe dazu weiter unten. Der Trierer Erzbischof gab neben seiner Zustimmung zur Standeserhöhung (siehe auch dazu weiter unten) kurioserweise auch seinen Willen zur Verpfändung der halben Judensteuer von Nürnberg und der Reichsteuer von Rothenburg an Schlick in einer eigenen Urkunde vom selben Tag; siehe Landeshauptarchiv Koblenz Best. 1 C, Nr. 13, pag. 5–6 (Nr. 6); vgl. das Regest in *Regesten der Erzbischöfe zu Trier von Hetti bis Johann II. 814–1503*, Adam Goerz (ed.), Trier 1861, S. 180 bzw. RI XIII/9, Ronald Neumann (ed.), Wien – Weimar – Köln 1996, Nr. 39 und 75.

¹⁶ Siehe eine Aufstellung jener Urkunden, die Joachim Graf Schlick von Bassano, zu Weißkirchen, Elbogen, Rabenstein und Schlackenwerth, kaiserlicher Rat und deutscher Lehenshauptmann der böhmischen Krone, am 22. Oktober 1565 in Prag von seinem Vetter Lorenz Grafen Schlick von Bassano, zu Weißkirchen, Elbogen und Neudek, kaiserlichen Rat und Hauptmann der Prager Altstadt, auf Widerruf übernommen hatte, siehe die zeitgleiche Abschrift des Übergabeprotokolls in NA Praha, Stará manipulace, Kart. 2067, Sign. S 16/1.

¹⁷ 8. September 1442, Tangermünde, siehe ibidem Registraturvermerk und Kanzleivermerk *Dominus marchio per se*.

¹⁸ 2. März 1443, Aschaffenburg, siehe ibidem Vermerk: *Ad mandatum domini maguntini Johannes Gimpffen* (sic! wohl für Johannes [Volprecht von] Wimpfen; siehe Ingrid Heike RINGEL, *Studien zum Personal der Kanzlei des Mainzer Erzbischofs Dietrich von Erbach (1434–1459)*, Diss. Mainz 1977, Mainz 1980 [Quellen und Abhandlungen zur mittelhessischen Kirchengeschichte 34], S. 175–186).

¹⁹ 24. Mai 1444, Heidelberg, siehe NA Praha, Stará manipulace, Kart. 2067, Sign. S 16/1.

²⁰ 8. September 1443, Grimma, siehe ibidem.

Urkunden ist allerdings wiederum nicht leicht pauschal zu klären. Der Willebrief Jakob Siercks als Trierer Erzbischof vom 1. Februar 1444 ist deshalb unverdächtig, weil er in einem Register der Trierer Kanzlei eingetragen wurde,²¹ das sicherlich außerhalb der Reichweite etwaiger Manipulationsabsichten der Schlick lag. Dagegen fußt die einzige als Ausfertigung erhaltene Urkunde, jene des Kölner Erzbischofs, anscheinend auf jeweils manipulierten Fassungen der Grafenurkunden und der Bestätigung Friedrichs: obwohl Kaspar selbst schon in der gefälschten Freiherrenurkunde eine Wappenbesserung zur Unterscheidung seiner eigenen freiherrlichen Linie vom übrigen Geschlecht der Schlick einrücken hatte lassen (siehe im zweiten Teil dieses Beitrags in MHB 16/1, 2013, Abschnitt 3.3.1.), wurden die Grafenurkunden und die Bestätigung Friedrichs dahingehend manipuliert, dass sie nunmehr als Begünstigte neben den direkten Nachkommen Kaspars auch dessen Brüder und deren Erben nennen:²² die Einträge der Bestätigungen Friedrichs im Reichsregister O zeigen durchwegs noch die ursprüngliche Fassung, die lediglich von den direkten legitimen Nachfahren Kaspars spricht. Bloß Kaspar und seine Erben nennt dieser ursprünglichen Fassung der Grafenurkunden und der Konfirmation Friedrichs gemäß auch der Trierer Willebrief. Unter dem 24. Oktober 1443 gab jedoch der Kölner Erzbischof auf Bitte König Friedrichs III. seine Zustimmung zu den Standeserhöhungen, die Kaspar und seinen Brüdern zuteil ge-

²¹ Landeshauptarchiv Koblenz, Bestand 1 C, Nr. 13, pag. 5 (Nr. 5) und (Zweitfassung) 410 (Nr. 554); siehe das Regest in *Regesten der Erzbischöfe zu Trier*, S. 180 bzw. den Druck bei Johann Nikolaus von HONTHEIM, *Historia Trevirensis Diplomatica Et Pragmatica: Inde A Translata Treveri Praefectura Praetorio Galliarum, Ad Haec Usque Tempora: E Genuinis Scripturis Eruta, Atque Ita Digesta, Ut Non Solum Jus Publicum Particulare Archiepiscopatus & Electoratus Trevirensis In Suis Fontibus Plenissime Exhibeat, Sed Et Historiam Civilem & Ecclesiasticam Germaniae, Ejusque Singularia Jura Publica Ac Privata Illustret. Tomus I. Ab Anno Domini CCCCXVIII. Usque Ad Annum MCCCXI*, Augustae Vind. 1750, S. 397, Nr. DCCCXIV; vgl. RI XIII/9, Nr. 39.

²² Siehe Otto HUFNAGEL, *Kaspar Schlicks letztes Hervortreten in der Politik nebst einem kritischen Beitrag zu dem Fälschungsproblem*, Diss. Leipzig 1910, S. 92–97, A. ZECHEL, *Studien über Kaspar Schlick*, S. 262–263; P.-J. HEINIG, *War Kaspar Schlick*, S. 275; Michal NOVOTNÝ, *Šlikové před založením Jáchymova. Cesta rodu Šliků k dolování stříbra* [Die Schlick vor der Gründung von St. Joachimstal. Der Weg der Familie Schlick zum Silberbergbau], in: *Rozpravy Národního technického muzea v Praze. Dějiny vědy a techniky* 16, 2011, S. 212–221, hier S. 213 (Anm. 7).

worden seien. Die Urkunde erklärt explizit, dass *der allerdurchlichtigist furst und herre herr Sigmünd romischer keyser loblicher gedechtnus dem [...] edeln Caspar Slik hern zur Weissenkirchen, seine brüder und nachkomen in kuniglichen, ouch in keyserlichen stande [...] hoher geadelt, geherret, gegreuet und gefreyet hat*. Dass das Wort *brüder* an dieser Stelle ein Nachtrag sein soll,²³ was freilich das Problem schlagartig lösen würde, lässt sich vor dem Original jedoch nicht nachvollziehen. Zwar ist das *b* am Wortbeginn deutlich größer als alle anderen vergleichbaren Buchstaben im Text und wirkt, leicht abweichend gebildet, auch runder als die Mehrzahl der übrigen *b* der Urkunde, doch erweckt der Rest des Worts einschließlich der mit jener des vorangehenden *seine* übereinstimmenden Tintenfarbe, die ansonsten fast durchwegs bei Manipulationen deutlich vom ursprünglichen Bestand abweicht, keine Bedenken. Vor allem ist aber wenigstens mit freiem Auge keine klare Spur einer Rasur zu bemerken, die das ansonsten hier zu vermutende ursprüngliche *erben* getilgt hätte. Zwar sind auch bei den Grafenurkunden die Rasuren sehr geschickt durchgeführt worden, doch sind die auf ihnen angebrachten Nachträge doch deutlich erkennbar. Handelt es sich vielleicht bei der heute vorliegenden Ausfertigung um eine aufgrund eines nicht überlieferten echten, bloß auf Kaspar und dessen Nachkommen lautenden Stücks hergestellte Fälschung mit nun interpolierter Anführung auch der Brüder? Die Kölner Urkunde wirkt zwar auch im oberrheinisch geprägten Sprachstand recht authentisch, doch erscheint das Relief des Siegels – es handelt nicht um das große Siegel oder gar das kurfürstliche Reitersiegel, sondern um das standardmäßig verwendete Sekret des Erzbischofs, das als solches auch nicht eigens in der *Corroboratio* angesprochen wird²⁴ – in eher

²³ So P.-J. HEINIG, *War Kaspar Schlick*, S. 275 (Anm. 97).

²⁴ Zur Verwendung des mit einem vom Sekretär, nicht dem Erzbischof selbst verwahrten Typar hergestellten Sekrets als reguläres selbständiges Siegel (nicht bloß als Rücksiegel) in der Kanzlei der Kölner Erzbischöfe ab 1334 siehe knapp A. WREDE, *Die Siegel der Kölner und Trierer Erzbischöfe*, *Der Deutsche Herold. Zeitschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde* 42, 1911, S. 35–37, hier S. 36; Wilhelm EWALD, *Rheinische Siegel I. Die Siegel der Erzbischöfe von Köln (948–1795). 32 Lichtdrucktafeln mit erläuterndem Text*, Bonn 1906 (Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde 27), hier S. 7; Idem, *Siegelkunde*, München – Berlin 1914 (Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte IV) [Nachdruck München 1969], hier S. 93–94 und 103; Erich KITTEL, *Siegel*, Braunschweig [1970] (Bibliothek für Kunst- und Antiquitätenfreunde 9), S. 392; auch die Verwendung von Grünwachs (nicht

an Kerzenwachs erinnerndem dünnen Grünwachs verdächtig flach. Es scheint nicht unmöglich, dass das vorliegende Siegel lediglich mittels eines Abdrucks bzw. Abgusses vom echten Siegel²⁵ hergestellt wurde. Dabei gingen nicht nur Details des gerauteten Hintergrunds des Wappens verloren, auch der Balken des dem Wappen des Erzstifts als Herzschild aufgelegten Familienwappens der Moers ist auf dem Siegel nicht mehr zu erkennen. Auf Manipulation deuten auch massive Fingerabdrücke auf dem das Wappenfeld umgebenden Taustab hin.

Da die übrigen Willebriefe nicht als Ausfertigungen vorliegen, ist unklar, ob auch sie als Begünstigte alle Brüder Schlick nannten. Sollte sich Kaspar tatsächlich so bald nach Abschluss seiner Fälschungstätigkeit bereitgefunden haben, die ihm zugeschriebenen Vorrechte unter plumpen Eingriffen in die eben erst ausgestellten Grafenurkunden umgehend mit seinen Brüdern zu teilen? Oder handelt es sich bei diesen Willebriefen insgesamt um Fälschungen der Brüder Schlick nach dem Tod Kaspars? Dagegen spricht neben der kopialen Überlieferung des Trierer Willebriefs im Archiv des Ausstellers auch das Vorliegen zweier gesonderter, ihrerseits freilich nicht von Manipulationsverdacht freier Willebriefe des sächsischen Kurfürsten²⁶ und des Markgrafen von Brandenburg²⁷ für Matthias, Heinrich, Niklas und Franz Schlick von Lasan aus dem Jahr 1460. Für diese Frage nicht präjudizierlich, doch immerhin auffällig ist, dass sowohl die Kölner und Trierer Willebriefe von 1443/44 als auch die insgesamt sichtlich an jene älteren angelehnten Stücke von 1460 in der Siegelankündigung der *Corroboratio* einen un-

Rotwachs) ist für die Kanzlei der Kölner Erzbischöfe bis in das 16. Jahrhundert herauf durchaus regulär; Von den Siegeln Dietrichs von Moers sind 98% aus Grünwachs hergestellt, vgl. W. EWALD, *Rheinische Siegel*, I, S. 9; A. WREDE, *Die Siegel*, S. 37. Die Verwendung des Sekrets für einen kurfürstlichen Willebrief des Kölner Erzbischofs ist etwa für die Zustimmung Erzbischof Dietrichs zur Privilegienbestätigung Friedrichs III. für das Haus Österreich zeitnahe belegt, siehe RI XIII/12, Thomas Willich (ed.), Wien – Weimar – Köln 1999, Nr. 112.

²⁵ Vgl. W. EWALD, *Rheinische Siegel*, I, S. 5–6, 20 (Siegel C) und Taf. 23/2.

²⁶ SOA Zámrsk, RA Šliků, Inv. Nr. 220, Sign. IV.15, Kart. 24 (26. Januar 1460, Torgau), siehe Edition in *SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil [...]*, Johann Christian Lünig (ed.), Leipzig 1719, S. 1194. Das Siegel weist Indizien für eine Manipulation auf.

²⁷ SOA Zámrsk, RA Šliků, Inv. Nr. 221, Sign. IV.16, Kart. 24 (20. Januar 1460, Köln an der Spree): Edition in *SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil*, S. 1194. Das Siegel weist Indizien für eine Manipulation auf.

grammatischen Besiegelungsbefehl aufweisen,²⁸ der so allerdings schon in der deutschsprachigen Heimsteuerverschreibung Sigismunds und der Königin Barbara von 1437 (siehe Anhang, Nr. 13) aufgetreten war. Die Echtheit und das tatsächliche Ausstellungsdatum der Willebriefe ließen sich wohl nur anhand einer eingehenden Überprüfung des erhaltenen Kölner Stücks in Hinblick auf dessen Kanzleigemäßheit bewerten.

Eine kaum zu klärende Diskrepanz ergibt sich aus der Tatsache, dass Schlick seine gefälschten Grafenurkunden in Hinblick auf ihren zukünftigen offenen Einsatz durch seine Nachkommen zwar von Friedrich III. bestätigen ließ, selbst offenbar aus Vorsichtsgründen mit dem usurpierten Grafentitel jedoch fernerhin nicht öffentlich auftrat und dennoch durch die ungewöhnlich konsequente Einholung der Willebriefe aller Kurfürsten seinen Anspruch denkbar nachhaltig publik machte.

Die Tatsache, dass diese Willebriefe jedenfalls erst nach Vorliegen der friderizianischen, nicht schon der (ihrerseits eben gefälschten) albertinischen Konfirmation eingeholt wurden, erhärtet ihrerseits den Fälschungsverdacht gegen die angeblichen Sigismundiana und unterstützt die Annahme einer Entstehung im Sommer 1442: Über seine böhmischen Pfandschaften und Lehen hatte sich Schlick schon zu Jahresbeginn 1440 von Königin Elisabeth eine formal ebenfalls nicht über alle Zweifel erhabene Pauschalbestätigung ausstellen lassen, die keine einzige der der Ausstellerin – der Dispositio zufolge einzeln vorgelesenen (*dieselben brief wir mit unsern ráten nacheinander von wort zu wort durch seiner bete willen verhóret haben*) – Urkunden dem Wortlaut nach enthält, nur die – teils durchaus fraglichen – Rechte über Eger, Elbogen, Engelsberg, Schöneck und Lichtenstadt explizit anspricht, aber weiter keine konkreten Daten der konfirmierten Urkunden nennt.²⁹

²⁸ Im sächsischen Willebrief von 1460 heißt es: *So haben wir unser insigel an diesen brieff thun hengen*, im brandenburgischen desselben Jahres: *So haben wyr unnser insigil an dissen brief thun hengen*, im kölnischen von 1443: *So han wir unser ingesigel an desen brieff tün hengen*.

²⁹ 1. Januar 1440, Ofen; SOA Zámrsk, RA Šliků, Inv Nr. 217, Sign. IV.12, Kart. 23; auf der Plica rechts der Vermerk: *(com)missio p(ro)pria / d(omi)ne Regine*. Verdacht erregt die Anbringung des Siegels: die Rückseite der Wachsschüssel zeigt in der Mitte etwa im Ausmaß des vorne eingedrückten Rotwachssiegels eine deutlich dunklere Wachsstelle, die vielleicht auf Mani-

4. Schlussbemerkungen und Ausblick

Kaspar Schlick hatte wenigstens seine unserer Meinung nach erst 1442 entstandenen Fälschungen, vermutlich aber auch seine älteren Falsifikate von 1437 wohl nur unter Einbeziehung eines kleinen Kreises an Eingeweihten durchführen können.³⁰ Wie wir wenigstens an einem Fall gezeigt haben, gingen dabei die prominent Beteiligten, so etwa der als Mundator tätige Wenzel von Bochov, für ihre tätige Mithilfe nicht leer aus. Wie oft und in welcher Form auch andere Kanzleiangehörige für ihre Beteiligung an Manipulationen in der Kanzlei Sigismunds von dem bzw. den Hauptverantwortlichen selbst wiederum in Form gefälschter Privilegierungen belohnt wurden, ließe sich nur durch eine grundlegende Klärung der Praxis von Nachträgen in den Reichsregistern beantworten.³¹ Dieser Frage der fehlenden oder verspäteten Registrierung mehrerer Schlickscher Urkunden in den Reichsregistern wurde in der Vergangenheit unterschiedlich großes Gewicht zugemessen. Pennrich etwa führte das Kriterium der fehlenden Registrierung als erstes Argument gegen die Echtheit der von ihm verdächtigten Stücke an.³² Die Registrierung der auslaufenden Urkunden erfolgte in der Reichskanzlei Sigismunds noch sehr inkonsequent. Viele Urkunden (vor allem Mandate und Missive, aber

pulation hindeutet. Edition in *SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil*, S. 1190.

³⁰ A. ZECHEL, *Studien*, S. 262 zählt ohne jegliche stichhaltige Begründung fünf für Schlicks Urkunden tätige Schreiberhände.

³¹ Zur Praxis der Registratur unter Sigismund siehe immer noch G. SEELIGER, *Die Registerführung*, S. 265–276; Erich FORSTREITER, *Die Deutsche Reichskanzlei und deren Nebenkanzleien unter Kaiser Sigmund von Luxemburg (Das Kanzleipersonal und dessen Organisation). Ein Beitrag zur Geschichte der Deutschen Reichskanzlei im späteren Mittelalter*, Diss. Wien [1924], S. 188–203.

³² Alfred PENNRICH, *Die Urkundenfälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick nebst Beiträgen zu seinem Leben*, Gotha 1901, S. 42–43 referiert nach RI XI/1–2, Wilhelm Altmann (ed.), Innsbruck 1896–1900 (Neudruck Hildesheim 1967) einen nur sehr geringen Teil an nicht registrierten Standeserhebungsurkunden Sigismunds – was freilich nicht verwundern kann, da die Reichsregister eben die mit Abstand wichtigste Quelle für Altmann waren. Ähnlich schon Max DVORÁK, *Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick*, *MIÖG* 22, 1901, S. 51–107, hier S. 75–78. Im gegenteiligen Sinn A. ZECHEL, *Studien*, S. 189–193 und 302–303.

durchaus auch Diplome) wurden offensichtlich gar nicht registriert, da sie weder im Reichsregister enthalten sind, noch einen Registraturvermerk tragen. Es gibt allerdings auch Stücke, die über einen Registraturvermerk der Reichskanzlei verfügen und trotzdem im Reichsregister nicht auffindbar sind.

Seeliger versuchte, das Fehlen zahlreicher Urkunden in den erhaltenen Reichsregisterbüchern durch folgende drei Annahmen zu erklären:³³ Zum einen vermutete er, dass unter Sigismund und Albrecht heute nicht mehr erhaltene thematische Sonderregisterbücher geführt wurden, welche aus der Zeit Ruprechts tatsächlich teilweise erhalten geblieben sind. Zweitens setzte er wohl zurecht voraus, dass „die minder feierlichen Patente [...] gewöhnlich kein Gegenstand des Registrierens waren“, drittens nahm er an, dass „aus Nachlässigkeit und Versehen der Beamten manche registerfähige Urkunde uneingetragen blieb“.³⁴ Während dem zweiten und dritten Argument jedenfalls zuzustimmen ist, bleibt die erste Vermutung nur eine Hypothese, die bis heute nicht erhärtet werden konnte und die uns nicht sehr plausibel scheint.

Gegenüber Seeliger können wir aber noch eine vierte Begründung anführen: Wenn eine Urkunde einen Registraturvermerk der Reichskanzlei besitzt und in den kontinuierlich erhaltenen Reichsregisterbüchern Sigismunds nicht vorkommt, ist dies oft dadurch zu erklären, dass sie in die parallel geführten böhmischen Registerbücher aufgenommen wurde, von denen nur ein Band mit den deutschen und lateinischen Urkunden aus den Jahren 1436/37 und einige Handschriften mit spätmittelalterlichen Regesten ausgewählter Registereinträge erhalten sind.³⁵

³³ G. SEELIGER, *Die Registerführung*, S. 274–276.

³⁴ *Ibidem*, S. 275.

³⁵ Während das einzige erhaltene böhmische Registerbuch mit lateinischen und deutschen Urkunden aus den Jahren 1436/37 bereits durch Čelakovský (*De vernaculis et extraneis registris, praecipue de his, quae ad Bohemicam et alias Austriacas aulicas cancellarias pertinent. O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kanceláři* [Über einheimische und fremde Register, besonders über die Register der böhmischen und anderer österreichischer Hofkanzleien], Jaromír Čelakovský [ed.], Praha 1890 [Rozpravy Královské české společnosti nauk 7/3]) beschrieben und in Kurzregesten zugänglich gemacht wurde, sodass es auch Wilhelm Altmann in RI XI, rezipieren konnte, wurden die lückenhaften spätmittelalterlichen Auszüge aus weiteren vier nicht mehr erhaltenen Registerbüchern erst durch Sedláček (*Zbytky register kráľův římských a českých z let 1361–1480* [Fragmente der Register der römischen

Die Aufnahme einer Urkunde in das böhmische Kanzleiregister sollte zwar theoretisch nur dann erfolgen, wenn die Urkunde für einen böhmischen Empfänger, über ein böhmisches Gut oder allgemein in böhmischen Angelegenheiten ausgestellt wurde. Da uns aber in den Reichsregisterbüchern Sigismunds oft auch nach diesen Kriterien als solche zu bezeichnende „böhmische“ Urkunden begegnen (die entsprechenden Einträge sind dann gelegentlich durchgestrichen und/oder mit der Glosse *quere in registro Bohemie* versehen), lässt sich analog dazu vermuten, dass in den böhmischen Registerbüchern umgekehrt Urkunden ohne böhmischen Bezug eingetragen wurden.

Theoretisch könnte auch angenommen werden, dass eine durch die Reichskanzlei ausgestellte und mit einem Registraturvermerk versehene Urkunde in die verschollenen ungarischen Registerbücher eingetragen wurde, obwohl das infolge der klaren Abgrenzung der Kompetenzen zwischen der Reichskanzlei und den ungarischen Kanzleien weniger wahrscheinlich ist.³⁶

Dem modernen Auge auffällig erscheinende Unregelmäßigkeiten in der Registerführung lassen sich auch sonst häufig, ohne dass an Manipulationen zu denken wäre, nachweisen. Ein Beispiel für solche Inkonsistenzen stellt etwa die Buchung der Präsentation Heinrich Schlicks auf die durch Resignation Matthias Schlicks

und böhmischen Könige aus den Jahren 1361–1480], August Sedláček [ed.], Praha 1914 [Historický archiv 39] bzw. auf Deutsch *Die Reste der ehemaligen Reichs- u. k. böhm. Register I–IV*, August Sedláček (ed.), Věstník Královské české společnosti nauk. Třída Filosoficko-historicko-jazykozpytná [Sitzungsberichte der Königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Klasse für Philosophie, Geschichte u. Philologie; ab dem Jahrgang 1918: Mémoires de la Société Royale des Sciences de Bohême, Classe des Lettres] 1916–1919) fast vollständig publiziert. In der Einleitung (*Zbytky register*, S. 5–15, bzw. *Die Reste* [1916], S. 1–11) beschrieb Sedláček die betreffenden Handschriften und versuchte, den ursprünglichen Bestand an böhmischen Kanzleiregisterbüchern zu rekonstruieren. Da die Auszüge aus den böhmischen Registerbüchern im Interesse der Evidenz des verpfändeten Kammerguts entstanden sind, ist ihre Unvollständigkeit und Selektivität leicht verständlich.

³⁶ Zur Registerführung in den ungarischen Kanzleien Sigismunds vgl. jüngst Márta KONDOR, *Die Urkundenausstellung der zentralen Ausfertigungsorgane und der Kurialgerichte in Ungarn während der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Bemerkungen zu den Regesten der an ungarischen Kanzleien ausgefertigten Urkunden König und Kaiser Sigismunds*, AfD 55, 2009, S. 191–224, hier S. 212–214.

vakante Propstei Bunzlau vom 18. September 1433, Ferrara, dar.³⁷ Bereits auf fol. 31r (alt 21r) des Reichsregisters K wurde die Urkunde im Wortlaut abgeschrieben. In ihr wurde Matthias Schlick, der wegen seiner Ritterwürde resigniert habe, als *strenuus miles* bezeichnet, der Sachverhalt als *qui militarem dignitatem assecutus est* umschrieben, Heinrich wird als *honorabilis* sowie als *magister in artibus liberalibus* apostrophiert. Der Eintrag wurde mit dem Randvermerk *Registrata est postea in folio ante litteras datas Basilie* gestrichen. Auf fol. 40v (alt 30v) wurde tatsächlich dieselbe Urkunde nochmals eingetragen, hier allerdings gefolgt von der Urkunde über die Resignation Schlicks auf Nordhausen zugunsten Peter Kaldes vom 26. September 1433, Mantua. Die Bunzlauer Präsentation weist auf fol. 40v mehrere Differenzen gegenüber dem ersten Eintrag auf: statt *strenuus* wird Matthias hier *nobilis et strenuus* genannt, der Ritterschlag ist mit *qui milicie dignitatem est assecutus* umschrieben, Heinrich heißt hier *nobilis et egregius magister*.

Möglicherweise wurde hier die weiter oben nach dem Konzept gebuchte Urkunde vom 18. September in Zusammenhang mit dem neuen Nordhausen betreffenden Stück nach der mittlerweile unter Abänderungen erfolgten Ausfertigung erneut registriert, um den inhaltlichen Zusammenhang beider Urkunden als Neupräsentationen nach Resignation Matthias Schlicks zu wahren. Verdachtsmomente irgendwelcher Art knüpfen sich an diese Vorgangsweise freilich nicht.³⁸

Man darf jedoch vermuten, dass die diplomatischen Machinationen Kaspars zumindest innerhalb der Kanzlei Friedrichs schon zum Zeitpunkt ihrer Entstehung oder bald danach nicht völlig verborgen geblieben waren. Es fällt schwer, die von Eneas Silvius in seiner *Historia de duobus amantibus* geäußerten zynischen Worte über den Handel mit Gnadenerweisen des Kaisergünstlings, der dem Verwandten Lucretias, Pandalus, ohne Umschweife ein Palatinatsprivileg verspricht, wenn er Euryalus' amourösen Avancen zum Erfolg verhilft, nicht auf Kaspar Schlick zu beziehen: *Scis apud cesarem quanti sim: quicquid pecierim impetratum tibi efficiam*.

³⁷ Siehe im ersten Teil dieses Beitrags in MHB 15/2, 2012, Abschnitt 2.

³⁸ Vgl. auch P.-J. HEINIG, *War Kaspar Schlick*, S. 260. Fälle dieser Art sind im Reichsregister K nicht selten: auf fol. 154r (alt 149r bzw. 143r) wurde die Urkunde über die Rittermäßigkeit des Niklas Ruß (Riß) notiert, anschließend jedoch wieder gestrichen, da sie schon 46 Blätter weiter oben mit Datum 1. März 1434, Basel, eingetragen worden war; RI XI/2, Nr. 10111.

*Et hoc ante omnia tibi polliceor doque fidem palatinum te comitem futurum omnemque tuam posteritatem hoc titulo gavisuram.*³⁹ Pandalus zierte sich zwar, doch: *Comitatum et auream bullam sue nobilitatis posteritas demonstrabit.* Und Eneas Silvius fügt als Erzähler eine zynische Abrechnung über neureiche Aufsteiger an seinen Briefadressaten Marianus an, die zwar an die Privilegierung des Pandalus anknüpft, aber doch an Sachverhalte erinnert, die Eneas von Schlicks Karriere bekannt gewesen sein dürften: *In nobilitate multi sunt gradus, mi Mariane. Et sane si cuiuslibet originem queras sicut mea sententia fert: aut nullas nobilitates invenies aut admodum paucas, que sceleratum non habuerint ortum. Cum enim hos dici nobiles videamus, qui divitiis habundant, divicie vero raro virtutis sunt comites: quis non videt ortum nobilitatis esse degenerem. Hunc usure ditaverunt, illum spolia, prodicio-nes alium [...] Quidam faciunt ex coniuge questum, quidam ex gnatis [...] Rarus, rarus est qui iuste divicias congregat. Nemo fascem amplum facit, nisi qui omnes metit herbas [...] Postquam vero plena est archa, tum nobilitas poscitur que sic quesita nil est aliud quam premium iniquitatis.*

Die Reihe der von Wenzel von Bochow für Schlick mundierten Fälschungen setzte also unserer Ansicht nach erst zu eben jenem Zeitpunkt ein, als sich Schlick

³⁹ Siehe *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. I. Abtheilung: Briefe aus der Laienzeit (1431–1445). 1. Bd.: Privatbriefe*, Rudolf Wolkan (ed.), Wien 1909 (FRA II 61), S. 384–385 bzw. *Enee Silvii Piccolominei epistolarium seculare complectens De duobus amantibus, De naturis equorum, De curialium miseriis post Rudolf Wolkan iterum recognotum et editum*, Adrian van Heck (ed.), Città del Vaticano 2007 (Studi e Testi 439), S. 336; bei Nils BOCK, *Omnia degenerant, nec est hominum genus, quod stet suis legibus. Zur Schrift „Vom Ursprung der Herolde“ des Enea Silvio Piccolomini*, in: König und Kanzlist, Kaiser und Papst. Friedrich III. und Enea Silvio Piccolomini in Wiener Neustadt, Franz Fuchs – Paul-Joachim Heinig – Martin Wagendorfer (edd.), Wien – Köln – Weimar 2013 (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters, Beihefte zu J. F. Böhmer, Regesta Imperii 32), S. 31–58, hier S. 49, ist fälschlich die Rede von einem Pandalus in Aussicht gestellten Grafentitel. Da die Handlung in die Zeit vor und nach der Kaiserkrönung Sigismunds im Frühjahr 1433 gesetzt wurde, ergäbe sich aus dessen literarischer Spiegelung ein mutmaßliches Geburtsdatum von ca. 1400/01 für Kaspar Schlick, was gut zu dessen Immatrikulation in Leipzig 1413 passen würde, jedoch in Widerspruch zu dem in der Literatur – siehe zuletzt Uwe TRESP, Art. *Schlick*, in: Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Grafen und Herren. Teilband 2, Werner Paravicini – Jan Hirschbiegel – Anna Paulina Orłowska – Jörg Wettlaufer (edd.), Ostfildern 2012 (Residenzenforschung 15.IV/2), S. 1300–1318, hier S. 1301 – akzeptierten Geburtsjahr 1395/96 steht.

in Frankfurt wieder dauerhaft dem Hof Friedrichs als Rat anschloss und seine neue Stellung postwendend ausnützte, um eine Bestätigung der – wie wir meinen – eigens zu diesem Zweck angefertigten vorgeblichen Grafenurkunden Sigismunds zu erwerben. Das erneuerte und um den Grafentitel ausgeweitete Strapazieren der alten Ansprüche auf Bassano, die, 1437 formuliert, ursprünglich die Venezianer zur Leistung der wohl hauptsächlich Kaspar selbst zufließenden Kanzleitaxen und Bestechungsgelder für die Vikariatsurkunde motivieren und zugleich Schlicks italienische Ambitionen unterstreichen sollte, scheint mit den 1442 dringender werdenden Hoffnungen Schlicks auf männliche Nachkommen zusammenzuhängen, die alleine in Zukunft von der Grafung profitieren konnten: nach den Töchtern Constantia und Beatrix sollten schließlich ab dem Winter 1443 die Söhne Sigmund und Wenzel zur Welt kommen.⁴⁰ Dass auch kaiserliche Grafenstandserhebungen seit dem 14. Jahrhundert ein signifikant häufig italienischen Empfängern zuteil gewordenen Privileg sind,⁴¹ liegt zudem durchaus wiederum auf der transalpinen Linie der Repräsentation Kaspars.

⁴⁰ Vgl. M. NOVOTNÝ, *Šlikové před založením*, S. 218; Idem, *Mates Šlik (†1487), pán z Holíče a Lokte* [Matthes Schlick. Herr von Weißkirchen und Elbogen], in: Poohří 1. Sídla – správa – společnost. Sborník z konference konané v Lounech 13.–14. května 2010, Jaroslav Havrlant – Jan Mareš – Martin Vostřel (edd.), Louny 2011 (Historie a současnost Poohří 2011), S. 81–98, hier S. 83. Nach dem Gratulationsschreiben des Eneas Silvius an Schlick anlässlich der Geburt eines Sohnes vom 11. Dezember 1443, Graz, handelte es sich bei diesem Kind, wohl Sigmund, um den ersten männlichen Nachkommen, siehe ausführlich im ersten Teil dieses Beitrags in MHB 15/2, 2012, Abschnitt 2. Da A. ZECHEL, *Studien*, S. 241, die Grafenurkunden in zeitlicher Nähe zum Tod Sigismunds entstanden glaubte, lehnte er die 1442 eben manifeste Vorsorge Schlicks für seine künftigen männlichen Erben unseres Erachtens zu Unrecht ab: „Ich möchte es aber dahingestellt lassen, ob Schlick, der eben erst den ehelichen Torus beschritten hatte, schon besonders viel von dem Gedanken der Fürsorge für eine eventuelle Nachkommenschaft erfüllt gewesen ist“.

⁴¹ Vgl. Hans von VOLTELINI, *Die gefälschten Kaiserurkunden der Grafen von Arco*, MIÖG 38, 1920, S. 241–281, hier S. 260–273. Unter den Grafungen aus der Zeit Sigismunds ist hier einmal mehr jene des Schlick nahestehenden Brunoro della Scala, freilich mit einer nordalpinen Grafschaft, zu nennen. Am 4. Oktober 1433, Trient, bestätigte Sigismund eine vom Petenten verfälschte Urkunde Kaiser Friedrichs II. vom 27. Februar 1221, Brindisi, und erhob damit Vinciguerra d’Arco zum Grafen, siehe ibidem, S. 265 und 279–280 (Edition); RI XI/2, Nr. 9696.

Da die Aussichten auf den realen Erwerb von Bassano 1442 kaum günstiger standen als zum unterschobenen Datum der Grafung im Herbst 1437, konnte es Schlick neben der Betonung einer schon älteren Anwartschaft auf eine italienische Herrschaft, die sich gegebenenfalls mit dem Erwerb einer anderen Besitzung in Italien kompensieren lassen hätte können, wohl nur um das symbolische Kapital des Grafentitels zu tun sein, den seine Söhne und Enkel dereinst tatsächlich führen sollten.⁴² In diesem Licht erklärt sich wohl auch die Klausel, wonach Kaspar und dessen Erben den Grafentitel von Bassano auch ohne realen Erwerb der Grafschaft (*apprehensa possessione prefati comitatus sive non*) führen dürften,⁴³ abermals als *augurium ex eventu*.⁴⁴

Im Sinne unserer Annahme, die Grafenurkunden seien erst 1442 angefertigt worden, lässt sich auch ihr Text auf einer weiteren Ebene interpretieren: Neben ihrer vielleicht an die Nachkommen Schlicks adressierten Rolle als Dokument der Selbstvergewisserung Schlicks als Höfling und Politikgestalter mögen sie vielleicht auch dazu gedient haben, Friedrich III. gewissermaßen als Bewerbungsschreiben für die angestrebte neuerliche Position am Hof – dass sich Kaspar dieser nicht ohne weiteres sicher sein konnte, haben wir im ersten Teil dieses Beitrags in MHB 15/2, 2012, Abschnitt 2.5. gezeigt – die unverbrüchliche Treue Schlicks in königlichen und kaiserlichen Diensten im Sinne eines „Dienstzeugnisses“ ein-

⁴² Dass die Idee zur Grafung Agnes und deren Familie oder Sigismund zuzuschreiben sein soll, während Kaspar „die Grafenwürde etwas Hemmendes war, das ihm nicht sonderlich nützte, ihn dagegen allerlei Angriffen aussetzte“, ja, gar ein „Danaergeschenk“, wie A. ZECHEL, *Studien*, S. 241 bzw. 245 meinte, darf als schwer glaublich gelten. An anderer Stelle, ibidem, S. 70, hatte Zechel umgekehrt zur angeblichen Schenkung von Bassano 1431 gemeint: „Wichtig wurde Bassano nur dadurch, daß es im Jahre 1437 die Titulaturgrundlage für Schlicks Grafenerhebung bot“. P.-J. HEINIG, *War Kaspar Schlick*, S. 279 stellte sich Schlicks Ambitionen auf Bassano dagegen als eine Art geplanter Rückversicherung für dessen Lebensabend vor.

⁴³ Diese wohl bezeichnende Bestimmung scheint Zechel im Sinne seiner Beweisführung der Echtheit der Urkunde übergangen zu haben. Im Gegenteil ist A. ZECHEL, *Studien*, S. 247–248, bestrebt, glaubhaft zu machen, dass es Titulargrafen zur Zeit Sigismunds nicht gegeben habe.

⁴⁴ Dass man allerdings bei der Vergabe von erst unter königliche oder kaiserliche Obödienz zu bringenden Reichslehen in Italien stets mit der faktischen Uneinbringbarkeit der Güter rechnen musste, belegen entsprechende Klauseln, siehe etwa die Belehnung Schlicks mit Vigevano (Anhang, Nr. 3).

gänglich darzulegen. Da kontinuierliche Amtsführung unter drei aufeinanderfolgenden Königen und Kaisern die absolute Ausnahme einer höfischen Karriere war, galt Kaspar schließlich auch in dieser Hinsicht die besondere Bewunderung seiner Zeitgenossen.⁴⁵

Daneben aber blieb Kaspars stets latentes Interesse an einem italienischen Besitz, den die Grafenurkunden ja abermals vortrugen, weiterhin aufrecht.⁴⁶ Noch sein Neffe Kaspar II. prüfte 1497/99 mit Unterstützung König Maximilians I. und mehrerer Kurfürsten abermals die Möglichkeit, die alten Ansprüche Kaspars auf Bassano durchzusetzen.⁴⁷ Nun aber, als Venedig – anders als 1437 – keine Verpflichtungen mehr den Schlick gegenüber hatte, holte sich Kaspar II. eine glatte, nicht süffisanter Bemerkungen des Dogen entbehrende Abfuhr.⁴⁸ Ob das anscheinend im ersten Viertel des 16. Jahrhunderts erneuerte Interesse der Familie

⁴⁵ Eneas Silvius schrieb daher 1444 an Johann von Eich, nicht allen Höflingen lache das Glück so wie Schlick, *quem vel miranda fati clementia vel singularis virtus atque prestantia, que in paucissimis hominibus reperitur, apud tres cesares inter primores potentem reddidit. Alios vero vix unquam vidimus in curia successoris tales esse, quales apud antecessores fuere*, siehe *Der Briefwechsel des Eneas Silvius*, I/1, Nr. 166, S. 453–487 (30. November 1444, Bruck a. d. Mur), hier S. 461 bzw. *Enee Silvii Piccolominei epistolarium*, S. 399.

⁴⁶ Siehe zu dem als Kompensation anderer Verbindlichkeiten angestrebten Erwerb von Schloss und Herrschaft Confluentia im ersten Teil dieses Beitrags in MHB 15/2, 2012, Abschnitt 2.

⁴⁷ Siehe *ibidem*. Vermutlich in diesen zeitlichen Zusammenhang gehören die Abschriften der Schenkung von Bassano von 1431 und der Generalbestätigung der Schlickschen Privilegien von 1433 auf einem Doppelblatt in NA, Stará manipulace Kart. 2067, Sign. S 16/1, das auf der Rückseite das Rubrum *Die abschrift antreffend Passaun etc., ab [!] diese unsere gerechtikait die Venediger annemen wolten umb ein summ etc. Per dominum cardinalem zu ratslagen* aufweist.

⁴⁸ Siehe das Antwortschreiben des Dogen auf Maximilians Unterstützung der Ansprüche Schlicks vom 5. Oktober 1498, Venedig; HHStA, AUR 16. Mai 1499: Maximilian habe sich für eine völlig verfehlt Sache eingesetzt. *Quod si prius certior fuisset de qualitate petitionis ipsius d. Gasparis illi proculdubio iussisset quod a talibus novitatibus desisteret: siquidem petit a nobis castrum nostrum Bassani iam ultra annos centum à nobis iuridice, legitime ac pacifice possessum, rem profecto absurdum et indignam auribus vestrae maiestatis [...] Rogamus igitur caesaream maiestatem vestram, ut pro sua bonitate et iustitia dignetur eidem d. Gaspari dare silentium et renuntiationem tam irrationabilis petitionis [...]*; vgl. auch im ersten Teil dieses Beitrags in MHB 15/2, 2012, Abschnitt 2.

an der verlorenen Herrschaft Weißkirchen zu realen Bemühungen um den Wiedererwerb führte, ist unklar.⁴⁹

Am nachhaltigsten und erfolgreichsten hatte Kaspar indes im Sinne seiner Nachkommen gewirkt: „Im Normalfall, so wird man sagen dürfen, waren zwei bis drei Generationen nötig, um den Status einer Familie dauerhaft zu etablieren“.⁵⁰ Der von ihm 1442 beanspruchte Grafentitel setzte sich tatsächlich bald nach 1500 bei den Schlick durch, die letztlich in der Frühen Neuzeit kurzfristig tatsächlich jene Bedeutung erlangten, die ihnen Kaspar, die Ausnahmeerscheinung unter den Reichskanzlern des Spätmittelalters, zudedacht hatte. Dass Schlick in den Medien der Repräsentation seiner Familie sichtbar, nicht zuletzt im Entwurf der Collalto-Ansippung, in Konkurrenz mit alten böhmischen Herrengeschlechtern trat, haben wir bereits angedeutet. Weniger klar wurde bisher eine potentielle Anregung durch den geradezu das Pendant zu Schlick abgebenden und diesem eng verbundenen Brunoro della Scala abgewogen. So wie sich Schlick um eine italienische Herrschaft bemühte, so strebte Brunoro nach einer Reichsgrafschaft, die ihm jedoch – wie Schlick Bassano – unerreichbar blieb.⁵¹ Der den Autoren nach Abschluss dieses Beitrags im Manuskript zugetragene Hinweis auf einen bislang unbekanntem Bestand von 20 auf Kaspar Schlick bezogenen Dokumenten in einem oberitalienischen Archiv könnte in der Zukunft neue Aspekte zu Schlicks „italienischem Traum“ liefern, doch muss die Auswertung dieser Quellen einer späteren Publikation vorbehalten bleiben.

⁴⁹ In NA, Stará manipulace, Kart. 2067, Sign. S 16/1 befinden sich zwei von Stefan Graf Schlick (gest. 1526) zusammengestellte knappe Übersichten *Welherlay gestallt und weis das gut Weiskyrchen in der chran [!] zue Hungern gelegen an denn namen unnd stame der Slickhen erblich gekhumen ist* bzw. *In diser gestallt und maynung ist das erbgut Weisskyrchnn aus unnsere Slickhn hennden gekhumen, wie hernach volget.*

⁵⁰ Christine REINLE, *Wappengenossen und Landleute. Der bayrische Niederadel zwischen Aufstieg und Ausgrenzung*, in: *Zwischen Nicht-Adel und Adel*, Kurt Andermann – Peter Johanek (edd.), Stuttgart 2001 (Vorträge und Forschungen 53), S. 105–156, hier S. 152.

⁵¹ Vgl. die knappen Andeutungen zu Brunoros Bemühungen um die ihm 1428 verliehene heimgefallene Reichsgrafschaft Heiligenberg-Werdenberg bei O. HUFNAGEL, *Kaspar Schlicks letztes Hervortreten*, S. 89; A. ZECHEL, *Studien*, S. 248 (Anm. 40) und Walter GOLDINGER, *Die Standeserhöhungsdiplome unter König und Kaiser Sigismund*, *MIÖG* 78, 1970, S. 323–337, hier S. 329.

Quellenanhang⁵²

1.

1416 August 13, Canterbury

König Sigismund bessert in Ansehung der Verdienste und auf Bitte Heinrich Schlicks und dessen Sohnes Kaspar, seines Schreibers, das Wappen der Familie Schlick.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámrsk, RA Šliků, Inv. Nr. 204, Sign. IV.1, Kart. 22; Pergament, 64,3 x 41,8 cm, Siegel (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 8 und Taf. 13, Nr. 3; restauriert) an rot-/blauen Seidenfäden angehängt; auf der Plica rechts Unterfertigung: Ad mandatum d(omi)ni Regis Michael / Pragen(sis) et wratislauien(sis) ecc(les)iar(um) Can(oni)cus.

Dorsualvermerke: in der Mitte rechts blauer Archivstempel (19./20. Jh.): Wappenschild Schlick unter Grafenkrone, darunter Spruchband Jičínoves; darunter mittig Archivvermerk 2. H. 16. Jh. mit Erg. 1. H. 17. Jh.: <Von romischen könig Sigismundo bestätigter, auch ferners erthailter und vermörhrter alt ritterlich-adelicher> wappenbrief Heinrichen und Caspar Schlicken anno etc. 1416 <etc. den dienstag [!] vohr Mariae himmelfart zue Kandelberg in Engeland: auch allen dero erbnehmen. In hochteitscher sprach. 1416 dinstag vor Mariae himmelfart, Kandlberg in Engeland>; rechts die alte Signatur (blauer Buntstift, A. 20. Jh.?) IV.1. Initiale W in Federzeichnung mit vegetabilem Dekor und Filigran; Wappenminiatur in der Textmitte in Deckfarben ausgeführt.

Druck: SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil, S. 1174–1175; G. A. SEYLER, Geschichte der Heraldik, Nr. 57, S. 825–826. Regest: RI XII/1, Nr. 1974.

⁵² Im gesamten Quellenanhang wurden die üblichen editorischen Maßnahmen (konsequente Kleinschreibung mit Ausnahme von Eigennamen, Transkription von *u* und *v* bzw. *i* und *j* [letzteres nur in deutschsprachigen Texten] nach dem Lautwert, stillschweigende Auflösung eindeutiger Kürzungen, Einführung einer maßvollen Interpunktion zur Erleichterung des Textverständnisses) getroffen; Kanzleiunterfertigungen auf Urkundenausfertigungen werden jedoch im Interesse detaillierter Vergleichbarkeit buchstabengetreu und unter Auszeichnung der Kürzungen geboten. Spitze Klammern bezeichnen Nachträge.

Literatur: Franz Aloysius WACEK, Materialien zur Ahnentafel des Schlikischen Hauses von 1375 bis 1824, Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst 17, 1826, S. 417–421, 425–429, 444–448, 458–463 und 470–472, hier S. 420 (Anm. ^{xx}); G. A. SEYLER, Geschichte der Heraldik, S. 351 und 488; Friedrich HAUPTMANN, Das Wappenrecht. Historische und dogmatische Darstellung der im Wappenwesen geltenden Rechtssätze, Bonn 1896, S. 13 (fälschlich 1417) und 376; M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 54–62; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 21–22 und 56–57; A. ZECHEL, Studien, S. 195–209; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 263; U. TRESP, Art. Schlick, S. 1301 und 1303; Martin ROLAND und Andreas ZAJIC, Illuminierte Urkunden des Mittelalters in Mitteleuropa, Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde 59 (2013), S. 241–432, hier S. 415.

Wir Sigmund von gnaden gotz romischer kunig tzu allen tzyten merer des richs und tzu Ungern, Dalmacien, Croacien etc. kúnig, marggrafe czu Brandenburg^{a)}, des kunigrichs zu Behem und des hertzogtums zu Lutzemburg erbe, bekennen und tun kunt offembar mit disem briefe allen den, die in sehen oder horen lesen: und ob unser kúniglich vorsichtikeit nach manicherley verdiennússe manigveldiglich phlegt sin gnad einem yeglichen des heiligen romischen richs getrúen mittzuteilen und damit sinen titul tzu erhóhern, doch so hat si ein underscheid dorinne, daz si den ir gnad, fúrdrung und breitung irer eren mee und mee pflegt mittzuteilen, der vordern si und ouch ir geslechte und erben uns und demselben heiligen Rómischen ríche manigveldiglich sich dienstlich und getrúe bewiset haben und noch teglich bewisen. Wann wir nu angesehen und flyssiglich betrachtet haben willige, undertenige und unverdrossene dienste, die uns die namhafftigen und erbern Heinrich Slike und Caspar sin eelicher sune, unser schriber, unsere lieben getrúen, oft getrúlich und unverdrossenlich getan und bewiset haben, teglich tunt und fúrbasz tun sollen und mogen in kunftigen tzyten, und wann si uns demúticlich gebeten haben, daz wir in solche ire wappen zu confirmiren und zu bestetigen, und ouch dortzu von unsern súnderlichen gnaden etwas zugab und underscheide dortzuzugeben gnediclich geruchten; dorumb mit wolbedachtem mute, gutem rate unserr fursten, greven, edeln und getreuen, und rechter wissen, und ouch durch irer flissiger bethe und getruer dienste willen, haben wir

den vorgeantenen Heinrichen, Caspar und allen iren brudern, erben und erbserben und gemeinlich allen Slicken ires blutes und geslechtes soliche wappen, als einen roten schilt und in der mittel^{a)} ein weissen tztwick, als si dieselben wappen biszher gefurt haben und die an si von iren eldern kome sind, gnediglich confirmiret und bestetiget, confirmiren und bestetigen in die ouch von romischer kuniglicher maht in kraft disz brieffs; und wann die vorgeantenen Heinrich Slick und Caspar sin sune durch irer flissiger, getruer und unverdrossener dienste willen ouch sunderlicher gnaden von unserr kúniglichen wirdikeit wol wert sin, dorumb von der egenanten romischen kuniglichen maht und gewalt wegen, so geben und vernewen wir in und iren brudern, erben und erbserben und gemeinlich allen Slicken ires blutes und geslechtes in die vorgeantenen ire wappen ein soliche czugab, besserung und underscheide, daz si fúrbasz und ire Erben ewiglich in dem roten feld an beider sytten ein weissen ringk, und in dem weissen tztwick einen roten ringk in der mitte und glicher wise uf dem helme ein <gele>^{b)} krone und tztwene flúgel, dorinne ouch in dem roten feld uf iglichem teile einen weissen rinck, und in dem weissen tztwicke einen roten ringk, als soliche wappen dann in dem schilde und uf dem helme^{c)} in der mitte disz brieffs eigentlicher gemalet und uszgestrichen sind, daz si die in allen turneyen, stechen, kempfen, stúrmen, striten und allen andern ritterlichen geschefften furen und der geniessen mogen von allemenniglich ungehindert. Und gebieten dorumb allen und iglichen fursten, geistlichen und werntlichen, grafen, fryen^{d)}, herren, dienstluten, rittern, knechten, burggrafen, vogten, amptluten, burgermeistern, reten und gemeinden aller und iglicher stete, merkte und dorffere und suszt allen andern unsern und des heiligen Rómischen richs undertanen und getruen ernstlich und vestiglich mit disem brief, daz sie die vorgeantenen Heinrich, Caspar und alle ire brudere, erben und erbserben und gemeinlich alle Slick ires blutes und geslechtes an den vorgeantenen unsern gnaden fúrbaszmere nicht hindern oder irren in dheinweise, sunder sy der gerúlichen gebrouchen lassen, als lieb in sy, unser und des richs swáre ungnad zu vermyden, und by verliesung einer pene fúnftzehen mark lótics goldes, die ein iglicher, der dawider tut, als offt daz geschicht, halb in unser und des richs camer und halb dem vorgeantenen geslechte unleszlich betzalen sol. Doch sol dise unser gnad unschedlich sin allen andern an iren wappen. Mit urkund disz brieffs versigelt mit unser kúniglichen maiestat insigel, geben zu sand Thomas zu Kandelberg in

Engelland am^{e)} nechsten donerstag vor unser lieben frowen tag assumptionis nach Crists geburt viertzehnhundert jare und dornach in dem sechtzehendem jare, unserr riche des ungrischen etc. in dem drissigisten und des romischen in dem sechsten jaren.

a) *sic!*

b) *gele von anderer Hand mit dünklerer Tinte auf Rasur nachgetragen.*

c) *l mit dünklerer Tinte nachgezogen.*

d) *in der Vorlage ffryen.*

e) *in der Vorlage am mit redundantem Kürzungsstrich.*

2.

1422 Juli 16, Nürnberg

König Sigismund erhebt Kaspar Schlick und dessen Erben in Ansehung von dessen hochadeliger mütterlicher und rittermäßiger väterlicher Herkunft und wegen dessen Verdiensten um den Aussteller zum Reichsfreiherrn, verleiht ihm allen von dessen Mutter erblich zugefallenen Besitz und gewährt ihm und dessen Erben eine Wappenbesserung mit dem von dessen Mutter ererbten Wappen der Collalto.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámrsk, RA Šliků, Inv. Nr. 205, Sign. IV.5, Kart. 22; Pergament, 69,3 x 33,6 cm, Siegel (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 8 und Taf. 13, Nr. 3) an schwarz-/gelben, beschädigten Seidenfäden angehängt; auf der Plica rechts Unterfertigung: Ad mandat(um) domi(ni) Reg(is) / Mich(ae)l p(re)p(osi)t(u)s Boleslauien(sis).

Dorsualvermerke: in der Mitte links blauer Archivstempel (19./20. Jh.): Wappenschild Schlick unter Grafenkrone, darunter Spruchband Jičinoves; unten mittig Archivvermerk 2. H. 16. Jh. mit Erg. 1. H. 17. Jh.: <Römischen> könig Sigißmudts [!] begnadungsbrieff anno 1422. Darin er Caspar Schliken <und seine leibserben> zum freyherrn gemacht worden; mitt gebung des mittlern schildts im wapen. <zum unterscheid der andern auß den Schlikischen hauß herkumenden; wie dann auch in crafft diser begnadung der von seinen deß herrn Caspari [!] mutter-

lichen uhreltern, denen herren grafen von Collalto, seiner deß herrn Caspari [!]
frauen mutter ahngethane gewaltthätige gefengnus und daraus erzw[...r]echt-
messiger erbschafft aus kayßerlicher macht annulliret und er herr Caspar alß einiger
herr zu solcher velig erkennet würd. / 16 July. 1422. Nürnberg in teutscher [!]
sprach; *rechts darunter, am Unterrand des Stücks, die alte Signatur (blauer Buntstift,*
A. 20. Jh.?) IV.2.

Kopie: inseriert in der Konfirmation Friedrichs III. vom 8. August 1442, Frankfurt
(SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 216, Sign. IV.11, Kart. 23), danach Kopie in
HHSStA, RR O, fol. 165r–v.

Druck: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 89–91, Beilage I (fehlerhaft).

Regest: RI XI/1, Nr. 4889; Regesta chronologico-diplomatica Friderici IV. Romano-
rum regis (imperatoris III.). Auszug aus den im k.k. geheimen Haus-, Hof- und
Staats-Archive zu Wien sich befindenden Reichsregistraturbüchern vom Jahre 1440–
1493. Nebst Auszügen aus Original-Urkunden, Manuskripten und Büchern. Erste
Abteilung. Vom Jahre 1440 bis März 1452, Josef Chmel (ed.), Hildesheim 1962
(unveränderter reprografischer Nachdruck der Ausgabe Wien 1838) Nr. 946, S. 106
(nach der Konfirmation Friedrichs III.).

Literatur: F. A. WACEK, Materialien, S. 420; M. DVOŘÁK, Die Fälschungen,
S. 54–62 und 74; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 22, 57–63, 85–
87 und 95; O. HUFNAGEL, Kaspar Schlicks letztes Hervortreten, S. 67, 85–87 und
91; A. ZECHEL, Studien, S. 213–233; W. GOLDINGER, Die Standeserhöhungs-
diplome, S. 325 und 331–332; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 250, 253,
269, 272 und 280; U. TRESP, Art. Schlick, S. 1301.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter amen. Sigismundus dei gracia
Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Boemie, Dalmacie, Croacie etc.
rex spectabili et nobili Casparo Slik <secretario nostro>^{a)} et sacri imperii fideli
dilecto gratiam regiam et omne bonum. Altitudo omnipotentis dei regnantis in
throno sicut universalis ierarchie tam in celestibus quam terrenis congruum
disponit ordinem, sic condicionem et statum componit hominum, ut et alii aliis
presideant et recto moderamine inferiores superioribus obsecundent nec frustra
divina providencia limitem ponit singulis. Humana etenim natura ad malum
prona, nisi duris stringeretur loris, nullis posset retineri praculis, quin per campos

malicie insolentibus maliciis vagaretur. Sic et regie dignitatis celsitudo Romane previis formata presidiis et exemplis, quantum humane fragilitati permittitur, hiis sue magnificentie conatur prebere gratiam super alios excellencie pocioris, quos tam virtutum meritis quam probate fidei experientia ceteris per effectum operis noverit prelucere nec inmerito hos ad alta provehit et ad hoc dirigit studium, ut et alii similibus tracti beneficiis erga dominos suos crescant in fide, ipsis sedula prestant fidelitatis obsequia et in singulis subieccionis officiis se conforment. Sane quamvis ex multorum generosorum et magnificorum virorum, comitum et baronum et signanter magnifici Guilielmini comitis Prate consilarii nostri fidelis dilecti clara informacione simus sufficienter edocti, quod a maternis sedibus ex illa ingenua et nobili comitum de Colalto et Sancti Salvatoris domo, qui retroactis temporibus marchiam Tervisanam et alia gloriosa tenuerunt dominia et adhuc plura retinent, intermisse originem traxeris, cum generosa Constancia mater tua, magnifici Rolandi comitis Colalti et Sancti Salvatoris legitima et unica filia fuerit, heres sua et superstes, quam ex nobili uxore sua de domo comitum de Camino procreavit, ex paternis vero sedibus a nobile et famoso Henrico Slik ex militari genere procreato et per nos ad uberioris nobilitatis apices evecto processeris, suscepimus tamen devotissimam supplicationem tuam sic continentem, quatenus te, qui in singulis maternis hereditatibus atque bonis verus sis heres et successor ex patreque ex militari genere procreatus, dignemur habilitare et erigere teque in baronem et procerem preficere ad capienda et tenenda bona tibi de iure ex successione materna competencia et debenda. Nos igitur tuis humilibus permoti precibus, pensantes firmam constanciam et intemeratam laboris diuturnitatem, fidelia quoque servicia, que nobis a teneris annis sequendo nos per Arragonie, Francie, Anglie aliaque plurima regna gravibus laboribus et fatigis sedulus impendisti, cottidie exhibes in latere nostro et capitaneorum nostrorum contra hereticos Boemie et perfidos Turcos, adversus quos iam cum persone et rerum tuarum discrimine plerisque processisti vicibus, nosque te in variis et arduis legacionibus ad diversos reges et principes continue ut huc, de quo tamquam <secretario nostro>^{a)} singulari quadam fide confidimus, dirigamus et inantea quidem tanto fidelius te erga nos et imperium exhibere poteris et debebis, quanto te ampliori preventum conspicis munere gratiarum, idcirco non per errorem aut improvide, sed animo deliberato, sano principum, comitum, baronum et aliorum fidelium

nostrorum accedente consilio te Casparum prefatum, quem ex parte predictae matris tue et proavorum suorum ingenuorum comitum magnifici generis clara nobilitas reddit insignem, et heredes tuos legitimos imperpetuum de imperiali plenitudine potestatis hodie in nomine domini salvatoris, a quo omnis honor dependet, in liberum, procerem et baronem sacri imperii creamus, erigimus, honoramus, libertamus, exaltamus et ex certa nostra sciencia gratiosius sublimamus ac habiles facimus baronias quaslibet ymo et bona comitatum et quevis bona nobilium baronum habendi et possidendi, dum tamen talia empcionis contractu, donacione, devolucionem seu quovis alio titulo ad te aut heredes tuos contingerit pervenire et signanter bona, successiones et devoluciones tibi de materna successione tua debentia et debentes, in quibuscumque consistant et qualitercumque nuncupentur, que et tibi et heredibus tuis conferimus tenore presencium et donamus, non obstante quod avunculi tui comites de Calalto moderni dicte matri tue Constance vinculis et captivitate mancipate universas litteras, munimenta et probaciones nullo iure previo, prout a predictis comitibus et baronibus clarissima informacione percipimus, durius abegerunt, que iura tua sic ablata tibi Caspari et heredibus tuis reddimus et restituimus per presentes, decernentes et cesareo statuente edicto, quod tu et heredes tui predicti nulli penitus hominum ad provocacionem duelli seu alterius cuiuscumque cause criminalis seu civilis, cuiuscumque eciam conditionis extiterint, nisi baronie insigniis fulcito et in nobilitatis gradu constituto teneamini respondere neque sentencias aliquas interlocutorias seu diffinitivas aut testimonia pro antedictis causis pati seu subire racione quacumque, nisi fuerit nobilitate ingenuus, ut prefertur. Mandamus igitur universis et singulis principibus, comitibus, baronibus, militibus, clientibus et generaliter toti universitati sacri Romani imperii et aliorum regnorum nostrorum, ad quos presentes deducuntur, sub pena imperialis indignacionis et sub aliis penis, quas nostra aut successorum nostrorum Romanorum imperatorum et regum deliberacio in contemptores quoslibet inflixerit iuxta qualitatem contemptus racione prima promulgandas, quatenus te et heredes tuos barones revereantur, intitulent et honorent vobisque ad bona et successione vestram maternam consequendam contra dictos comites de Colalto avunculos vestros assistant consiliis et auxiliis opportunis. Ut autem inter te, dictos heredes tuos et alios de domo vestra quoad nobilitatis gradum aliqualis habeatur discrecio, tibi et supradictis heredibus tuis tenore presencium indulge-

mus et elargimur, ut in armorum vestrorum paternorum acie principali in signum uberioris ingenuitatis clipeolum parvum maternum nigro colore quadripartitum et albo gestare et deferre valeatis, non obstantibus in premissis clausulis et graciis singulis quibuscumque legibus, statutis, consuetudinibus, iuribus seu privilegiis in contrarium editis, quibus omnibus, si et in quantum presenti nostre libertacioni obviare censentur auctoritate imperiali penitus derogamus, suppletes omnem defectum, si quis quandolibet compertus fuerit in premissis. Testes huius rei sunt illustres Albertus dux Saxonie, sacri imperii archimarescallus et elector, venerabilis Georgius episcopus Pataviensis et administrator ecclesie Strigoniensis cancellarius et magnificus Guilelminus comes Prate et alii quamplures fidedigni. Presencium sub nostri regalis sigilli appensione testimonio litterarum, datum Nuremberge anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo secundo, xvi die mensis Iulii regnorum nostrorum anno Hungarie trigesimo sexto, Romanorum duodecimo, Boemie vero tercio.

a) secretario nostro *von anderer Hand mit dünklerer Tinte teilweise auf Rasur nachgetragen bzw. nachgezogen.*

3.

1424 Februar 14, Preßburg

König Sigismund verleiht Richard von Ragogna, Kaspar Schlick und Kaspar Torner das im unrechtmäßigen Besitz des Filippo Maria Visconti stehende Schloss Vigevano (Vigonium) mit allem Zubehör zu rechtem Lehen und befiehlt mehreren Schweizer Städten und Gemeinden, den Belehnten in der Einbringung des Schlosses Hilfe zu leisten.

Überlieferung: Kopie in HHStA, RR H, fol. 44v. Marginalvermerk: Donacio castri Vigonii Richardo Rarogina Caspari Sliqk. Unterfertigung: Ad man(da)tu(m) d(omini) Reg(is) d(omino) Jo(anne) Ep(isco)o Zag(ra)bien(si) Cancell(ario) referen(te) Michael.

Regest: RI XI/2, Nr. 9194.

Literatur: A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 27; O. HUFNAGEL, Kaspar Schlicks letztes Hervortreten, S. 71; E. FORSTREITER, Die deutsche Reichskanzlei, S. 18; A. ZECHEL, Studien, S. 36–38 und 178; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 268.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter amen. Sigismundus etc. Ex quo divine dispensacionis munere sacri Romani imperii gubernacula suscepimus et ad eius tuenda iura et augenda commoda teneamur plerumque innitatur et in nostris memorialibus adaucto studio sollicitamur continuo, ut habenam sacri Romani imperii taliter dirigamus, quatenus recuperatis iuribus imperii et benemeritos digne retribucionis gracioso respiciamus oculo, et ad illos, qui sacram imperialem maiestatem suis demeritis non verentur offendere, respectum indignantem animadversione debita convertamus. Sane licet a multo tempore multis diversisque modis Philippus Maria Anglus de Mediolano nostram maiestatem offenderit, prestitumque nobis fidelitatis et obediencie solitum iuramentum suis fore factionibus sepius violaverit ac alia diversa genera malignandi contra nos practicaverit, que omnia sub quadam simulacione et mera paciencia pertransivimus, sperantes ipsum ab hiis, in quibus nostram celsitudinem leserat resilire et viam emendacionis amplecti, tamen pridem sue concepte pravitatis maliciam nondum non refrenans, ymmo verius mala malis accumulans cum nostris et sacri imperii rebellibus Venetis in nostram et eiusdem sacri imperii turbacionem perperam conspiravit sua fide et iuramento prefato violato. Nos vero, qui protervis et emulis debemus prout et tenemur resistere et ad eorum refrenandam infamiam intendere toto posse amincula et presidia nostrorum et imperii sacri fidelium nobis conspicimus utique profutura. Idcirco quod nobilis Richardus de Rarogina baylivus Valisii noster et imperii sacri fidelis dilectus nobis alias in Lombardia constitutis omni constantia et fidelitate sumptuosa et valde grata cum suis gentibus exhibuit servicia, que nequaquam a nostra recedunt memoria ac famosi Caspar Slik noster notarius specialis et Caspar Torner noster familiaris et fideles sincere dilecti unus quisque iuxta sue condicionis modulum hucusque constanter et fideliter serviverunt nullis penitus parcentes periculis, laboribus et expensis et cottidie serviunt ac inantea tanto efficacius servire poterunt et debebunt, quanto a nostra celsitudine maioribus gratiarum muneribus se senserint consolatos, propter que non immerito omnes in

solidam gratiam nostre munificencie sibi impendendam liberalius meruerunt. Ideo non per errorem aut improvide, sed matura deliberacione prehabita, sano eciam principum, comitum, baronum, nobilium et fidelium nostrorum accedente consilio et de certa nostra scientia prefatis Richardo, Caspari Slik et Caspar Torner nostrum et imperii sacri castrum Vigonii cum suis terris, municionibus, opidis, villis, censibus, redditibus, proventibus, emolumentis, iurisdictionibus, tributis, theoloneis [!]^{a)}, impositacionibus, pedagiis, agris cultis et incultis, vineis, pratis, pascuis, venacionibus, silvis, rubetis, nemoribus, montibus, collibus, vallibus, aquis aquarumve decursibus, piscinis, piscacionibus et aliis pertinentiis universis, ad predictum castrum de iure pertinentibus ac mero et mixto imperio, quod quidem castrum predictus Philippus Maria Anglus ad presens detinet et occupat, in verum feodum dedimus et contulimus, damus et tenore presencium ac auctoritate Romana regia conferimus et donamus prefatum castrum cum universis et singulis suis pertinentiis a predicto Philippo Maria Anglo vendicandi, recuperandi, acquirendi et obtinendi et pro se et ipsorum heredibus habendi, tenendi et cum eodem agendi, faciendi, vendendi, impignorandi, alienandi et disponendi, prout ipsis utilius et melius videbitur oppedire, decernentes et statuentes expresse, quod quicumque prefati Richardus, Caspar Slik et Caspar Torner predictum castrum sicut premititur a supradicto Philippo Maria Anglo obtinebunt et recipient, vel qualitercumque illud ad ipsorum devenerit potestatem, quod tunc ipsi et eorum heredes a nobis et sacro imperio illud in feodum habere et tenere debebunt ac recognoscere et suscipere, quociens fuerit opportunum, impedimentis quorumlibet penitus proculmotis. Et in casu, quo dicti Richardus, Caspar et Caspar quacumque occasione obsistente predictum castrum in suam non possent possessionem reducere, nosque successu temporis vel ante idem castrum cum suis pertinentiis per nos seu officiales nostros recuperaremus et vinceremus, extunc promittimus et spondemus verbo regio, quod nulli penitus hominum ipsum castrum velimus dare seu assignare nisi dictis Richardo, Caspari et Caspari hereditarie possidendum, sub condicionibus suprascriptis, dolo et fraude quibuslibet proculmotis, mandantes universis et singulis principibus ecclesiasticis et secularibus, comitibus, baronibus, nobilibus, militibus, clientibus et civitatibus et signanter magistriscivium, consulibus et iuratis civitatum Turegu, Bern, Sollothern et Luczern ac iudicibus seu officialibus ac incolis vallium Swicz, Ure, Underwalden, Czug, Glaris et Czursee et singulis incolis Valisii

nostris et imperii sacri fidelibus dilectis auctoritate Romana regia firmiter et districte, quatenus dictos Richardum, Casparem et Casparem in dicto castro et pertinenciis suis nullatenus impediunt seu perturbent, quin potius ipsis ad recuperacionem eiusdem nostro et imperii sacri nomine impediunt auxilium, consilium et favorem, prout nostram et imperii sacri indignacionem gravissimam voluerint arcius evitare. Presencium etc. Datum Bude anno etc. xxiiii, die xiiii Februarii, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. xxxvii, Romanorum xiiii et Bohemie quarto.

a) sic!

4.

1431 August 21, Nürnberg

König Sigismund schenkt Kaspar Schlick, seinem Protonotar und Sekretär, und dessen Erben in Ansehung von dessen Verdiensten Burg und Stadt Bassano mit allen Rechten und allem Zubehör und befreit sie mit dieser Herrschaft von allen Abgaben.

Überlieferung: Kopie, mutmaßlich aus den 1490er Jahren, wohl nach der Ausfertigung, auf Papierdoppelblatt (zusammen mit jener der Bestätigung von 1433, siehe Anhang Nr. 8) in NA, Stará manipulace, Kart. 2067, Sign. S 16/1; weiters inseriert in der Bestätigung Friedrichs III. von 1442 August 8, Frankfurt, kopiert in HHStA, RR O, fol. 167r–v.

Druck: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 91–93, Beilage II (nach HHStA, RR O, fol. 167r–v).

Regest: RI XI/2, Nr. 8799.

Literatur: F. A. WACEK, Materialien, S. 425; M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 67–78; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 27 und 71–72; O. HUFNAGEL, Kaspar Schlicks letztes Hervortreten, S. 67–76 und 80–81; A. ZECHEL, Studien, S. 225 und 280–284; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 250, 254, 266–268; U. TRESP, Art. Schlick, S. 1301.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter, amen. Sigismundus dei gracia Romanorum rex etc. Ad perpetuam rei memoriam notum facimus etc. Etsi regalis dignitatis clementia universorum fidelium, quos imperii sacri latitudo complectitur, felicibus profectibus, gratis comodis et speratis augmentis favorabiliter dignatur intendere, ad illorum tamen honores, profectus et commoda diligentiori studio inclinari consuevit, quorum fides intemerata, eximia merita prompteque devocionis integritas continuatis studiis ceteros antecedunt. Sane considerantes attentius et in animo sedule revolventes solide fidei firmam constanciam ac multiplicia devocionis et fidelitatis insignia, quibus regiam maiestatem nostram nobilis ac generosus Gaspar Sligk, capitaneus terre Egrensis, prothonotarius, secretarius et fidelis noster sincere dilectus studuit dignis quidem studiis venerari, illum quoque fervidum amorem sue mentis, quo ad nostros et imperii sacri promovendos honoris indefessis quibus laboribus se exhibuit, et quod gratiarum dator altissimus personam suam industrie et prudencie munere, providencie dono, discrecionis virtute ac generis nobilitate, cum ex ingenua comitum Tervisii et Colalti originem traxerit ac aliorum graciaram et virtutum titulis multipliciter decoravit quodque a iuventutis sue primordiis usque ad presentem diem nostris serviciis ita sollerter inhesit officiis, quod laudabiliter satisfecit, nostro lateri non parcendo corpori neque rebus continue assistendo, quod sibi nostram regiam munificentiam atque graciaram quodam debito vendicavit, volentesque prefato Gaspari pro meritis suis primicias clemencie nostre ostendere et ipsum ad uberiora obsequia animare, idcirco animo deliberato ac proprio motu, sano principum, magnatum, comitum, baronum et nobilium nostrorum et imperii sacri fidelium accedente consilio et de certa nostra scientia eidem Gaspari et heredibus ac successoribus legitimis castrum Bassani et civitatem ibidem cum universis et singulis eorum honoribus, dignitatibus, castellis, curiis, villis, forteliciis, tholoneis, tributis, hominibus, bonis, iuribus, accionibus, iudiciis, iurisdiccionibus, redditibus, proventibus, trevis, territoriis, regalibus, districtibus, utilitatibus, emolumentis, montibus, collibus, aquis^{a)}, molendinis, campis, mineris, stratis, venacionibus ac aliis iuribus et pertinentiis universis, quocumque vocabulo nominentur, nil penitus dempto, cum mero et mixto imperio et gladii potestate, quocumque prefatum castrum et districtum ad nos et imperium sacrum spectent, dedimus, contulimus et donavimus, damus et conferimus et de plenitudine Romane regie potestatis vigore presencium gratiosius et

donamus ipsumque Gaspar^{b)}, heredes et successores suos de eisdem tenendis, utifruendis et hereditarie possidendis clemencius investimus, transferentes in eos universa iura, privilegia, gracias, libertates et exempciones ac utile dominium, que et quas sacrum imperium aut eiusdem imperii vicarii generalis in illo castro et dominio hactenus habuerunt et obtinuerunt, dantes eisdem Gaspari, heredibus et successoribus suis plenam potestatem ac libertatem prefatum castrum et dominium transmutandi, impignorandi in toto vel in parte, vendendi, alienandi et agendi in omnibus et per omnia uti eis visum fuerit et opportunum, eximentesque eos ab omni ditione quorumcumque principum, comitum, nobilium, civitatum et comitatum quarumcumque, plenam eis et omnimodam libertatem concedentes, ita ut ipsis perpetuis temporibus ad nullum penitus nisi ad nos et successores nostros ac sacrum imperium immediatum respectum habeant illisque pareant, non obstantibus in premissis omnibus quibuscumque legibus imperialibus seu municipalibus, communibus seu privatis, statutis, consuetudinibus, decretis, ordinamentis, usanciis et provisionibus quibuscumque editis vel edendis, eciam si tales vel talis forent de quibus expressam de verbo ad verbum necesse esset fieri mencionem, quibus omnibus si et in quantum presenti nostre donacioni et gracie seu aliquibus in ea contentis quovismodo directe vel indirecte contrariari possent, ex certa scientia et de Romane regie potestatis plenitudine derogamus et esse decernimus derogatum, suppletentes eadem auctoritate omnem defectum si quis compertus foret^{c)} quolibet in premissis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre donacionis, collacionis, exempcionis et gracie paginam infringere aut ei quovis ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, cuiuscumque condicionis aut dignitatis existat, nostram et imperii sacri indignacionem gravissimam et bannum atque omnia gravamina imperialis censure et penam mille marcarum auri puri tociens, quociens contractum fuerit, se noverit irremissibiliter incursum, quarum medietatem imperiali <beario>^{d)}, residuam vero partem prefato Gaspari, heredibus et successoribus suis decernimus applicari, dantes eis plenariam potestatem huiusmodi transgressores, homines et bona eorum pro huiusmodi pena, quam fortassis incurrerent, arrestandi, capiendi et tam diu tenendi, quousque imperio sacro et ipsis pro huiusmodi pena, dampnis et interesse fuerit plenarie satisfactum, mandantes auctoritate regia universis et singulis principibus, comitibus, nobilibus et comitatibus ceteris pro nostris et imperii sacri subditis et

fidelibus firmiter et districte, quatinus prefato Gaspari, heredibus et successoribus et factoribus eorum ad importacionem huiusmodi pene prestant auxilium, consilium et favorem nec aliter faciant prout indignacionem nostram et imperii voluerint arcus evitare. Presencium sub nostre regalis maiestatis sigilli appensione testimonio litterarum, datum Nuremberge anno domini m etc. xxxi die xxi mensis Augusti, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. xlv, Romanorum xxxi, Boemie vero xi.

a) *in der Vorlage* equis.

b) *sic!*

c) *statt getilgtem* fuerit.

d) *sic! fälschlich für* erario.

5.

1431 September 12, Landsberg [am Lech]

König Sigismund erklärt seinen Schreiber Marquard Brisacher und dessen Brüder Hans, Berthold, Konrad und Heinrich zu Wappengenossen und rittermäßigen Leuten und verleiht ihnen ein Wappen.

Überlieferung: Kopie in HHStA, RR I (J), fol. 174v–175r (alt 157v–158r); Marginalvermerk: Arma Marquardi Brisacher.

Regest: RI XI/2, Nr. 8848.

Literatur: Peter Franz KRAMML, Kaiser Friedrich III. und die Reichsstadt Konstanz (1440–1493). Die Bodenseemetropole am Ausgang des Mittelalters, Diss. Salzburg 1982, S. 407; P.-J. HEINIG, Kaiser Friedrich III., I, S. 681.

Wir Sigmund etc. bekennen etc. Wiewol wir von angeborner kuniglicher milteit und gúte alzeit geneygt sein, aller unserer und des heiligen reichs undertanen und getruen bestes nutz und frommen fürzuwenden, so betracht wir doch alzeit in sunderheit und mit empsigem fleisse, wie wir der ere und wird breyten und meren, die sich tag und nacht in unserm und des heiligen reichs diensten on underlasz múen und den arbeyten unsers kuniglichen hofes, die doch trefflich und manigvaltig sind, also unverdrossenlich understreken. Und wann der ersam

Marquart Brisacher von Costentz, unser dyener, hofgesind und lieber getruer sich nú etwa lang czeit in unserm dienst nutzlich und getrúlich beweiset und mit uns in manigen trefflichen sachen beyd in dútschen landen, in Hungern und anderswo, do uns vil widerwertikeit under ougen stiessen, gelidten hat und hinfúr zu tun alzeit bereyt ist, und das wir in in fromkeit, tugent, biderbkeit und redlickeit alzeit erkant haben, also das wir in billich mit sundern eren, adeln und czyeren nach dem und aller adel von dem tron der keyserlichen durchleuchtikeit entspriessen, gleich als der glantz von der sunnen sich manigfeltik strówet, und doch in im selbs kein mynnerung seines wesens nit empfindet. Und dorumb mit wolbedachtem mút, gútem rat unserer fúrsten, edeln, rete und lieben getruen und rechter wissen, so haben wir den egenanten Marquarten durch seiner egenanten dienst, redlickeit, tugent und fromkeit willen, derworten ouch das sich ander ouch zu dienst und biderbkeit fleissigen und dabey ein beyspil nemmen, und seine brúder Hansen, Berchtolden, Cúnraten und Heinrichen, unsere und des reichs liebe getruen und all ir eelich leibserben zu rittermessigen und wapensgnoss lúten gemacht, machen sy ouch rittermessig und wapensgnos von romischer kuniglicher macht und gewalt in crafft dis briefs und haben in allen vorgeantanten und iren elichen leibserben zu bestetigung irer czirde und erhebung diese nachgeschriben wapen und cleynat, mit nammen einen goldfarben oder gelen schilt, und dorynne ein heydnischen swartzen hút mit einer gekrúmpften spitz, die hóhe des schiltes ufgerekt, mit swartzen knópfen und unden mit vehe underfútert und eniklein ufgestúlpft, und einen helm und doruff ein heidnisch pild in mannesweisz bisz an die brust ouch goltfarb oder gel, mit einem angesicht gepartet swartz und lang und mit einem húte gleich dem schilt gedecket, mit der helmdeck hinden und vor geczieret, als dann die in der mitt dis gegenwertigen^{a)} briefs mit varwen clerlicher uszgstrichen sind, gnediclich gegeben und verlihen, geben und verlihen in ouch die von romischer kúniglicher macht in crafft dis briefs und meinen, setzen und wollen, das er, seine egenanten brúder Hans, Berchtold, Cunrat, Heinrich und ihr eeliche leibserben nú hinfúr zu ewigen czeiten von allermenniclich in allen sachen fúr rittermessig und wapensgnosz lút gehalten werden und gericht und lehen besitzen und empfahren sollen und mogen als ander rittermessig und wapensgnosz lút von recht oder gewonheit tún, und der egenanten wapen und cleynat gebrauchen, die fúren und der nyessen sollen in allen sachen, streyten,

stürmen, fechten, stechen, tornyeren, insigeln, und allen ritterlichen geschefften zu schimpff und zu ernst, gleich andern rittermessigen, wapensgnosz und erbern lúten, von allermenniglich ungehindert. Und wir gebieten dorumb allen und yglichen fúrsten, graven, fryen, hern, rittern, knechten, herolden, persevanden und allen andern, die solich sach berúren, ernstlich und vesticlich mit disem brieff von romischer kuniglicher macht, das sy die egenant Marquarten, Hansen, Berchtolden, Cúnraten und Heinrichen, sein brúder und ire eeliche leibserben fúr solich rittermessig und wapensgnosz lút halten und sy an solchen unsern gnaden und iren wapen und cleynaten nit hindern noch in dorein sprechen in dhein weisz, sunder sy solicher unser gnad, erhóhung und irer wapen gerúlich und an allen enden und steten gebrauchen lassen, als lieb in sey, unser und des reichs swere ungnad zu vermeyden, und bey verlyesung czehen mark lótings goldes, die ein yglicher, als oft der wider disz unser gnad tete, verfallen sein sol, halb in unser kuniglich camer und halb den egenaten Marquarten, sein brúdern und iren leibserben unleszlich zu beczaln. Mit urkunt etc. Maiestas. Geben zu Lantsperg am mittich nach unser lieben frawen tag nativitatis. Rex. Caspar.

a) in der Vorlage gegenwärtigen.

6.

1432 November 20, Mailand

Brunoro della Scala, Reichsvikar von Verona und Vicenza, stimmt der Schenkung der im Territorium von Vicenza gelegenen Burg und Herrschaft Bassano durch König Sigismund an dessen Protonotar und Sekretär Kaspar Schlick zu, begibt sich aller Rechte an Bassano und erklärt, dass diese Zustimmung auch im Falle des realen Erwerbs des Vikariats durch den Aussteller oder nach Abschluss eines Vertrags mit den Venezianern in Kraft bleiben soll.

Überlieferung: Kopie in HHStA, RR KK, fol. 29i; zeitnahe Abschrift auf sekundär eingebundenem Einzelblatt.

Literatur: RI XIV/2/1, Hermann Wiesflecker unter Mitwirkung von Manfred Hollegger, Kurt Riedel, Ingeborg Wiesflecker-Friedhuber, Wien – Köln – Weimar 1993, Nr. 6603 (Kommentar).

Nos Brunorius dela Scala, Verone et Vicencie ac districtum eorundem sacri Romani imperii vicarius generalis notum facimus tenore presencium universis habita pridem noticia, quod serenissimus princeps et dominus dominus Sigismundus Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie etc. rex, dominus noster graciousissimus magnifico et nobili domino Caspar Slick sue maiestatis^{a)} protho-notario et secretario, amico tanquam fratri carissimo castrum et dominium Bassanicum universis et singulis suis pertinenciis dedit et donavit per ipsum et heredes ac successores suos legitimos tenendum et hereditarie possidendum, prout regie maiestatis littere desuper emanate clarius attestantur. Nos volentes semper voluntati et desideriiis sue regie maiestatis complacere, considerantes, quod eiusdem maiestatis et sacri imperii vicarius sumus nec eidem, a quo status noster dependet debemus in aliquo dissentire et precipue revolventes in animo, quod progenitores nostri et prefati domini Casparis ac inclite domus dela Scala et de Calalto hactenus singularibus amiciciis, affinitatibus et unanimitate glutinate fuerint nosque ipsum dominum Caspar propter virtutes suas et dilectionem internam, quam gerit ad nostram personam nobisque gratissimus semper fuit et est nihilominus quam fratrem proprium diligimus, idcirco libera et bona voluntate ad huiusmodi donationem regie maiestatis, prout in tenore eius de verbo ad verbum habetur, nostrum consensum dedimus tanquam vicarius generalis territorii Vicentini, ad quod idem castrum Bassani et dominium cum pertinenciis spectare dinoscitur et tenore presencium consentimus omne ius quod nobis, heredibus aut successoribus nostris dela Scala seu vicariis generalibus illarum terrarum quomodovis competere potest, plenarie in ipsum dominum Caspar, heredes ac successores suos tranferendo renuntiantesque omni iuri, proprietati et quibuscumque titulis qui nobis et heredibus nostris in eisdem castro et dominio competere possunt quoquomodo, declarantes eciam tenore presencium, quod si nos aut heredes ac successores nostri unquam dante domino apprehenderimus tenutam et possessionem vicariatus nostri prefati, dominum Caspar, heredes ac successores suos in prefato dominio Bassani nequaquam impedire ymmo eis assistere debemus et promittimus omni posse

nostrum, ut eiusdem possessionem pacificam assequantur. Et si cum dominis Venetorum nos unquam ad aliquam concordiam venire contingeret, dominium Bassani, cui penitus renunciamus, in huiusmodi concordio minime intelligatur inclusam. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est appensa. Datum Mediolani anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo, die vigesima Novembris.

a) *in der Vorlage* magestatis.

7.

[1433 Mai 31], Rom

Kaiser Sigismund bestätigt und erneuert seinem Diener und Familiaren Marquard Brisacher und dessen Brüdern die von ihm bereits früher beurkundete Nobilitation und bessert deren Wappen.

Überlieferung: Kopie in HHStA, RR K, fol 58r–v. Marginalvermerk: Arma cum nobilitacione Brisacher et fratribus.

Regest: RI XI/2, Nr. 9434.

Literatur: A. ZECHEL, Studien, S. 200 und 251; W. GOLDINGER, Die Standeserhöhungsdiplome, S. 335; P. F. KRAMML, Kaiser Friedrich III., S. 407; P.-J. HEINIG, Kaiser Friedrich III., I, S. 681; Péter E. KOVACS, Emperor Sigismund's Coronation in Rome, in: Infima aetas Pannonica: Studies in Late Medieval Hungarian History, Péter E. Kovács – Kornél Szovák (edd.), Budapest 2009, S. 97–162, hier S. 130.

Wir Sigmund etc. bekennen etc. Wiewol wir von angeborner keyserlicher^{a)} mildikeit und gute alzeit geneigt sein, aller unser und des heiligen richs undertan und getreuwen bestes nucz und fromen furzuwenden, so betracht wir doch alzeit in sunderheit und mit empsigem fleisse, wie wir der ere und wirdden breten und meren, die sich tag und nacht^{b)} in unsern und des heiligen richs diensten on underlosz muen und den arbeiten unsers keiserlichen hoffes, die doch trefflich und manigfeldig sein, also unverdrossentlich understreken. Und wann der strenge

Marquard Brisacher, unser diener, hofegesind und lieber getreuer sich nu lange czeit in unserm dienste nuczlich und getreulich beweiset und mit uns in mangel trefflichen und grossen sachen beid in dutschen und in welschen landen, in Ungern und anderswo, do uns vil widerwertikeit under ougen stiessen, gelidten hat, und hinfur zu tun bereit ist, und sunderlich ouch, das derselbe Marquart, als wir yczund alhie zu Rom unser keiserlichen cron wirdiclich und loblich entpfangen haben, personlich bey und mit uns gewesen ist, und uns darynne sunderliche dienste beweiset hat, und in darczu alzeit in fromkeit, tugent, biderbkeit und redlichkeit erkant haben, also das wir in billich mit sundern eren adeln, czieren und erhothen, noch dem und aller adel von dem tron der keiserlichen durchluchtikeit entspriessen, gleich als der glancz von der sunnen sich manigfelt strowet und doch in im selbest keiner minnerung seines wesens nit empfindet. Und dorumb mit wolbedachtem mute, gutem rate unser fursten, edlen, reten und lieben getreuwen und rechter wissen, so haben wir den egenanten Marquart durch seiner egenanten dienste, redlichkeit, tugent und fromkeit willen, derworten ouch das sich ander ouch czu dienste und bederwikeit fleissen und dabey eyn bispel nemen, uff der Tiberbrugken mit unser eigen hant zu ritter geslagen und gewirdiht, und seczen und wollen von keyserlicher macht, das er aller eren fryheiten, rechten und wirdikeiten an allen enden gebrauchen sol, der andere tiberrittere gebrauchen von recht ader gewonheit. Und als wir in und seine brudere Hannsen, Bertholden, Cunraten und Heinrichen, unsere und des richs lieben getreuen und alle ir elich leibserben vormals, da wir nach in romischer kuniglicher wirdikeit waren, zu rittermessigen und wapensgnosz leute gemacht und in allen daruff cleynat und wappen gegeben haben, als dann unsere kunigliche maiestat briffe daruber gegeben das volliclicher ynnehalten und begriffen, also haben wir von sunderen unsern keiserlichen gnaden den obgenanten Marquarten, sein obgenanten brudern und allen iren elichen leibserben^{c)} solche ire czierde, erhohung und adlung gnediclich bestetigt, confirmiret und ire wapen und cleynat gebessert, bestetigen, confirmiren, besern und machen sie von newes zu edeln, rittermessigen und wapensgnosz luten von romischer keiserlicher machtvolkomenheit in crafft disz briffs und meinen, seczen und wollen von der yczgenanten unser keiserlichen macht, das der obgenant Marquart, Hanns, Bertholt, Cunrat und Heinrich und all ir elichen erben nu hinfur czu ewigen von allermeniclich in allen sachen fur edel, ritter-

messig und wapensgnosz lute gehalten werden, gericht, lehen und ampt besiczen und ynnehaben, urteil czu sprechen und aller ander eren, rechten, fryheiten und gewonheiten gebrauchen, genissen und die haben sollen und mogen als ander recht geboren edel, rittermessig und wapengnosz lúte von recht oder gewonheit tun und haben, und diese nachgeschriebenen^{d)} wapen und cleynat, die wir in also von neuwes gegeben und gebessert haben, furen und der gebrauchen und genissen sollen in allen sachen, streiten, sturmen, fechten, stechen, tornyren, insigeln und allen ritterlichen geschefften^{e)}, zu schimpff und czu ernst, glich andern^{f)} edeln, rittermessigen und wapengenossz luten von allermeniglich ungehindert, mit namen ein gelwen oder goltfarwen schilt, darynne eynen heidenischen swarzen hut mit einer gekrumpten spicz in die hohe des schildes uffgericht, mit funff swarzen knopfen und unden mit fehe underfurertert und enklein ufgestulpt und ein helm gecronet mit einer gelwen oder goltvarben crone und daruff ein heidnisch bild mannesweisz bis an die brust, mit swarzem kleid und gelwen oder goltfarwen^{g)} flindern dorin czustrowet mit einem angesicht geporter swarcz und lang und mit einem swarzen hute glich als im schilde mit eyner gelwen usgeflogten binden und mit einer swarzen helmdecken hinden und vor geczirt, ouch mit gelwen flindern dorynn czustrowet, als dann dieselben wapen und cleynat in mitten disz gegenwertiges briffs gemalt und mit varben eigentlich uszgestrichen sind. Und gebieten dorumb allen und iglichen etc. ut in aliis litteris armorum und bey verlysung czwenzig marck lotiges goldes, die ein yglicher als offt der wider disz unser gnade tete verfallen sein sol halb in unser etc. Mit urkunt etc. maiestatis, geben czu Rom ut in littera proxima superiori.

a) in der Vorlage keyserliche; das zuvor stehende gute getilgt.

b) in der Vorlage nach.

c) in der Vorlage liebserben.

d) in der Vorlage nachgeschrebenen.

e) das zuvor stehende sachen getilgt.

f) redundantes zweites ander getilgt.

g) in der Vorlage golfarwen.

8.

1433 Mai 31, Rom

Kaiser Sigismund bestätigt und erneuert seinem Kanzler Kaspar Schlick auf dessen Bitte alle älteren von ihm ausgestellten Urkunden, namentlich jene über Burg und Herrschaft Bassano.

Überlieferung: Kopie in HHStA, RR K, fol. 243v (alt 232v); Marginalvermerk: Confirmacio privilegiorum domini Casparis Slihk. – Insetiert in der Bestätigung Friedrichs III. von 1442 August 8, danach kopiert in HHStA, RR O, fol. 167v–168v (Marginalvermerk auf fol. 167v: Hern Gasparn Slihk frihait). – Abschrift, mutmaßlich aus den 1490er Jahren, wohl nach der Ausfertigung, auf Papierdoppelblatt (zusammen mit jener der Schenkung von Bassano von 1431, siehe Anhang Nr. 4) in NA Praha, Stará manipulace, Kart. 2067, Sign. S 16/1.

Regest: RI XI/2, Nr. 9467.

Druck: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 93–95, Beilage III.

Literatur: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 67–71 und 75; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 27 und 72; O. HUFNAGEL, Kaspar Schlicks letztes Hervortreten, S. 67–76; A. ZECHEL, Studien, S. 280–284; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 254 und 266–267; P. E. KOVÁCS, Emperor Sigismund's Coronation, S. 134; U. TRESP, Art. Schlick, S. 1301.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter^{a)} amen. Sigismundus etc.^{b)} ad perpetuam rei memoriam notum facimus tenore presencium universis: Si quorumcumque fidelium nostrorum honores et commoda quadam innata clemencia libenter promovemus, quanto magis nostram imperialem maiestatem condecet hos^{c)} manutenere et corroborare in hiis, que a singulari nostra munificencia perceperunt, qui omnia vite sue curricula in nostris imperialibus serviciis consumpserunt, dignum enim et congruum abritramur, ut illi precipue partem nostre gracie et beneficiorum ingencium sorciantur consolacionisque reficiantur antidoto, qui curarum et onerum nostrorum^{d)} semper fuerunt participes et in adversis nostre maiestati immobiles astiterunt. Sane hodie, dum altissimi clemencia condonante in ecclesia sancti Petri huius urbis Romane imperialibus infulis coronaremur^{e)},

accessit ad nostre maiestatis presenciam magnificus Gaspar Sligk miles, imperialis noster cancellarius fidelis et sincere dilectus, nobisque humiliter supplicavit, quatenus sibi et heredibus suis ac^{f)} successoribus suis universa et singula iura, libertates, gracias, donaciones, privilegia et concessionones, que et quas a nobis et sacro Romano imperio obtinuerunt, super quibuscumque rebus existant et maxime donacionem et concessionem eis de castro et dominio Bassani cum pertinenciis suis, dum adhuc Romano regio [*nomine*] fungeremur, factam approbare, innovare et auctoritate cesarea confirmare^{g)} graciosius dignaremur. Nos itaque considerantes petitionem huiusmodi fore consonam rationi, attendentes eciam servicia ipsius cancellarii nostre^{h)} maiestati, nostroⁱ⁾ imperio et regnis nostris a teneris suis annis fideliter impensa, potissime studia et labores, quos inter sanctissimum dominum nostrum papam Eugenium et nostram maiestatem non parcendo corpori neque rebus extendit, ex quibus utrinque laus deo, concupita unanimitas pro bono rei publice christiane^{j)} est subsecuta, idcirco non per errorem aut improvide, sed animo deliberato, sano principum, nobilium et fidelium sacri imperii accedente consilio et de certa nostra scientia prefato Gaspari cancellario nostro, heredibus et successoribus suis universa et singula iura, libertates, gracias, donaciones, litteras, privilegia et concessionones, que et quas a nobis et sacro Romano^{k)} imperio obtinuerunt, super quibuscumque rebus consistant et maxime donacionem de castro et dominio Bassani cum pertinenciis suis eis pridem per nos factam approbavimus, innovavimus et confirmavimus, approbamus, innovamus et tenore presencium auctoritate cesarea et de plenitudine potestatis^{l)} confirmamus, volentes et auctoritate cesarea statuentes, ut perpetuis temporibus inviolabilem obtineant roboris firmitatem, illaque et illas firmissime roboris esse decernimus ac si tenores omnium et singulorum et maxime prefate donacionis de Bassano huic nostre pagine de verbo ad verbum forent inserte, quodque prefatus Gaspar, heredes et successores sui huiusmodi graciis, libertatibus et donacionibus utantur et gaudeant, impedimentis cessantibus quorumcumque, supplentes omnem defectum, si quis comperi posset quomodolibet in premissis. Nulli ergo omnino hominum^{m)} liceat hanc nostre confirmacionis, innovacionis, donacionis et gracie paginam infringere, aut ei quovis ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, ultra nostram et imperii sacri indignacionem gravissimam omnes penas in litteris nostris prius expressas se noverit irremissibiliter incursumⁿ⁾. Presencium^{o)}

etc. maiestas. Datum Rome apud sanctum Petrum^{p)}, anno domini etc. xxxiii^{q)}. in festo Penthecostes, ultima die^{r)} mensis Maii, quo in Romanum imperatorem sumus solempniter coronati, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. xlvii, Romanorum xxiii^{s)}, Bohemie xiiii, imperii vero primo.

a) feliciter *fehlt* HHStA, RR O, fol. 167v.

b) *nach* HHStA, RR O, fol. 167v: divina favente clemencia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Boemie, Dalmacie, Croacie etc. rex, *die Abschrift in NA, Stara manipulace Kart. 2067 hat*: dei gracia Romanorum imperator etc.

c) *in der Vorlage* has.

d) nostrorum *fehlt in NA, Stará manipulace Kart. 2067*.

e) *nach NA, Stará manipulace Kart. 2067*: ornaremur.

f) *nach HHStA. RR O. fol. 167v: et, NA, Stará manipulace Kart. 2067 hat*: sibi, heredibus et.

g) *in der Vorlage fälschlich* confirmaremur; *nach HHStA, RR O, fol. 168r richtig*: confirmare.

h) *in der Vorlage fälschlich* nostri.

i) *nach HHStA, RR O, fol. 168r*: nostre.

j) *in der Vorlage fälschlich* christiano; *nach HHStA, RR O, fol. 168r richtig*: christiane.

k) Romano *fehlt in HHStA, RR O, fol. 168r und NA, Stará manipulace Kart. 2067*.

l) *in HHStA, RR O, fol. 168r und NA, Stará manipulace Kart. 2067*: graciosius.

m) *in HHStA, RR O, fol. 168r*: Nulli ergo hominum omnino.

n) *in der Vorlage fälschlich* incursuros.

o) *nach HHStA, RR O, fol. 168r und NA, Stará manipulace Kart. 2067*: sub nostre imperialis maiestatis sigillo testimonio literarum.

p) apud sanctum Petrum *fehlt in HHStA, RR O, fol. 168r und NA, Stará manipulace Kart. 2067*.

q) *nach HHStA, RR O, fol. 168r*: anno domini mcccc tricesimo quarto; *NA, Stara manipulace Kart. 2067 hat*: anno domini millesimo quadringentesimo xxxiii.

r) *NA, Stara manipulace Kart. 2067*: die ultima.

s) *NA, Stara manipulace Kart. 2067*: Romanorum xxiii.

9.

1433 Juni 1, Rom

Kaiser Sigismund ernennt seinen Kanzler Kaspar Schlick und dessen Nachkommen in männlicher Linie zu Lateranensischen Pfalzgrafen mit dem Recht, öffentliche Notare, Tabellionen und Richter zu ernennen und illegitime Kinder zu legitimieren.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 206, Sign. IV.3, Kart. 22; Pergament, 39,6 x 24,7 cm, Siegel (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 8 und Taf. 17, Nr. 1 und 2; 1973 restauriert) an Pergamentstreifen angehängt; auf der Plica rechts der Vermerk: Ad mandat(um) / d(omini) Imp(erato)ris.

Dorsualvermerke: oben mittig R(egistra)ta; rechts davon blauer Archivstempel (19./20. Jh.): Wappenschild Schlick unter Grafenkrone, darunter Spruchband Jičinoves; mittig Archivvermerk Mitte 16. Jh. mit Erg. 1. H. 17. Jh.: Khayser Sigmunds brieff darynne herr Caspar Schlick tzu einen graven erhaben unnd mit aller wirdikheit und digniteten eines graven im heiligen reich tzu gebrauchen begnadet <Datum Romae anno 1433 etc. primo Junii>, rechts mittig unten neben dem Pergamentstreifen des Siegels die alte Signatur (blauer Buntstift, A. 20. Jh.?) IV.3.

Druck: SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil, S. 1175–1176.

Regest: RI XII/2, Nr. 9468.

Literatur: F. A. WACEK, Materialien, S. 425; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 21, 50, 55 und 96; E. FORSTREITER, Die deutsche Reichskanzlei, S. 19; A. ZECHEL, Studien, S. 124 und 209–214; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 265; P. E. KOVÁCS, Emperor Sigismund's Coronation, S. 123, 129 und 134.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter, amen. Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Boemie, Dalmacie, Croacie etc. rex ad perpetuam rei memoriam. Magnifico et generoso militi Gaspari Slik sacri lateranensis pallacii comiti palatino, cancellario nostro et sacri imperii fideli sincere dilecto gratiam nostram et omne bonum. Ad notabilem et nimium consi-

derandam tue circumspeccionis industriam et virtuose fidei erga nos et ipsum imperium devotam constanciam, qua in conspectu cesareo multipliciter per tua grata obsequia claruisti, nostre maiestatis oculos et interne meditationis aciem singulari quadam fervencia graciosius dirigentes, te, Gaspare, prefatum, quem virtutum claritas quasi laudabilium morum venustate respersum speciali decore reddit generosum et heredes ac decedentes tuos legitimos masculos non per errorem aut improvide, sed animo deliberato, sano principum, comitum, baronum, procerum nostrorum et imperii sacri fidelium accedente consilio et ex certa sciencia motuque proprio ac de imperiali plenitudine potestatis sacri lateranensis pallacii comites palatinos facimus, creamus, erigimus, nobilitamus, attollimus et graciosius insignimus, decernentes et hoc imperiali statuentes edicto, quod tu et dicti heredes tui ad hoc ydonei exnunc inantea omnibus iuribus, privilegiis, inmunitatibus, consuetudinibus, libertatibus, graciis, officiis, solariis, stipendiis et aliis singulis honoribus, utilitatibus et emolumentis frui gaudereque debeatis in perpetuum, quibus ceteri lateranenses palacii seu cuiuscumque insigniorum gradus comites hactenus freti sunt de iure, consuetudine aut de facto seu quolibet pociuntur, quodque vos possitis ubicumque locorum per sacrum imperium facere et creare notarios publicos seu tabelliones et iudices ordinarios ac universis personis, que fidedigne, habiles et ydonee per te tuosque descendentes invente fuerint, notariatus seu tabellionatus ac iudicatus ordinarii officium concedere et eos et quemlibet eorum imperiali auctoritate de predictis per pennam et calamarium investire, dummodo ab ipsis notariis et tabellionibus et iudicibus ordinariis per vos fiendis et creandis, ut premittitur, et quolibet ipsorum vice et nomine sacri imperii et pro ipso imperio fidelitatis debitum recipiatis corporale iuramentum, quod nobis ac successoribus nostris Romanorum imperatoribus ac regibus legitime intrantibus et ipso imperio fideles erunt, quodque instrumenta tam publica quam privata, ultimas voluntates et quecumque iudiciorum acta et omnia et singula, que in illis et quibuslibet ipsorum ex debito dictorum officiorum et cuiuslibet eorum fienda occurrerint et scribenda, iuste, pure ac fideliter omni simulacione, machinacione, dolo et falsitate remotis scribent, legent et facient scripturas illas, quas debuerint, in publicam formam redigere in membranis et non cartis abrais nec papireis fideliter conscribendo necnon sententias et dicta testium donec publicata fuerint et approbata sub secreto fideliter retinebunt, quodque huiusmodi notarii

seu tabelliones et iudices ordinarii per te aut heredes tuos fiendi et creandi possint ubique facere, conscribere et publicare instrumenta, contractus, iudicia, testamenta et ultimas voluntates, decreta et auctoritates interponere in quibuscumque causis et actibus requirentibus illa vel illas et cetera omnia alia et singula facere, publicare et exercere, que ad officium publici notarii vel tabellionatus et iudicis ordinarii pertinere ac spectare noscitur. Item eadem auctoritate tibi et heredibus tuis concedimus et elargimur, quod possitis et valeatis naturales, bastardos, spurios, manseres et quoscumque ex dampnato coitu procreatos viventibus seu eciam mortuis ipsorum parentibus legittimare, illustrium principum, ducum, comitum et baronum filiis dumtaxat exceptis, et eos ad omnia iura legitima restituere, omnem geniture maculam penitus abolendo et ipsos restituendo ad omnia et singula iura successionum, eciam ab intestato cognatorum et agnatorum, honores, dignitates et ad singulos actus legitimos ac si essent de legitimo thoro procreati, dummodo tamen legittimaciones per te aut heredes tuos fiende non preiudicent legitimis filiis et heredibus, quin ipsi legittimandi per vos equis porcionibus suis succedant parentibus et agnatis. Item tibi Gaspari et heredibus tuis concedimus ex gracia speciali, ut si quem actum iudicalem ultime voluntatis seu inter vivos quocumque nomine censeantur aliquam certam solemnitatem requirentem in tui seu ipsorum presencia vel alibi quocumque locorum geri contigerit et eidem actui vestram auctoritatem interposuerit et decretum per vos, nuncium vestrum seu epistulam actus ipse eo ipso ita sit firmus et validus ac si debite solemnitates adessent nec quoquomodo possit infringi, volentes et decernentes huiusmodi actum et decretum validum et obtinere perpetuam roboris firmitatem. Quodque tu et heredes tui possint filios adoptivos facere, constituere vel adoptivos emancipare, servos eciam manumittere et manumissionibus quibuscumque cum vindicta vel sine licenciamque prebere absque sacri imperii et quorumlibet preiudicio, natalium restitutionem concedere eis plenam et ius anulorum aureorum. Item, quod possitis pupillis et orphanis, infantibus, adultis, furiosis et prodigis, qui administratoribus careant, tutores et curatores et administratores concedere et constituere ac in ipsis constituendis auctoritatem imperialem interponere in loco originis indigencium ipsorum vel ubi maiorem partem bonorum habere noscantur, veniam etatis concedere hiis, qui morum honestate p[re]diti sua cupiunt patrimonia gubernare, famam et honorem restituere et reddere, concedentes tibi et heredibus

tuis, quod predicta omnia nostro et imperii sacri nomine et vice licite dicere, exercere et facere valeatis quocumque loco vel modo, sigillareque cum cera rubea, viridi, nigra vel alba et cordulis sericeis iuxta libitum vestre voluntatis, legibus, statutis sive consuetudinibus non obstantibus quibuscumque et specialiter lege, que legitimare spurios nisi ex certa sciencia non permittit et c. de precibus imp. off., l. nec dampnosa, l. quociens, l. rescrip. et c. de diversis rescrip., l. sanctimus et l. si qua beneficia, et non obstantibus eciam eo, quod legitur in authenticis, quibus modis efficiuntur sui per totum et c. si contra ius vel utilitatem publicam, l. si cognicione et l. si legibus et l. omnis et l. quocienscumque, ff. de ritu nupciarum, l. sacer et l. universa cum sua materia et suis similibus et de naturalibus restitu., l. secunda et finali cum similibus, quibus modis naturales efficiuntur legitimi per totum collacione VIa et non obstante c. naturales in decima collacione, si de feudo fuerit controversia nec aliquibus aliis legibus, eciam si tales essent, de quibus specialem oporteret fieri mencionem, quibus omnibus et singulis obstantibus et obstare volentibus in hoc casu ex certa sciencia de imperiali plenitudine potestatis totaliter derogamus concedimusque vobis, ut eisdem eciam nostra imperiali auctoritate possitis derogare et ne decetero fiant et introducantur statuta seu consuetudines per quemcumque dominum, baronem, civitatem vel universitatem, que presentibus possent obviare, edicto presenti omnimode perhibemus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre concessionis, gracie et indulti paginam infringere aut ei quovis ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, nostram et imperii sacri indignacionem et penam triginta marcarum auri purissimi, medietatem nostro imperiali erario sive fisco et residuam partem dictorum Gasparis et heredum usibus tociens, quociens contrafactum fuerit, applicandam se noverit irremissibiliter incursum. Presencium sub nostre imperialis maiestatis sigillo testimonio litterarum, datum Rome ad sanctum Iohannem in Laterano, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo tercio, die prima mensis Iunii, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo septimo, Romanorum vigesimo tercio Boemie quarto decimo, imperii vero primo.

10.

1433 Juli 13, Rom

Kaiser Sigismund bessert in Ansehung der ihm von ihnen geleisteten Dienste den Brüdern Kaspar, seinem Kanzler, Matthias und Wilhelm Schlick, die er am Tag seiner Krönung in Rom auf der Tiberbrücke zu Rittern geschlagen hat, und allen Trägern des Namens Schlick deren ererbtes und bereits früher von ihm gebessertes Wappen und bestätigt alle von der Familie zuvor erworbenen Privilegien.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 207, Sign. IV.4, Kart. 22; Pergament, 56,7 x 35,5 cm, Siegel (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 8 und Taf. 17, Nr. 1 und 2) abgefallen, liegt in Bleikapsel bei; Reste gelber Seidenschnüre (im Siegel noch Reste schwarzer Schnüre erkennbar) in der Plica befestigt; auf der Plica rechts Unterfertigung: Ad mandatu(m) domi(ni) Imperatoris / Petrus Kalde p(re)p(osi)tus Northusen(sis).

Dorsualvermerke (alle kopfständig im Verhältnis zur Beschriftung der Vorderseite): oben mittig blauer Archivstempel (19./20. Jh.): Wappenschild Schlick unter Grafenkrone, darunter Spruchband Jičinoves; mittig unten alte Archivsignatur 2. H. 16. Jh. (?): D iij (getilgt); darüber Archivvermerk 2. H. 16. Jh. mit Ergänzungen 1. H. 17. Jh.: Kayser Siegmunden begnadungsbrif anno etc. 1433 jarr <ahm tag Margaretha> darin ehr zu Rohm etzliche Schlicken zu rittern schlegt, und das wappen mit dem halben löben besert <nehmblich für allen andern den ritter hern Caspar Schlicken welchen er auch zugleich zu seinen obrist cantzler erhube, sodann wurden zu rittern geschlagen Matthes unnd Wilhelm Schlicken, und erhilten zu ihres vorigen wappens verbesserung den halben löben oberhalb deß helms aus der cron, wurden auch über alle vohrherige freyheiten bestättiget. Rom festo Margarethae 1433. In teütscher sprach>; links davon die alte Signatur (blauer Buntstift, A. 20. Jh.?) IV.4.

Druck: SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil, S. 1178–1179; M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 95–96, Beilage IV; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 21–23.

Regest: RI XII/2, Nr. 9543.

Literatur: F. A. WACEK, *Materialien*, S. 425; G. A. SEYLER, *Geschichte der Heraldik*, S. 458; Karl SCHELLHASS, *Das Vicekanzleriat Kaspar Schlick's*, *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 4, 1890, S. 347–350, hier S. 349; F. HAUPTMANN, *Das Wappenrecht*, S. 376; M. DVOŘÁK, *Die Fälschungen*, S. 62–64, 67 (Anm. 1) und 75; A. PENNRICH, *Die Urkundenfälschungen*, S. 21–23, 50–51, 64–65, 95 und 97; O. HUFNAGEL, *Kaspar Schlicks letztes Hervortreten*, S. 67 und 95–97; A. ZECHEL, *Studien*, S. 120 und 269–27; P.-J. HEINIG, *War Kaspar Schlick*, S. 265–267 und 269; P. E. KOVÁCS, *Emperor Sigismund's Coronation*, S. 134; U. TRESP, *Art. Schlick*, S. 1303.

Wir Sigmund von gotes gnaden romischer keyser, zu allen zeiten merer des reichs und zu Hungern, zu Behem, Dalmacien, Croacien etc. kunig, bekennen und tún kunt offembar mit disem brieve allen den, die in sehen oder horen lesen: wiewol wir von angeborner keyserlicher gutikeit alczit geneigt sein, aller unserer undertanen und getrewen núcz und fromen fúrczuwenden, ydoch so seyn^{a)} wir mer und mer pflichtig und sunderlich gewogen^{b)} und willig, der ere, wirdikeit und ufnemen zu betrachten, die wir von jugent uff in unsern diensten willig und mit steter trewe unverdrossen befunden haben, und die sich tag und nacht so empsiclich und dienstlich gen uns bewisen, das sy uns zu irer furdrung mit billicher pflicht rechtlich verbinden. Wann wir nú angesehen und gnediclich betrachtet haben solich veste vnd stete trúe und ouch willlige und fleissige dienst, die uns der edel Caspar Slick ritter, unser und des reichs und ouch der cron zu Behem canczler, pfleger zu Eger und burggraff zum Elbogen, unser besunder heimlicher und lieber getruer, lange jare an unserm hofe wesend gar trefflich und núczperlich getan, und sich ouch also bewiset hat, daz er durch unser gnad und sein verdienen und redlikeit von tag zu tag ye hóher und von einem ampt zu dem andern gestigen ist, bisz uff die zeit, daz wir nach unserer keyserlichen cron gen Rom czogen, daselbs wir sein vor allen andern unsern reten gen unserm heiligen vater bapst Eugenio, gen dem von Meilan, gen Venedigern, Florenczern^{c)} und andern herrn und gemeinden in welischen lannden also gebrauchten, das er uns gros núcz und fromen zubrachte, und unsers wolfarens ein grosse ursach was, umb der und anderer trefflichen dienst willen, die er uns dann in deutschen landen und durch die kunigrich von Hispanien, Franckreich, Engelland, Ungern, Behem, Polan,

Littaw, Rewssen und ouch in Prewssen getan hette, und ouch, daz er in ettwemanner grossen herferten und geschefften gen den Turken, in der Walachey, Syrffey und in deutschen lannden, ouch gen den Behem cóstlich mit uns geczogen ist, als einen verdienten man mit unserr eigen hand nach empfangung unserr keyserlichen cron an dem heiligen pfingstag nechstvergangen uff der Tyberbruck under allen andern, der ein grosse menig gegenwertig was, zu dem ersten ritter slügen, und zu unserm obersten canczler wirdiclich erhúben und machten und in noch gnediclicher zu handeln vor uns haben, und derworten, daz solicher seiner dienste ein warzeichen an sein erben und gancz geslechte kome, damit man ir dienste in kunfftigen zeiten erkenne, dorumb mit wolbedachtem mute, gutem rate unserer fursten, graven, herrn und rete und mit rechter wissen, von romischer keyserlicher machtvolkomenheit, so haben wir dem egenanten Casparn und den strengen rittern Mathesen und Wilhelm den Slicken, die wir ouch uff denselben tag mit unserr eigen hand zu Rome ritter slügen durch irer dienste willen, die sy uns in Welischen lannden, als lang wir dorynne waren, ouch in andern manigen lannden in unsern anligenden notdorfften mit reisen, herfarten und andern ritterlichen geschefften cóstlich und czerlich téten und sunderlich ouch, do wir unserm heiligen vatter dem babst, der von der heiligen kirchen feinden gedrungen wart, hilff sandten in Campaniam, daby wir dann dem egenanten Mathesen sunderlich befelhnúsz táten, dorynne er sich so biderbklich beweste, das wir in aber mit sunderlichen newen gnaden gerúchten furczusehen. Und wir haben also den egenanten Casparn, Mathesen und Wilhelm und allen iren vettern und irem ganczen geslechte, die do Slik genennet sein, iren elichen erben und nachkomen zu bessrung irer kleynat und wapen erlaubt und gegúnnet, als sy vormals ire wapen von iren eldern und vorfordern mit unserr besserung und vernewung gefúret haben, als dann das wol kuntlich ist, das sy nú furbas zu ewigen zeiten zu irem alten helm der flúgel, die sy mit gulden oder goltfarben leúbern besprengen mogen, ouch in der cron uff dem helm einen halben lewen gecrónet gulden oder goltfarbe mit uszgestreckten kloen fúren und der an allen enden zu schimpff und zu ernste gebrauchen sollen von allermeniclich ungehindert. Und wir bestetigen ouch dem egenanten Caspar und allen Slicken, vernewen und confirmirn in ouch von der egenanten keyserlichen machtvolkomenheit alle und ygliche ire brieffe úber ire freiheit, adelerhóhung, gab, pfantschafft oder worúber oder von wem sy die

suszt haben, nichtz uszgenomen, und meynen und wellen, daz die ewiglich unver-
rücket und in allen iren artickeln und stücken stete gehalten, und die egenanten
Slik alle und yglicher der gebrauchen sollen und mogen. Und wir gebieten
dorumb allen fursten, geistlichen und werntlichen, grafen, fryen herrn, rittern,
knechten und allen des reichs und aller unserer kunigrich undertanen und
getruen ernstlich und vesticlich mit disem brieff, daz sy die egenanten Slicken
gemeinlich und sunderlich an disen und allen iren gnaden und freyheiten nit
hindern, sunder sy der gebrauchen lassen und sy dabey hanthaben und schuczen,
als lieb einem yglichen sey, unser und unserer nachkomen swere ungnade zu
vermeyden und bey verliesung hundert marck lotiges goldes, die ein yglicher, der
dawider tut, als oft das geschicht, vervallen sein sol, halb in die keyserlich und
kuniglich cammer und halb den egenanten Sliken unleszlich zu bezalen. Mit
urkund disz brieffs versigelt mit unserer keyserlichen maiestat insigel, geben zu
Rome nach Crists geburt vierczehenhundert jar und dornach in dem dryund-
drissigisten jare an sant Margrethen tag, unserr riche des ungrischen etc. im siben-
undvierzigisten, des romischen im dreyundczweinczigisten, des behemischen im
dreyczehenden und des keysertumbs im ersten jaren.

a) *in der Vorlage*: sey.

b) *in der Vorlage*: gewegen.

c) *in der Vorlage*: fflorenzern.

11.

1433 August 8, Rom

*Kaiser Sigismund ernennt die Brüder Matthias und Heinrich Schlick und deren
männliche Nachkommen zu Lateranensischen Pfalzgrafen mit dem Recht, Notare
und Richter zu ernennen, illegitime Kinder zu legitimieren und die Volljährigkeit
zu verleihen.*

*Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 208, Sign. IV.5,
Kart. 22; südliches Pergament, 80,5 x 50,3 cm, Siegel (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 9
und Taf. 17, Nr. 1) mit rotem Rücksiegel (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 9 und Taf.*

18, Nr. 1) an schwarz/gelben Seidenschnüren (manipuliert?) angehängt; auf der Plica (an der Oberkante beschnitten) rechts Unterfertigung: Ad mandatum d(omi)ni Imperato(r)is / Petrus Kalde Can(oni)c(us) Zagrabien(sis).

Dorsualvermerke: rechts oben blauer Archivstempel (19./20. Jh.): Wappenschild Schlick unter Grafenkrone, darunter Spruchband Jičinoves; mittig Registraturvermerk R(egistra)ta Marquardus Brisacher; darunter Archivvermerk 1. H. 17. Jh.: Kayser Sigmund erhebt Mattesen und Heinrich Sliken gebrudere zuer dignitet comitum Lateranensis Palatii anno etc. 1433 den 8 Augusti etc. Romae; darunter die gleichzeitige Signatur O iij.

Prunkausfertigung: Initiale J(n) in Federzeichnung mit gekröntem Doppeladler im Binnenfeld; Initiale S(igismundus).

Kopie: – ; Notat in HHStA, RR K, fol. 27v (alt 17v).

Druck: SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil, S. 1177–1178.

Regest: RI XI/2, Nr. 9588.

Literatur: A. PENNRICH, *Die Urkundenfälschungen*, S. 36, 38 und 55–56; P. E. KOVÁCS, *Emperor Sigismund's Coronation*, S. 130 und 134; M. ROLAND – A. ZAJIC, *Illuminierte Urkunden*, S. 414.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter, amen. Sigismundus divina favente clementia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalma-cie, Croacie etc. rex ad perpetuam rei memoriam. Spectabilibus Matheo Slick consiliario militi et magistro Henrico Slick fratri suo secretario nostris sacri Lateranensis pallacii comitibus et imperii sacri fidelibus dilectis gratiam cesaream et omne bonum. Sceptrigera imperatorie dignitatis sublimitas sicut inferioribus potestatibus officii et dignitatis elatione prefertur, ut commissos sibi fideles optate consolationis presidio gubernet, quod thronus augustalis tanto solidetur felicius et uberiori prosperitate proficiat, quanto indesinentis sue virtutis donaria largiori benignitatis munere fuderit in subiectos, sic a coruscante splendore imperialis solii nobilitates alie velut e sole radii prodeuntes, ita fidelium status et condiciones illustrent, quod primeve lucis integritas minorati luminis detrimenta non patitur, ymmo ampliori utique rutilantis iubaris expectato decore perfunditur, dum in circuitu sedis auguste nobilium, comitum, baronum et procerum nostrorum et

imperii sacri fidelium numerus feliciter adaugetur. Sane ad notabilem et multum considerandam vestrarum circumspectionum industriam ac virtuose fidei erga nos et ipsum imperium devotam constanciam, quibus magistra rerum experientia vos docuit circa nostros et imperii sacri procurandos honores prudenter cura pervigili hactenus claruistis, cottidie claretis et inantea eo quidem ferventius et sedulius clarere poteritis, quanto maioribus honorum prerogativis vos sentietis consolatos, nostre maiestatis oculos ac interne meditationis aciem singulari quadam ferventia gratiosius dirigentes, vos Matheum et Henricum, quos virtutis claritas et laudabilium morum venustas speciali decore reddit insignes, omnes quoque heredes masculos a vobis legitime descendentes in litteratura sufficienter instructos animo deliberato, sano principum, comitum, baronum et procerum sacri imperii nostrorum fidelium accedente consilio, de certa nostra scientia et imperialis plenitudine potestatis sacri Lateranensis palatii auleque nostre imperialis consistorii comites facimus, creamus, erigimus, nobilitamus, attollamus et auctoritate imperiali gratiosius insignimus, decernentes et hoc imperiali statuente edicto, quod vos et heredes vestri predicti exnunc inantea omnibus privilegiis, iuribus, immunitatibus, honoribus, consuetudinibus et libertatibus frui debeatis et gaudere, quibus ceteri sacri Lateranensis palatii comites hactenus freti sunt seu quomodolibet potiuntur consuetudine vel de iure, dantes et concedentes vobis et heredibus vestris masculini sexus in litteratura sufficienter instructis imperpetuum eadem imperiali auctoritate plenam et omnimodam de nostra certa scientia potestatem creandi notarios publicos seu tabelliones et iudices ordinarios ubique locorum et per sacrum Romanum imperium, qui idonei sunt in litteratura sufficienter experti cum plenaria potestate ad notariatus seu tabellionatus et iudicatus officium pertinente eosque et eorum quemlibet investiendi de predictis per pennam et calamarium, ut est moris, dummodo tamen ab ipsis notariis publicis seu tabellionibus et iudicibus ordinariis per vos et vestros heredes predictos fiendis et creandis, ut premittitur, et eorum quolibet vice et nomine sacri Romani imperii et pro ipso Romano imperio debite fidelitatis recipiatis corporale et proprium iuramentum, quod tabelliones et publici notarii tam instrumenta publica quam privata, ultimas voluntates, quecumque iudiciorum acta et omnia alia et singula, que illis et cuilibet ipsorum debito dictorum officiorum fienda occurrerint vel scribenda, iuste, pure, fideliter, omni simulatione, machinatione, falsitate et dolo remotis

scribent, legent et facient, scripturas illas, quas debebunt in publicam formam redigere in membranis et non in cartis abrasis fideliter conscribendo secundum terrarum consuetudinem facient, necnon sententias et dicta testium donec publicata^{a)} fuerint et approbata sub secreto fideliter retinebunt ac omnia et singula recte et iuste facient, que ad dicta officia quomodolibet pertinebunt de iure, quodque huiusmodi notarii publici seu tabelliones et iudices ordinarii per vos et heredes vestros iamdictos creandi et fiendi possint per totum Romanum imperium et ubique locorum facere, conscribere et publicare contractus, instrumenta, iudicia, testamenta et ultimas voluntates, decreta et auctoritates interponere <in quibuscumque contractibus requirentibus^{b)}> illa vel illas et omnia alia et singula facere, publicare et exercere, que ad officium publici notarii seu tabellionis et iudicis ordinarii pertinere et spectare noscuntur. Item eadem auctoritate vobis et heredibus vestris supradictis concedimus et largimur, quod valeatis et possitis naturales, bastardos, spurios, manseres, incestuosos copulative aut disiunctive et quoscumque ex illicito et dampnato coytu procreatos seu procreandos viventibus vel etiam mortuis parentibus legitimare, illustrium tamen principum^{c)}, comitum vel baronum filiis dumtaxat exceptis et eos ad omnia iura legitima restituere et reducere omnemque geniture maculam penitus abolere, ipsos restituendo ad omnia et singula iura successionum etiam ab intestato cognatorum^{d)} et agnatorum honoris et dignitatis et ad singulos actus legitimos ac si essent de legitimo matrimonio procreati, dumodo legitimationes per vos et heredes vestros fiende, ut premittitur, non preiudicent filiis legitimis et heredibus, quin ipsi cum legitimandis per vos et heredes vestros predictos equis portionibus suis succedant parentibus et agnatis, non obstantibus ff. finali. aut. qui. mo. natura. effici. sui et omnibus aliis iuribus, dispositionibus ipsis filiis omnem clementiam denegantibus necnon aliquibus legibus, quibus cavetur, quod naturales, bastardi, spurii, incestuosi copulative vel disiunctive vel alii quicumque de illicito coytu procreati vel procreandi non possint vel debeant legitimari sine consensu et voluntate filiorum naturalium et legitimorum, quibus legibus et cuilibet ipsarum volumus expresse de certa scientia derogari. Et etiam non obstantibus in predictis aliquibus legibus aliis, etiam si tales essent, que deberent in presentibus exprimi et de eis fieri mentio specialis, quibus obstantibus vel obstare volentibus in hoc casu dumtaxat et ex certa nostra scientia et de plenitudine imperatorie maiestatis totaliter derogamus et derogatum

esse decernimus per presentes. Insuper eadem auctoritate vobis et descendentibus vestris supradictis concedimus et largimur, quod possitis etatis veniam concedere secundum legitimas sanctiones, tutores quoque et curatores dare et constituere et auctoritatem interponere in emancipationibus liberorum, quos parentes sui voluerint emancipare etiam dictis liberis absentibus a iudicio, in adoptionibus^{e)} quoque et arrogationibus auctoritatem impartiri et decretum interponere valeatis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre creationis, ordinationis, decreti, statuti, concessionis, derogationis et gracie paginam infringere aut ei quovis ausu temerario contraire sub pena nostre et imperii sacri indignationis gravissima et centum marcarum auri purissimi, quam contrafaciens totiens, quotiens contractum fuerit, ipso facto se noverit irrecussibiliter incursum, quarum medietatem imperialis fisci sive erarii, residuam vero partem in iniuriam passis usibus decernimus applicari. Presentium sub imperialis nostre maiestatis sigillo testimonio litterarum, datum Rome anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo tercio, die octava mensis Augusti, regnorum nostrorum anno Hungarici etc. quadragesimo septimo, Romanorum vigesimo tercio, Bohemie quarto decimo, imperii vero primo.

a) *in der Vorlage: publicaca.*

b) *in quibuscumque contractibus requirentibus auf Rasur nachgetragen.*

c) *verbessert aus princroum mit redundantem i-Punkt über dem viertletzten Schaft.*

d) *in der Vorlage verschrieben tagnatorum.*

e) *in der Vorlage: adeptionibus.*

12.

1434 Mai 1, Basel

Kaiser Sigismund verspricht Kaspar Schlick, seinem Kanzler, und dessen Erben, im Falle eines etwaigen Vertragsabschlusses mit Venedig dieser Stadt ohne ausdrückliche Zustimmung der Empfänger keine Rechtstitel an der ihnen während seiner königlichen Regentschaft geschenkten Burg und Herrschaft Bassano samt Zubehör einzuräumen.

Überlieferung: Kopie: HHStA, RR K, fol. 244r (alt 233r). Marginalvermerk: Donacio castris Pusani [!] Caspari Sliqk; Kopie, offenbar nach der Ausfertigung, in HHStA, RR KK, fol. 29 mr, demnach auf der Vorlage der Kanzleivermerk Ad mandatu(m) d(omi)ni Jmperator(is) Petrus kalde p(re)p(osi)t(u)s Northus(ensis).

Druck: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 97, Beilage V.

Regest: RI XI/2, Nr. 10341.

Literatur: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 67–71 und 75; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 27 und 72–73; O. HUFNAGEL, Kaspar Schlicks letztes Hervortreten, S. 68 und 72–76; A. ZECHEL, Studien, S. 280–284; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 254 und 265–269; U. TRESP, Art. Schlick, S. 1301.

Sigismundus etc. notum etc.^{a)} quemadmodum superiori tempore, dum adhuc Romano regio nomine fungeremur, magnifico militi Gaspari Sliqk cancellario nostro fideli et sincere dilecto castrum Passani cum universis et singulis iuribus et pertinenciis suis dedimus et^{b)} contulimus et donamus, prout littere nostre maiestatis desuper date clarius attestantur. Nos volentes prefatum cancellarium nostrum, heredes et successores suos in huiusmodi donacione nostra graciousius solidare, eis in verbo cesareo et ex certa nostra sciencia promittimus et pollicemur, quod si unquam nos aut successores nostros Romanorum imperatores seu reges cum illustri domino Venetorum contingerit aliquam inire concordiam, sub quacumque forma illa facta fuerit, quod eidem domino nequaquam dabimus titulos aliquos de prefato castro et dominio Passani nisi cum bona voluntate et contentamento eorum. Quod si secus fecerimus, totum sit irritum et inane preiudicio prefati cancellarii nostri heredum et successorum suorum. Presencium sub maiestatis^{c)}. Datum Basilee anno domini etc. xxxiiii, die prima mensis Maii etc.^{d)}

a) nach HHStA, RR KK, fol. 29mr: Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus, Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex notum facimus tenore presencium universis.

b) et fehlt HHStA, RR K, fol. 29mr.

c) nach HHStA, RR KK, fol. 29mr: Presencium sub nostre imperialis maiestatis sigillo testimonio litterarum.

d) nach HHStA, RR KK, fol. 29mr: Datum Rasilie [!] anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, die prima mensis Maii, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quadragesimo octavo, Romanorum vigesimo quarto, Bohemie quarto decimo et imperii primo.

13.

1437 April 6, Prag

Kaiser Sigismund und Königin Barbara befehlen Kaspar Schlick, die von ihnen für dessen Gattin, Herzogin Agnes von Oels, geleistete Heimsteuer und Widerlegung von 7500 fl. als Leibgedinge auf der Herrschaft Elbogen zu versichern und seiner Gemahlin entsprechende Urkunden auszustellen.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 72, Sign. II a/1, Kart. 4; Pergament, 49,2 x 29,6 cm, Siegel 1 (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 8 und Taf. 17, Nr. 1 und 2) beschädigt, 1993 restauriert und mit schwarz-/gelben Wollschnüren (!) angehängt; Siegel 2 abgefallen (nach dem Archivinventar von O. TURČÍN, J. PEŠTOVÁ und M. MARTINKOVÁ von 1957 und einer dem knappen Restaurierungsbericht beiliegenden Fotografie zufolge auch 1993 noch an rot/weißen Schnüren angehängt); Spuren beider Siegel bzw. Siegelschnüre dorsual als Abdrücke erkennbar.

Dorsualvermerke: mittig alte Archivsignaturen (16. Jh): Diij (getilgt) bzw. E v, darüber Vermerke 1. H. 17. Jh.: Anno 1437 in Julio Prag bzw. In teütscher sprach; unter der Signatur Vermerk 2. H. 16. Jh. heiradtsbrif hern Casparn Schlickens mit frauen Angnesen, hertzogin in Schlesingen, erg. 1. H. 17. Jh. <Datirt Prag anno 1437 sambstag nach Ambrosii> bzw. <im Julio. königin Barbara deß kayßers gemahl heurathet und steyeret auß Agnes die hertzogin zue Ölß, der kayßer Sigmund herentgegen heurathet / und steueret auß den herrn Caspar Schlicken.

Druck: SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil, S. 1184–1185.

Regest: RI XII/2, Nr. 11752.

Literatur: E. FORSTREITER, Die deutsche Reichskanzlei, S. 21; A. ZECHEL, Studien, S. 146 und 285.

Wir Sigmund von gotes gnaden romischer keyser zu allen czeiten merer des reichs und zu Ungern, zu Behem, Dalmacien, Croacien etc. kunig, und wir, Barbara von denselben gnaden romische, ungrische und behemische etc. kunigynn, bekennen und tun kunt offembar mit disem brieff allen den, die in sehen oder horen lesen, als wir yczund die hochgeboren furstynn frawen Agnesen, herczogynn in Slesien und zur Olsen etc., unser liebe [*muem*] etc., dem edeln herrn Caspar Sligk ritter, unserm keyserlichen canczler und purggraven zu Eger und zum Ellnpogen durch sunderlicher gúnst und gnaden willen, die wir zu in beiden haben, mit wissen und willen irer frúnd und elderen zu der heiligen ee gegeben, und wir kunigyn Barbara der egenanten frawen Agnesen zu haymstúre dreytausent ungrisch gulden, und wir keyser Sigmund zu widerstattung derselben haymstúr der egenanten herczogynn von des egemelten Caspars wegen funffthalbtausent ungrisch guldin verschriben haben nach laut unser baider brieff dorúber gegeben und ausgegeben, also und derworten, das die egenant herczogynn und Caspar wissen, sich in kunfftigen czeiten mit solichem gelte dester eintrechtlicher zu halten, so orden und machen wir in crafft disz brieffs, wenne das egenant gelt, nemlich achthalbtusent ungrisch gulden nach lute unser egemelten brieff uszgericht und dem egenanten Caspar in sein hande werden und komen, so sol er zu stunden on alles vercziehen der egenanten herczogynn uff unser sloz und herschafft zum Ellnpogen oder uff andern gewissen gutern, die er dann hat, nach wolgefallen der egenanten herczogynn ir leipgeding, die egenanten achthalbtausent ungrisch gulden, verschriben und mit gúten brieven und festúngen nach notdurfft versorgen in solicher masse: wer sach, das der egenant Caspar, do got lang vor sey, mit dem tode abgieng ee di herczogin und kinder von ir baider leib geboren hinder im liesse, so sol die egenant herczogynn, dieweil sy lebt und iren wittibenstul nit verruckt, dieselben kindere und dieselben herschafft und gutere ynnehaben, der gebrauchen mitsampt den kindern, die sy ouch getrulich regiren und erberclich halten und solich gut núclich vorwezen sol von des egenanten Caspars frúnden und suszt allermenniglich ungehindert. Ob sy aber also wittibe abgienge, so sol solich ir leipgeding und summe geldes uff ire kinder, ob die weren, gefallen und nymands anders suszt, ob sy nit weren, so mag sy domit tun wie und was sy wil. Wer aber sach, das die genant herczoginn iren wittibenstule verrucken und villicht nach rat irer frúnde einen andern man nemen wurde, wenn dann die egemelten

ir baidere kindere oder Caspars erben, ob nit kinder do weren, der egenanten herczogynn die obgeschriben achthalbtusent ungrisch gulden uszrichten und beczalen oder ir ein genügen dafür tun, so sol sy ire brieve alle den kindern, oder ob nicht kinder weren, des genanten Caspars erben widergeben und der herschafft und gutere, die ir verschriben und verweiset sind, abtretten on alles widersprechen. Wer aber sach, das die egenant herczogynn, do got lang vor sey, mit tode ee abgieng dann der vorgemelt Caspar, so sol solich summ gelts und ir leipgeding an den egenanten Caspar und ire kinder, ob die weren, lediclich gevallen. Ob aber die nit weren, so sol es bey dem offtgenanten Caspar und seinen nechsten fründen bleiben, domit zu tun und zu lassen. Und wie es die egenant herczoginn und Caspar nach diser unser ordnung handeln, das sol krafft und macht haben und wir verziehen uns ouch baide fur uns und unser nachkomen alles widerfalls in crafft disz brieffs. Und des zu urkund haben wir unser keyserlich maiestat und wir kuniginn Barbara unser insigel an disen briefff tun^{a)} hengken, der geben ist zu Prage nach Crists geburt vierczehenhundert jar und dornach im sibenunddrissigisten jare, am nechsten sampsztag nach sant Ambrosii tag, unserer riche des ungrischen etc. im einundfunffczigisten, des romischen im sibenundczweinczigisten, des behemischen im sibenczehenden und des keysertumbs im vierden jaren.

a) sic!

14.

1437 April 6, Prag

Kaiser Sigismund übernimmt als Selbstschuldner die Haftung für die von seiner Frau, Königin Barbara, seinem Kanzler Schlick für dessen Eheschließung mit Agnes Herzogin von Oels versprochene Heimsteuer und verspricht, jenem zusätzlich zu den von ihm verschriebenen Summen der Heimsteuer und Widerlegung noch eine Herrschaft oder anderen Besitz in Ungarn zu übertragen.

Überlieferung: Kopie in HHStA, RR L, fol. 47r–v. Marginalvermerk: Promissio dotis domini Gasparis cancellarii ab imperatore et regina.

Sigismundus etc. notum facimus etc. quemadmodum nos ad presens magnifico militi Gaspari Sligk cancellario nostro et fideli sincere dilecto illustrem principem Agnetem ducissam Slesie et Ollsniczie, consangwineam^{a)} nostram carissimam matrimonialiter duximus copulandam, ita inter nos et prefatum Gaspar per medium magnificorum Brunorii de la Scala Verone etc. et Erkingerii de Sawnszheim domini de Swarczenberg et aliorum fidelium nostrorum dilectorum est expresse totaliter concordatum, quod sicut serenissima conthoralis nostra domina Barbara Romanorum, Hungarie et Bohemie etc. regina eidem ducisse pro dote dare assumpsit et realiter promisit tria milia florenorum auri hungaricalis et sicut se etiam litteris suis inscripsit, pro quibus nos statuimus nos nedum fideiussorem sed et debitorem principalem in casu quo ipsa regina in solucione, quod absit, deficerit, et sic tenore presencium iterum promittimus prout eadem littera sigillo etiam nostro munita clarius attestatur, ita nos in recupensam^{a)} huiusmodi dotis addere debemus, promisimus et promittimus quatuor milia quingentos florenorum auri supradicti, pro quibus sibi omne argentum et census regios festi sancti Martini proxime affuturi universorum et singulorum Saxonum parcium nostrarum transsilvarum deputavimus et assignavimus et tenore presencium deputamus, etiam si in summa illius argenti quicque residui accresceret et remaneret, hoc tamen ex gracia speciali et pro expensis per dictum^{b)} Gasparem factis et fiendis atque in parte mutuatis sibi superaddentes. Item nos debemus, tenemur et obligamur etiam prefatis cancellario nostro et uxori sue ac heredibus et descendentibus eorum infra limites regni Hungarie nostri de aliquo castro seu de aliquibus honestis et utilibus possessionibus et descendentibus providere, ut iuxta condecenciam status eorum et nostrum honorifice possint vitam ducere, ad hoc enim nos multum inclinamur propter affinitatem ipsius ducisse nobiscum et maxima servicia Gasparis et dilectionem, quam gerimus ad utrosque. Idcirco nos tenore presencium in verbo nostro cesareo ac regio promittimus, spondemus et pollicemur firmissime pro nobis et successoribus nostris Hungarie regibus, quod prefatam concordiam et contractum in omnibus punctis effectualiter et realiter adimplebimus, et ad execucionem realem ducemus et deduci procurabimus, omni dolo et fraude, dilacione et subterfugio proculmotis. Et in casu, quo quidquam contrarii daremus mandatis, litteris seu aliis quovismodo, totum sit irritum et inane nulliusque efficacie. Et ubi nos, quod absit, aut successores nostri in premissis punctis

seu aliquo premissorum deficeremus seu deficerentur, extunc tenore presencium damus prefato Gaspari et ducisse et eorum heredibus ac illi vel illis, qui presentem litteram cum eorum bona voluntate habuerint, potestatem^{c)} detinendi homines et subditos^{d)} regni nostri prefati, ubicumque eos repererint cum personis et rebus per quecumque loca sacri imperii et omnium regnorum nostrorum tamdiu, quousque ipsis omnia premissa fuerint totaliter una cum dampnis exinde perceptis persoluta et effectualiter expedita. Presencium datum Prage anno etc. xxxvii proximo sabato die post festum Pasce, regnorum etc.

a) sic!

b) in der Vorlage dictam.

c) potestatem am Rand der Zeile mit Einfügemarke nachgetragen.

d) in der Vorlage subditus.

14a.

1437 Juli 25, Eger

Kaiser Sigismund bestätigt Agnes Herzogin von Oels, dass ihre Eheschließung mit Kaspar Schlick ihren fürstlichen Vorrechten keinen Eintrag tue.

Überlieferung: Kopie in HHStA, RR L, fol. 61r.

Druck: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 97–98, Beilage VI.

Regest: RI XI/2, Nr. 11903; RI XII, Günther Hödl (ed.), Wien – Köln – Graz 1975, Nr. 982 (nach der Konfirmation Albrechts II.).

Literatur: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 72–73; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 69–70; O. HUFNAGEL, Kaspar Schlicks letztes Hervortreten, S. 82–84 und 91; A. ZECHEL, Studien, S. 166, 168, 226 und 276–277; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 259, 262 und 264–266.

Wir Sigmund etc. bekennen etc. fur uns und unser nachkomen als wir yczund die hochgeborne furstyn Agnesen herczogin in Slesien zur Olsen und zur Kozel, unsere liebe mume, dem edeln Gaspar Slick ritter, burggrave zu Eger und zum Ellebogen, unserm canzler, rat und lieben getreuen, zu eyner elichen gemahel

gegeben haben durich solcher redlichkeit willen, die der egenant Gaspar an im hat, und ouch, das er uns von jugent uff merkliche dinst und trewe beweist hot und ouch, das die wolgeborne Constanca, sein muter, aus dem edeln stamme der marggraven von Tervis und Colalt und ouch graven von Camin komen ist, also das er in welschen [*landen*] mit fursten, graven und herrn dadurch gros gefronet ist, als wir das personlich, als wir in welschen lannden waren, gesehen haben, und solche seine frund mitsamt im fur uns gewesen sind, dorumb wir in ouch vor elichen jaren zu eynem freyhern und bannirherren gemacht haben, als die keuscher^{a)} daruber gegeben das auszweisen und wir ouch die egenant Agnesen von jugunt off an unserm hoffe erczogen haben und ir durch irer tugund willen allzeit vor andern gnedig gewest sein und derworten, das sie hinfur solchs heyrats nicht entgelde, sunder irer furstlichen geburt und wirdikeit gebrauch und genissz, wiewol das in keiserlichen rechten clar begriffen und geschreben ist, wo eyne furstyn eynen ritter nynd und nicht aus dem grad des adels greyffet, das sie dadurch an iren wirden nicht genedert^{b)} wirt, sunder der gebrauch sol an allen enden. Yedoch sindemmole das nicht yedermann also kunt ist und selten geschicht, so haben wir das vernewen wollen und setzen, orden und lautern von romischer keyserlicher machtvolkomenheit in crafft disz briffs, das die egenant Agnes unser liebe mume und furstin irer furstenliche geburt, ouch der geschreben keyserliche rechten volliclich genisse, als das billich ist und von rechts wegen sein sol. Sy sol ouch an allen enden, es sey bey schympff ader ernst, zu hofen ader sust, wie man das genennen mag, mit sitzen^{c)}, steen ader geen solich stat haben und gebrauch als ein furstyn haben sol und ir zugehort, daran sie nymand hindern ader dorinn sprechen sol in dhainweis bey unser und unser nachkomen und des reichs sweren ungnaden. Mit urkund maiestatis. Geben zu Eger anno etc. xxxvii an sand Jacobs tag.

a) *sic!*

b) *sic!*

c) *in der Vorlage* sihen.

15.

1437 Oktober 30, Prag

Kaiser Sigismund erhebt seinen Kanzler Kaspar Schlick und dessen Erben in Ansehung von dessen großen Verdiensten um den Aussteller zu Reichsgrafen von Bassano, macht die Herrschaft Bassano zur Reichsgrafschaft und erteilt ihnen den ausschließlichen Gerichtsstand vor dem kaiserlichen Hofgericht.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 212, Sign. IV.8, Kart. 23; Pergament, 71,3 x 47 cm, Siegel (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 8 und Taf. 17, Nr. 1 und 2) abgefallen, liegt bei; beschädigte schwarz/gelbe Seidenschnüre in der Plica befestigt. Auf der Plica rechts Unterfertigung: Ad mandatu(m) d(omini) Imp(erato)ris / in suo consilio H.

Dorsualvermerke: mittig oben Vermerk R(egistra)ta; rechts darunter blauer Archivstempel (19./20. Jh.): Wappenschild Schlick unter Grafenkrone, darunter Spruchband Jičínoves; mittig unten alte getilgte, unleserliche Archivsignatur (16. Jh.?); daneben bzw. darunter Archivvermerk (2. H. 16. Jh. mit Erg. 1. H. 17. Jh.): Lateinisch. Kayser Sigmundts brieff, darinnen Caspar Slick <und dessen brüder> zue <aller dignität> eine<ß> reich-graffen erhöht wird. Datirt Prag penultima Octobris anno 1437 <in lateinischer sprach. 29 [!] octobris 1437 Prag>; mittig am Unterrand des Stücks alte Signatur (blauer Buntstift, A. 20. Jh.): IV.8.

Kopie: HHStA, RR L, fol. 59v–61r (sekundärer Marginalvermerk auf fol. 59v: Comes Bassani). – Insetiert in der Konfirmation Friedrichs III. vom 8. August 1442, Frankfurt (SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 216, Sign. IV.11, Kart. 23); danach Kopie in HHStA, RR O, fol. 165v–167r.

Druck: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 98–103, Beilage VII.

Regest: RI XII/2, Nr. 12148; Regesta chronologico-diplomatica Friderici IV., Nr. 946, S. 106 (nach der Konfirmation Friedrichs III.).

Literatur: F. A. WACEK, Materialien, S. 426 und 429; M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 64–68 und 75; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 23, 57, 65–69 und 87–93; O. HUFNAGEL, Kaspar Schlicks letztes Hervortreten, S. 68 und 87–90; A. ZECHEL, Studien, S. 233–265; W. GOLDINGER, Die Standeserhöhungs-

diplome, S. 327–328; P.-J. HEINIG, *War Kaspar Schlick*, S. 250, 253 und 272–273; U. TRESP, *Art. Schlick*, S. 1301.

In nomine sancte et individue trinitatis feliciter amen. Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex ad perpetuam rei memoriam. Magnifico et spectabili militi Gasparo comiti Bassani etc. cancellario nostro et sacri Romani imperii fideli dilecto gratiam nostram et omne bonum. Sicut a primevo nascentis mundi exordio conditor omnium mira divinaque sua dispositione firmamenti celigeni monarchiam astrorum numerositate ornavit et radiacionum intermixtarum differencias redivivas mensurans intelligenciarum superiorum officia determinavit, instituens excelsa providencia cunctum fulgorem siderum ab unici solaris luminis munificentia dependere, quod sua radiacionis simulacra sidereis voltibus imprimens eis splendoris gratiam elargitur, nullum penitus integritatis sue detrimentum paciendo, sic eciam sacratissime ordinationis sue provisio in ipsa machine mundialis monarchia imperialis sublimitatis maiestatem cunctis mortalium potentatibus et preeminenciis prefulgentem precipua officii auctoritatisque plenitudine solique augustalis elacione celeberrima consecravit. A cuius quidem imperialis culminis throno velud e sole radii prodeuntes omnium mundialium nobilitatum insignia pullularunt, omnes dignitates sumunt originem ab illoque dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non effluxerit cesaree dignitatis, nec per hoc cesaree liberalitatis integritas quomodolibet deficit, sed tanto plus splendet fulgorosiusque lucet radius principantis monarche, quanto plures eius privilegiato decore fuerint illustrati illi potissime, qui meritis suis nobiles effectus producunt seque civilitatis gloria dignos efficiunt et ipsorum fame preconium actusque celebres reddunt cultiores. Sane revolventes in animo gesta veterum, qui nobilitatem summam in virtutibus fundaverunt quodam ferventi desiderio illos dignos censemus nobilitatis et glorie, qui morum venustate et virtutum claritate seipsos exornant. Sic enim victrix Roma capud orbis cunctas mundi oras gubernans nobilitatisque ordinem fundans nobis exemplum prebuit, que plus virtutum propriis quam progenitorum meritis nobilitatem recensuit, arbitrans iusta quidem sententia plus propriis quam alienis facinoribus gloriari. Sic eciam populus urbis non progenitorum, sed virtutum claritate fulgentes senatoria dignitate dignos iudicavit elegitque, qui et

consules patresque conscriptos dederunt et gravissimos sanctierunt nec abfuit, quin eciam plebeis eorum poscentibus meritis contribuerunt ius annullare eosque nobilibus pares effecerunt, quibus effectum est, ut Roma celeberrima mundum domaret, provincias regeret legibusque constringeret cunctosque incitaret ad virtutes et clara facinora, et quanto plus omnes ad conservanda nobilitatis et glorie premia aspirabant, tanto amplius excrescebant virtutes, quibus res publica tutabatur et conservabatur. Quid enim Scipiones, quid Fabricios, quid Kathones multosque alios, quorum gloria atque merita tanta sunt, ut alciorem exaracionem deposcant, eterna fama dignos fecit, quam eorum virtutes et merita, non quidem parentum propago, non generis nobilitas, quibus etsi forsitan claruerunt? Plus tamen virtus, labor, studium et defensio patrie immortalem ipsorum titulum ampliarunt, ut bellorum et exercituum ex parvo magni duces effecti sint gradu. Et ne gestis priscorum diucius inmoremur, ad te, dilecte Gaspar noster, nos convertimus, qui licet progenitorum propagine sis nobilitate conspicuus, alto tamen animo hiis non contentus te propriis virtutibus nobilitare nisus es, ut non tantum ex aliis in te derivaretur nobilitas, sed tu tibi ipsi tuisque esses quodammodo nobilitatis origo. Quamvis enim a patre tuo Henrico esses de militari genere procreatus, de quo sufficiens testimonium pridem recepimus, et de materna prosapia ex inclitis comitibus de Colalto, cum generosa genitrix tua Constantia fuerit illustris Rolandi marchionis Tervisii comitis Colalti et Sancti Salvatoris legitima filia, nata ex generosa Beatrice comitissa Camini ava tua, habeasque affinem illustrem principem marchionem Mantue ceterosque magnates Italie, qui omnes, dum in Italie partibus ageremus, nos una tecum visitarunt, de huiusmodi parentela nobis informationem claram afferentes, ita ut de sufficiencia tue nobilitatis atque propaginis nullus penitus posset dubitare, instituisti tamen forti animo ea omnia leviter ferre et te potius meritis tuis ac virtute pristina nobilitati preferre. Actumque est, ut te nostris serviciis teneris adhuc constitutus in annis vendicares et per viginti et ultra annorum curricula lateri nostro adhereris sollicitudine tua atque ingenio, vires etatemque taliter superasti, ut tandem probitate tua poscente dignus iudicatus es summi cancellariatus officio, quod tam legaliter et laudabiliter peregisti, ut te de digno ad digniora evehere sedulo contenderemus. Et ut relictis gestis tuis, que ampla sunt, saltem ad decus tuum aliqua referamus: proventus es quidem nobiscum ex constanciensi sacra sinodo generali per partes Sabaudie atque Arelati ad

Kathalanorum provinciam, ubi in civitate Perpiniensi Arragonie regem ceterorumque Hispanie regum oratores convenimus tantumque effecimus, quod abstracta obediencia Petri de Luna Benedicti xiii nuncupati in felici nostro reditu ad sacrum concilium semotis tribus capitibus, quibus ecclesia sancta dei erat monstruose longis temporibus deturpata, unum lumen nostra interpositione mundo effulsit. Tandem te misimus crebro in legacionibus nostris ad reges prefatos, cum quibus tibi commissa pro nostro honore laudabiliter expedisti. Proficiscentibus denique nobis ad Avinionem et tandem per Delphinatum ad regnum Francie et tandem Parisius ulterius quoque ad regnum Anglie pro pacificatione eorundem regnorum numquam lateri nostro defuisti, sed pro modulo tuo nobis semper continua exhibuisti servicia. Redeuntibus autem nobis ad Constanciam et completa sanctissima unione ecclesie properantibusque nobis ad peculiare regnum nostrum Hungarie, ubi insultantibus Turcis apparatus bellicum instruxeramus et repressis eis constructoque castro Gorini victores recessimus, te tunc milicie premio verbo regio dignum iudicantes. Affuisti tandem nobiscum contra Turcos in secunda expeditione Brassoviensi, dum Walachiam eriperemus de manibus eorum et in tertia quidem, dum castrum Taubenstein teneremus obsessum, tu iam etate, honore familiaque plus proventus armorum exercicio et militari disciplina multos alios anteibas, ubi tandem bellum commixtum fuit, cui interfuisti nobis fideliter assistendo, et in quarto quidem apparatu, dum Omorath princeps Teucrorum Novam Bordam innumerabili multitudine tenebat vallatam nosque in Rascia teneremus exercitum, tu nobis continue prioribus digniora addiciens astitisti. Quid dicemus de plurimis ambasiatis perarduis, quibus maiestati nostre ad regem Polonie, ducem Witoldum et ordinem Prutenorum sepenumero prudentia industriaque tuis te utilem effecisti? Succedente tandem tempore, dum Boemorum negocium nobis incumberet, in eodem regno nobis immensa impendisti servicia et in bello quidem Wissengradensi et Brodensi cum non mediocri lesione tue persone laudedigna opera exercebas in omnibusque guerris, exercitibus, tractatibusque et ambasiatis in ipso regno decem et octo fere annis durantibus, qui amplissima egerent dissercione, te talem reperimus, ut te nobis proficuum et dignum honore extollendumque censeremus et baronie titulo insigniremus. Quantum autem in Alamanie partibus apud principes et communitates tui usi simus tempore nostri regiminis propter officium quod gerebas et geris, cum sit vulgare atque notissi-

mum^{a)}, stilum retrahendum censuimus et ea, que in Italia acquisivisti dicturi sumus, dum enim deliberarem pro suscipiendis imperialibus infulis et recuperandis imperii iuribus Italie partes transcendere, tu cum magnatibus et comitatibus Italie convenientem nobis additum preparasti et sic Mediolanum intravimus et suscepta regali corona more predecessorum nostrorum ulterius ad Urbem ad complementum imperialium cerimoniarum aspiravimus penetrantesque Lombardiam et obstantibus nobis sanctissimo domino nostro papa, qui concilium generale Basiliense nostra protectione pro christianismi salute institutum et cui adherebamus conabatur dissolvere, obstantibusque Florentinis et colligatis eorum, ut tunc erant Veneti, non poteramus commode Etrurie fines attingere, quamvis sanctitas domini nostri, ut desereremus concilium, nobis polliceretur coronas et iter securum omnesque honores posibles, que omnia tamquam insipida postergavimus, arbitantes dignius nostras forti et regio animo cum honestate <res>^{b)} quamvis dampno et non mediocri periculo velle prosequi quam signa honoris tamquam victi cum dedecore reportare. Sicque petivimus Tusciam et civitatem Lucanam, tandem per acies hostium ad fidelem imperii civitatem Senensem devenimus cottidiana solum nostra familia circumcincti, ubi fere per annum inter hostes versantes, nam et dux Mediolani nobis deponere denegabat presidium, cottidianis fluctuavimus adversitatibus et erumpnis nec nobis aliquis erat amicus aut locus refugii. Sed tu, fidelis Gaspar comes ingenue, sicuti precedenti etate opera et studio tuis multa fuerunt commoda nobis parta, ita de fideli te fideliozem exhibendo iterum et iterum replicatis vicibus Romam adiisti. Adhortatus es summum pontificem et ipsum, qui prius pluribus celeberrimis ambasiatis mitigari non poterat, industria tua opitulante que^{c)} affectione, quam tibi sanctitas sua gerebat ad nostra beneplacita convertisti et factis capitulis prestitoque iuramento solempni, quod tu cum magnifico Matkone comite peragebas nostris laboribus et curis finem dedisti, ita ut Romam venimus et suscepti maxima gloria et triumpho per manus sue sanctitatis fuimus solemniter infulati tantaque erat animorum nostrorum coniunctio, tanta benignitas patris ad filium filiique affectio versus patrem, ut omnia feliciter ad vota succederent, ubi te eciam in ponte Tiberis more veterum equo insidentes pre multis magnatibus eligendo inter milites primum cinximus et militari honore tamquam benemeritum dignum iudicavimus. Et quia reditus noster propter ceteros hostes nostros erat suspiciosus periculo, tu ut nobis omnia

complanares apud summum antistitem operam addidisti, ut et cum Venetis hostibus tunc nostris certorum annorum treuga indiceretur. Qua factum est, ut ubi pridem insultati, odici et cum aliquali defectu quandoque intrabamus, cum honore et gloria ac habundancia rerum partes illas exivimus et venientes Basileam unionem ecclesie dei conservavimus, ubi et tu nobis perculis astitisti. Sunt multa alia de post te acta, que forent hic dignissime recensenda, sed sufficiant hec pro laude tua, que etiam apud priscos quemcumque virum immortalis gloria dignum consecrasset. Que omnia si rite perpenderit, spectabilis comes Gaspar, quid est, quod non merearis? Quid tibi conferre poterimus aut nobilitatis aut glorie aut dignitatis, quod huiusmodi merita tua non superent? Profecto tibi tenetur ecclesia, tenetur imperium, tenentur regna nostra nosque tibi tuisque posteris sumus ad omnia tua commoda et honores obligatissimi debitorum. Et ut pro huiusmodi tuis debitis tibi saltem aliquid impendamus, quatenus alii exemplo tuo incitati ad virtutes nanciscendas efficiantur proniores, te Gasparem prefatum, quem prius baronie titulo insignivimus iuxta continenciam aliarum nostrarum litterarum, cui tandem etiam tamquam benemerito illustrem principem Agnetem ducissam Slesie, Olsnicie et Kozole etc. consanguineam nostram carissimam contoralem tuam matrimonialiter copulavimus, ut tua merita coniugisque tue alta prosapia posteritati vestre relinquunt eternum nobilitatis honorisque nomen, volentes tibi, qui ut prefertur utrorumque parentum et propriis etiam choruscas meritis existisque ingenuus, amplioris dignitatis addicere cumulum, qui in Romana republica plus priscis evis pro tam claris facinoribus meruisses: te Gasparem memoratum heredes <fratresque tuos et omnes qui ab eis>^{d)} descenderint maturo principum, comitum, baronum et procerum nostrorum accedente consilio et de certa sciencia uberius in dei nomine libertamus <vosque>^{e)} omni meliori modo et forma quibus fieri potest comite<s>^{f)} castri, civitatis et territorii Bassani, cuius te pridem privilegio nostro dominum fecimus, creamus, facimus, constituimus, extollimus et auctoritate cesarea tenore presencium graciose sublimamus dominumque Bassani in comitatum nobilem sacri imperii erigimus et ut quevis comitum dominia et comitatus donacionis, devolucionis seu empcionis titulo possidere possitis vos habiles facimus, volentes et decernentes, ut tu <fratresque>^{g)} tui legitimi, ut prefertur, omni honore, iure, titulo, dignitate, prerogativa, libertate et preeminencia in perpetuum gaudere et frui possitis et debeatis apprehensa posses-

sione prefati comitatus sive non, quibus ceteri sacri imperii comites ingenui gaudent et utuntur in iudiciis sive extra, in ioco, serio, bellis, duellis, torneamentis, hastiludiis, banderiis, cum sigillatione cere rubeae, sive alibi ubicumque de consuetudine vel de iure. Nulli etiam penitus hominum ad provocacionem duelli seu alterius cuiuscumque cause criminalis seu civilis cuiuscumque etiam conditionis existat, stare aut respondere tu tuique <fratres>^{h)} legitimi debeatis nisi comitatus insigniis fulcito et in tanto nobilitatis gradu constituto neque sententias interlocutorias seu diffinitivas seu testimonia pro antedictis causis subire, pati aut ratione quacunque, nisi fuerit comicia ingenuus, ut prefertur. Volumus etiam et auctoritate imperiali decernimus, ut tu <fratresque tui>ⁱ⁾ ad nullum penitus iudicium sive sit iudicium curie nostre seu alterius cuiuscumque sive etiam provinciale aut terrestre, generale seu speciale provocari, trahi, citari seu in eodem iudicari seu sentenciari debeatis pro quacunque causa, nisi coram persona nostre maiestatis seu successorum nostrorum Romanorum regum seu imperatorum seu commissariis ipsorum, qui in curiis eorundem fuerint ad hoc specialiter deputati. Quicumque autem secus fieret in citando, iudicando aut sentenciando totum penitus annullamus et cassamus, decernentes auctoritate prefata hoc nullius fore roboris vel momenti nec prefatis Gaspari et <fratribus suis>^{j)} hoc posse aut debere preiudicare demptis negociis feudorum, que semper coram dominis feudi iudicialiter debent diffiniri, quibus per hanc nostram libertacionem non intendimus derogare. Non obstantibus in premissis omnibus quibuscumque legibus, statutis, consuetudinibus, iuribus seu privilegiis in contrarium editis seu edendis, quibus omnibus in quantum huic nostre concessioni et creacioni obviare viderentur, auctoritate cesarea et de plenitudine potestatis derogamus et derogatum esse volumus per presentes. Gaudeas igitur favore cesareo, dilecte comes Gaspar, et de tanto sublimacionis munere etiam tua proles exultet et tanto uberius ad sacri imperii commoda insudare curetis, quanto vos amplius preventos conspiciatis beneficiis graciaram. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre creacionis, gracie et sublimacionis paginam infringere aut ei quovis ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, nostram et imperii sacri indignationem gravissimam et penam centum marcarum auri purissimi, quam unusquisque, qui contraferet, tociens quociens se noverit irremissibiliter incursum, medietatem imperiali erario, reliquam vero partem prefato comiti Gaspari et eius

<fratribus>^{k)} persolvendas. Ad cuius quidem pene importacionem eis plenariam concedimus facultatem contrafacientes et mandatorum nostrorum transgressores eciam sine iudicio arrestandi et detinendi, quousque camere et ipsis pro huiusmodi pena fuerit plenarie satisfactum nec ipsi per hoc aliquam incurrere debent notam sive culpam. Presencium sub nostre imperialis maiestatis sigillo testimonio litterarum, datum Prage anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo, penultima die Octobris, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quinquagesimo primo, Romanorum vigesimo octavo, Bohemie decimo octavo, imperii vero quinto.

a) *in der Vorlage* nocissimum.

b) *res rechts außerhalb des Schriftspiegels von anderer Hand (?) nachgetragen.*

c) *que im Zeilenzwischenraum hochgestellt.*

d) *fratresque bis eis von anderer Hand, tlw. auf Rasur, nachgetragen; ursprünglicher Bestand nach HHStA, RR O, fol. 166v: heredesque tuos legitimos, qui de lumbis tuis descenderint; die Konfirmation Friedrichs III. hat: <fratres tuos heredesque et qui ab eis> descenderint.*

e) *vosque von anderer Hand auf Rasur nachgetragen; ursprünglicher Bestand nach HHStA, RR O, fol. 166v: teque; die Konfirmation Friedrichs III. hat vos.*

f) *s aus ursprünglich m (so HHStA, RR O, fol. 166v) manipuliert; die Konfirmation Friedrichs III. hat comite [!].*

g) *fratresque von anderer Hand auf Rasur nachgetragen, so auch in der Konfirmation Friedrichs III.; ursprünglicher Bestand nach HHStA, RR O, fol. 166v: heredesque.*

h) *fratres von anderer Hand auf Rasur nachgetragen, so auch in der Konfirmation Friedrichs III.; ursprünglicher Bestand nach HHStA, RR O, fol. 166v: heredes.*

i) *fratresque tui von anderer Hand auf Rasur nachgetragen, so auch in der Konfirmation Friedrichs III.; ursprünglicher Bestand nach HHStA, RR O, fol. 166v: heredesque tui.*

j) *fratribus suis von anderer Hand auf Rasur nachgetragen, so auch in der Konfirmation Friedrichs III.; ursprünglicher Bestand nach HHStA, RR O, fol. 166v: heredibus.*

k) *fratribus von anderer Hand auf Rasur nachgetragen; ursprünglicher Bestand nach HHStA, RR O, fol. 166v: heredibus; die Konfirmation Friedrichs III. hat Gaspari <fratribus et heredibus>.*

16.

1437 November 1, Prag

Kaiser Sigismund erhebt in Ansehung von dessen großen Verdiensten um den Aussteller seinen Kanzler Kaspar Schlick und dessen Erben zu Reichsgrafen von Bassano, macht die Herrschaft Bassano zur Reichsgrafschaft und erteilt ihnen den ausschließlichen Gerichtsstand vor dem kaiserlichen Hofgericht.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 213, Sign. IV.8, Kart. 23; Pergament, 74,8 x 45,9 cm, Siegel (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 8 und Taf. 17, Nr. 1 und 2), stark beschädigt und restauriert, an (anlässlich der Restaurierung 1984 unsachgemäß zusammengehefteten) schwarz/gelben Seidenschnüren angehängt; auf der Plica rechts Unterfertigung: Ad mandatu(m) dom(in)i Regis / Herman(n)us Heecht. Dorsualvermerke (alle kopfständig im Verhältnis zur Vorderseite): links mittig blauer Archivstempel (19./20. Jh.): Wappenschild Schlick unter Grafenkrone, darunter Spruchband Jičínoves; rechts davon Archivvermerk (2. H. 16. Jh. mit Erg. 1. H. 17. Jh.): <Sub dato Prag> kayser Siegmunden begnadungbrif anno etc. 1437 <freitag nach Simon et Judae>, darin sie zu graffen <zu Passawn in Welschland> befreiht worden <der edle ritter Caspar Schlick freyherr sein tue> und vor keinem rechten zue gestehen <auch mit keinem mündern standt den freyherrn und grafen für gericht erscheinen sollen, werden aller steyern befreihet und ewig die grafschafft Passaun als ein edl grafschafft nach deme herr Caspar Schlick schon vorher durch deß kayßers vermittlung der herzogin von Olß in Schleißien verheirathet wahr. Prag 1. XI. 1437 in deutscher sprach>; darüber alte Signatur (blauer Buntstift, A. 20. Jh.): IV.8; darunter alte Archivsignatur (2. H. 16. Jh.): D iiiij, getilgt und ersetzt durch Signatur (1. H. 17. Jh.): x vi und Vermerk deutsch (getilgt).

Druck: Des Teutschen Reichs-ARCHIVS PARTIS SPECIALIS CONTINUATIO I. [...], Johann Christian Lünig (ed.), Leipzig 1711, Abschnitt Von den Kayserlichen Erb-Landen. Erster Absatz: Vom Königreich Böhmen, S. 100–104 (nach dem Insert in der Konfirmation Karls V. von 1522 April 27, Worms); F. A. WACEK, Materialien, S. 461–463 (Urkundlicher Nachtrag 2).

Regest: RI XI/2, Nr. 12153.

Literatur: F. A. WACEK, Materialien, S. 426 und 429; G. A. SEYLER, Geschichte der Heraldik, S. 340; M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 64–68 und 75; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 23, 57, 65–69 und 87–93; O. HUFNAGEL, Kaspar Schlicks letztes Hervortreten, S. 68 und 87–93; A. ZECHEL, Studien, S. 233–265; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 250, 253 und 272–273; U. TRESP, Art. Schlick, S. 1301.

Wir Sigmund von gotes gnaden romischer keiser, zu allen ziten merer des reichs und zu Hungern, zu Behem, Dalmacien, Croacien etc. kunig, bekennen und tun kúnt offenbar mit disem brief allen den, die in sehen oder hóren lesen: als der almechtig got schópfer himels und der erden durch sein unaussprechliche^{a)} weisheit und wunderwere ordnung das oberst firmament, den lauffe der planeten, seczung des gestirns und der element geschiket und iglichen sein handlung und ampt zugeeygent hat, doch mit solicher schikung, das alle clarheit, die sy haben, von einem ursprung komen, das ist von der súnnen, die ir iglichem sein liecht reichet und doch an irem glancz und schein kein mynnerung empfindet, also zu ebenpild und gleichnus hat auch sein gotlich fursehung uff erden ein obersten gewalt allein geordent, das ist die keiserlich oder romisch kuniglich wirde und maiestat, die under allen gewelten der werlt die hóhe beheldet und allen andern gesechz, wirdikeit und ere hantlanget, also das von dem throne keiserlicher maiestat aller adel komet und ursprung nymet gleich als von der sunnen der glancze, und ist ouch kein adel, ere noch wird zú rechen, er sei von kunigen, fúrsten, hern oder andern, der seinen anfang anders habe dann von dem heiligen romischen reich als von einem grúnd alles adels, und so die keiserlich maiestat solch sein gnad und adel brayter teilet, so der trone kuniglicher wirdikeit mer und mer gecziret wirdet, sunderlich mit den, die mit irer tugent redlikeit und diensten adelliche und soliche werk begeen, die gemeinem núcze und dem heiligen reich zu eren und fromen komen, also haben ouch die alten, sunderlich Rómer und ander mechtige gewélte allen iren adel in tugenden und guten werken gegrúndet und wer die nit begieng und anders tete, wie gros der was, so ward er doch nit adels genos gehalten noch genennet, sunder wer erberclich und redlich fúre und gute werk begienge, der ward erhóhet und geadelt. Solich beispil gab uns Rome und ir gewaltige, die den adel nicht von den geslechten, sunder allein von tugenden

wugen und mit urteil erkanten, das vil erlicher were, das sich ein iglich mensch seiner eigenn woltat rúmte und damit adelte dann mit seiner eldern verdienen und werken, und dorumb, wo die Romer in iren geschefften redliche túgenthafte leutt erkanten, die erhóhten sy zu ampten und adel, und also damit machten, daz ein iglicher sich fleisste und arbeit noch guten werken und solich dank und erhóhung zú erwerben, dadurch dann Rome aller werlt gewaltig ward und die regiret nach iren gesezen. Wann was hat anders die Scipion, die Fabricios, die Kathones und ander grosmechtig leutt der Rómer erhóhet und iren titel und lobe ewig und untótlich gemachet dann allein ir tugent und redlickeit, nicht irer eldern geslechte oder herkomen, sunder ir múe und arbeit, damit sy gemeinem nucze gedienet haben. Und wiewol nu der edel Gaspar Sligk ritter, unser canzler und besonderlicher getrúer von seinem véterlichem stamme von edeln woltuchtigen leuten, die guter sach wol wirdig sind, und von seiner múter geslechte von den wolgeborn graven von Colalto komen und geborn ist, wann die wolgeborne Constanca sein mútter, des irleúchten graf Rolands marggraven zu Tervis, graves zu Colalt und sand Salvador eeliche und einige tochter gewezen ist, geborn von der edeln Beatricen grewin von Camin, seiner anfrawen, davon er dann vil grosser und mechtiger geslechte in welischen landen zu freunden hat, die mitsampt im, als wir in den landen czugen, vor uns waren und uns von solicher gebúrt genúgliche underweisung teten, also das an seinem adel billich niemand zweifeln solt noch pillich mag, yedoch so hat der egenant Gaspar das nicht gewegen, sunder mit tugenden und guten werken sein gepurt lieber ubertreffen wóllen, dorumb er sich dann in seinen jungen tagen unserm dinst verpflichtet und úber zwenczig jar uns nachgevolget und mit sinnen, vernunft und arbeit seine jar und krafft vast überwunden hat, also das wir in zu lezte zu unserm canzler machten, als den der des heiligen reichs leuffe und wandlung weste und die mit uns manigfeldiclich durchgangen hett und dornach von tag zu tag uns fleisten in zu grosern sachen, der er dann wol wirdig was, zu bringen und zú erhóhen und derworten, das wir sein dinst ettlich masse melden, so hat der egenant Gaspar alle reise, die wir gen Arragon und zu den kunigen von Hispanien als umb einikeit willen der heiligen kirchen taten, auch da wir gen Frankrich und gen Engelland zugen, dieselben kunig zuverrichten, mit uns steticlich volbracht; dornach ist er mit uns zu Hungern in vier mechtigen reisen gen den Turcken personlich gewezt; er hat auch als lang

als wir die sach zu Behem getriben haben, nie kein reyse versawmet, sunder er hat dorunder leib und gút gewaget und doran geliden, was wir dann sein in trefflichen botschefften gen Polan, Preussen und Littaw offt gebrauchet haben, und was er uns in dem heiligen reich trefflicher dinst getan hat, dorúmb, das daz vast kuntlich und offenbar ist, bedórffen wir des alhie nit auszuleuttern; dornach da wir gen welischen landen qwamen, ist er ye ein ursach gewezen, das wir hin und her durchqwamen und unser keiserlich cron erlangten, dorczu wir vormals durch manig ander trefflich botschafft nit komen mochten. Solicher grosser und trefflicher dinst und sach so vil sind, das wir im und seinen erben dorumb zu allen eren und werden pflichtig sind und ouch meynen, das er durch solich grosser werk willen alles adels wol wirdig sey und derworten, das er dadurch ergeczet werde, das ander durch solich beispil sich ouch guter werke fleissen, so haben wir den egenanten Gaspar, der von gepurt, als vorgemelt ist, tuglich ist und den wir vormals vor vil jaren zu einem freyen hern gemacht haben nach lautt unserer kuniglichen maiestatbrief, dem wir ouch neulich als einem verdienten manne die hochgeborn Agnesen herczoginn in Slesien, zur Ólsen und zur Kosel etc., unser liebe mueme und furstinn zú einer gemahel gegeben haben, also das des egenanten Gaspars trefflich verdienen und der vorgemelten unserer muemen hóhe gepúrt iren erben und nachkomen ein ewigen namen und ere bringen, in dem namen des almechtigen gotes, von dem alle ere und wirde fleúset, mit rechter wissen und eigner bewegnus zu graven zu Passawn in welischen landen erhaben, genennet, geschópffet, gewirdiget und gemachet, erheben, nennen, schópffen, wirdigen und machen ouch dieselb herschafft zu Passawn, die wir im vormals gegeben und verschriben haben, zu einer edeln grafschafft in krafft dis briefs und romischer keiserlicher mahtvolkomenheit und machen in, <seine bruder und ire>^{b)} erben tuglich und empfanglich aller grafschafft und herschafft, wie die an sy qwemen, es wer mit kouffen, geben, anfalle oder wie sy die erlangten, und meinen, seczen und wollen, das er, sein <bruder und ir>^{c)} erben als vorsteet, aller eren, werden, privilegie, vorteil, freiheit, recht, herkomen, tittel und gewonheit gebrauchen und geniessen sollen zu ewigen zeitten, sy haben die besiczúng und gewere der egenanten grafschafft oder nit, der ander des heiligen reichs edle graven gebrauchen, es sey ynnehalb oder ausserhalb gericht, zu schimpf oder zu ernst, mit banyeren, versiglung rotes wachs und anderer czirheit, die zu solichen sachen gehóren von recht

oder gewonheit. Es sollen ouch der egenant Gaspar <seine bruder und ir erben>^{d)} nyemand, wer der sey, pflichtig sein zu antworten oder stat tun, es sey umb kampf oder keynerley anderer sach willen, er sei dann ein grave oder gravensgenosse; es sol ouch nyemand kein czeugnus oder urteil uber sy geben noch sy der leiden sollen, dann in masse als vorgemelt ist. Und derworten, das der egenant Gaspar und <seine bruder>^{e)} unserer gnad pas empfinden, so tun wir in diese besúnder gnad in krafft dis briefs und der egenanten keiserlichen maht, das dy egenanten <brúder und ir erben>^{f)} nicht sollen geladen werden, geheischen oder fúrgefordert werden fur unser und des reichs hofgericht noch vor keynerley ander lantgericht, es sey zu Franken, Swaben, Sassen oder anderswo, noch fur dhein ander gericht in dem heiligen reiche oder in der cron zu Behem, súnder sy sollen gemeinlich und sunderlich einem iglichen clager umb allerley sach, wie die were, zu recht steen allein von uns oder unsern nachkomen romischen keisern und kunigen oder kunigen zu Behem nach dem und die klager und sach iglichs kunigrich berúren, oder von den richtern und commissarien, die in derselben kunig hófe einem dorczu gegeben und in befolhen wurde; was aber daruber gegen den egenanten Gaspar <sein brúder und erben>^{g)} furgenomen oder gehandelt wúrde, wie sich das ergienge, das sol kein krafft noch maht haben, und wir vernichten und tóten das alles von der egenanten mahtvolkomenheit ycz als dann und dann als yecz in krafft dis briefs, ausgenomen was lehen antreffe, das sol vor den lehenhern verrechtet werden. Und gebieten dorúmb allen und iglichen fúrsten, geistlichen und werntlichen, graven, freyen hern, rittern, knechten, lantrichtern, richtern und amptlúten und allen andern unsern undertanen und getrúen ernstlich mit disem brief, das sie die vorgeanten Gaspar und sein<e bruder>^{h)} an solchen unsern gnaden nit hindern noch irren, noch dorein sprechen in dheinweis, sunder sy dabei hanthaben, schutzen und schirmen, als lieb einem iglichen sey, unser und des reichs swere ungnad zu vermeyden und bey verliesung einer pene hundert mark lotigs goldes, die ein iglicher, der wider dise unser gnad tet, verfallen sein sol als offt das geschee, halb in unser und des reichs und kuniglich cammer und halb den egenanten Gaspar, <seinen bruder>ⁱ⁾ und irn erben zu bezalen. Und geben in ouch vollen gewalt mit disem brief, die ubertreter solicher unserr gebot mit gericht oder on gericht darczu zu bringen, mit aushalten und bekúmern und andern notturftigen wegen, bisz unserr cammer und in umb solich pus und pene genúg geschicht, und sy sollen

dorumb gegen uns noch nyemand gefrevelt haben. Ouch freien wir den egenanten Gaspar und <sein brúder>^{j)} vor allen anslegen, beten, stewren oder andern beswerungen, wie man die uff persone oder guter gelegen mocht, nichts ausgenommen, daz sy dann von uns, unsern nachkomen und amptleutten und von allermeniclich sollen ungehindert und unangelangt bleiben. Und bestetigen und confirmieren in ouch alle brief, privilegia, gnad, freiheit, recht, die sy von unsern vorfaren oder uns vormals erworben und erlangt haben, wie die lautten und begriffen sein, und wollen, meinen und seczen von der egenanten kuniglichen mahtvolkomenheit, das sy in allen iren stuken, artikeln, meynúngen und begreiffúngen gancz krefftig und mechtig bleiben und von nyemand uberfaren werden sollen, und wir und unser nachkomen sollen sy ouch dabei gemeinlich und in sunderheit gnediclich hanthaben, schutzen und schirmen. Mit urkund dis briefs versigelt mit unserr keiserlichen maiestat insigel, geben zu Prag nach Crists gepurd vierczenhundert jar und dornach in dem sibenunddrissigistem jare, am freytag nach sand Symonis und Jude tag der heiligen zwelfboten, unserr reiche des hungrischen etc. im einundfunfczigisten, des romischen im achtundczweinczigisten, des behemischen im achtzehenden und des keysertumbs im funfften jaren.

- a) *in der Vorlage unausprechliche.*
- b) *seine bruder und ire von anderer Hand auf Rasur nachgetragen.*
- c) *bruder und von anderer Hand auf Rasur nachgetragen.*
- d) *seine bruder und ir erben von anderer Hand auf Rasur nachgetragen*
- e) *seine bruder und ir von anderer Hand auf Rasur nachgetragen.*
- f) *brúder und ir erben von anderer Hand auf Rasur nachgetragen.*
- g) *sein brúder und erben von anderer Hand auf Rasur nachgetragen.*
- h) *e bruder von anderer Hand auf Rasur nachgetragen.*
- i) *seinen bruder von anderer Hand auf Rasur nachgetragen.*
- j) *sein bruder von anderer Hand auf Rasur nachgetragen.*

17.

1437 Dezember 10, Znaim

Herzog Albrecht [V.] von Österreich und Herzog Christoph von Bayern, Pfalzgraf bei Rhein, beurkunden die Zerstörung der vom vormaligen Kanzler des am Vortag verstorbenen Kaisers Sigismund, Kaspar Schlick, ausgelieferten Siegelstempel.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 104, Sign. III.2, Kart. 6; Pergament, 37 x 22,9 cm, Siegel 1 (Rotwachs; nicht in Karl von SAVA, Die Siegel der österreichischen Regenten, Wien 1871; nicht in O. POSSE, Die Siegel, II) und Siegel 2 (Rotwachs) an Pergamentstreifen angehängt.

Dorsualvermerke: oben mittig blauer Archivstempel (19./20. Jh.): Wappenschild Schlick unter Grafenkrone, darunter Spruchband Jičinoves; darunter alte Archivsignatur (2. H. 16. Jh.): K l und Archivvermerk (2. H. 16. Jh. mit Ergänzungen 1. H. 17. Jh.: <von herzog Albrecht zu Österraich und pfalzgrav Christoph bey Rhein, herzog zu Bayern attestat oder> ein qwitungsbriefff herrn graffen Caspar Schlicken, daz er alle verttraute [!] kayserliche sigill und stempfell nach k<ayßer Sigmunds> todt nidergelegt <Znoym, 10 Xbris anno etc. 1437; darunter alte Signatur (blauer Buntstift, A. 20. Jh.?): III.2; darunter Vermerk (1. H. 17. Jh.): in teitscher sprag [!]; am Unterrand links der Mitte Archivvermerk (1. H. 17. Jh): 1437 den 15 [...].

Druck: SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil, S. 1187–1188; Otto POSSE, Die Lehre von den Privaturkunden, Leipzig 1887, S. 147–148 (Anm. 3).

Regest: Eduard Maria Fürst von LICHNOWSKY, Geschichte des Hauses Habsburg. Fünfter Theil: Vom Regierungsantritt Herzog Albrecht des Vierten bis zum Tode König Abrecht des Zweiten, Wien 1841, Nr. 3837, S. CCCXXXIV (unzutreffend).

Literatur: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 87; A. PENNRICH, Die Urkundenfälschungen, S. 79; RTA XIII/1, Gustav Beckmann (ed.), Gotha 1908, S. 115 (Anm. 2); W. EWALD, Siegelkunde, S. 107–108; E. KITTEL, Siegel, S. 159; RI XII, Nr. 494a (Exkurs zum Urkundenwesen); P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 262 (Anm. 66).

Wir Albrecht von gotes gnaden herczog zú Osterrich und marggraff zú Mérhern etc. und wir Cristoff von denselben gnaden pfalczgraff bey Rein und herczog in

Beyern etc. bekennen und tún kunt offembar mit disem brief allen den, die in sehen oder hóren lesen: als der allerdurchleuchtigist fúrste und herre, herr Sigmund romischer keiser zu allen ziten merer des reichs und zu Hungern, zu Behem, Dalmacien, Croacien etc. kunig, unser allergnedigister und allerliebster herr seliger gedechtnúsz als gestern von verhencknúsz des almechtigen gotes mit dem tod verschiden ist als umb complet zeit, und wir mit vil prelaten, graven, herren, rittern und knechten uff hewt datum disz briefs denselben unsern gnedigen herren begiengen alhie in sandt Niclas pfarr, und der erwirdig herr Jorg bischoff zu Wicenn, des heiligen conciliums zu Basel ambasiator, die messe sang, also qwam daselbs nach der messe in den kore gegangen in gegenwertikeit aller der leúte, die doselbs in grosser menig gesammelt waren, der edel Gaspar Slick ritter, etwann seiner keiserlichen gnaden canczler, burggraff zú Eger und zum Elbogen, und legt nyder fur den grossen altar des egenanten unsern gnedigen herren insigel und stemppfel, zum ersten das maiestat und das klein insigel, der beider sein gnad gebraucht het, do er romischer kunig was, item zwen messen stemppfel zu gulden bullen, die ouch dem romischen kunigreich zugehorten, item aber czwen messen stemppfel, die dem kunigreich zu Hungern zugehörten, item zway stücke der keiserlichen maiestat und ouch das klein insigel, die sein gnad gebraucht het nach der keiserlichen cronung, item das silbren czeichen, das man in die privilegien drucket, dieselben stuck alle gancz und unverseret waren, und lies die alle in unserer und meniglichs gegenwertikeit offentlich durch eynen goldsmid zurslahen, zubrechen und vernichten, als dann nach solicher fursten tode gewonheit ist, und bat uns mit ganczem fleisz, das wir im des zu bewarung seiner eren unser czeugnúsz geben wolten. Und wann wir und vil und grosse menig von deutschen landen, Ungern, Behem und Mérhern das gesehen haben und dabey gewesen sein, dorumb so geben wir dem egenanten Gaspar disen unsern brieff zu geczeugnúsz aller obgeschriben sach, der geben ist zu Snoym under unsern anhangenden insigel am dinstag nach unser lieben frawen tag conceptionis nach Crists gepurd vierczehnhundert^{a)} jar und dornach im sibenunddrissigstem^{b)} jare.

a) in der Vorlage vierczehnhundert.

b) sic!

18.

1439 April 26, Preßburg

König Albrecht [II.] bestätigt seinem Kanzler Kaspar Schlick mehrere taxativ aufgezählte Urkunden König bzw. Kaiser Sigismunds.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámorsk, RA Šliků, Inv. Nr. 215, Sign. IV.10, Kart. 23; Pergament, 47,4 x 36,8 cm, Siegel (O. POSSE, Die Siegel, II, S. 10 und Taf. 19, Nr. 7), stark beschädigt, an Pergamentstreifen angehängt; auf der Plica rechts Kanzlei-vermerk D(omi)n(u)s Rex / in (con)silio.

Dorsualvermerke: mittig oben R(egistra)ta; unten mittig über dem Pergamentstreifen des Siegels alte Signatur (2. H. 16. Jh.): L xi; daneben Archivvermerk (2. H. 16. Jh. mit Erg. 1. H. 17. Jh.): Confirmation ~~kayser Sigismundi~~ <römischen> königs Albrechten über dem [!] lateinischenn brieff kayser Sigißmundi <erthailt dem herrn Caspar Schliken, seiner maiestät bestättigten canzler. Sontag Jubilate anno 1439 zu Prespurg in teütscher sprach>; links darunter Vermerk (1. H. 17. Jh.): Jubilate 1439 Presburg in Aprili; rechts alte Signatur (blauer Buntstift, A. 20. Jh.?): IV.10.

Kopie: HHStA, RR M, fol. 57v.

Druck: SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil, S. 1188–1189; Das Reichsregister König Albrechts II., Heinrich Koller (ed.), Wien 1955 (Mitteilungen aus dem Österreichischen Staatsarchiv, Ergänzungsband 4), Nr. 326, S. 217–218.

Regest: RI XII, Nr. 800; E. M. LICHNOWSKY, Geschichte des Hauses Habsburg, V, Nr. 4252, S. CCCLXIV.

Literatur: M. DVOŘÁK, Die Fälschungen, S. 79–81; A. PENNRICH, Die Urkunden-fälschungen, S. 52, 58, 79–80 und 91; O. HUFNAGEL, Kaspar Schlicks letztes Hervortreten, S. 57–58, 91; A. ZECHEL, Studien, S. 265–267; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 250 und 253–254.

Wir Albrecht von gotes gnaden romischer kunig, zu allen ziten merer des reichs und zu Hungern, zu Behem, Dalmacien, Croacien etc. kunig und herzog zú Osterreich, bekennen und tún kunt offembar mit disem brief allen den, die in sehen oder horen lesen, fur uns und unser nachkomen, das fur uns komen ist der

edel Gaspar Sligk herr zur Weiskirchen etc. unser canczler und lieber getruer, und hat uns furbracht einen latinischen maiestatbrief unsers lieben hern und vatters keiser Sigmúnds seliger gedechtnus, in dem er, als er noch in kuniglicher wirdikeit was, den egenanten Gaspar gefreyet und in fur einen freien hern gewirdiget hat, item ettlich ander gnadbrief mit seinem maiestat und kuniglichen insigel versigelt, item er bracht uns ouch fur einen kuniglichen maiestatbrief des egenanten unsers hern und vatters, gegeben zu Núremberg nach Crists gepurd mccccxxxi jar an dem xxi tag des mondes Augusti, in dem er dem egenanten Gaspar die herschaft zu Passawn in welischen landen gegeben hat erblichen, item aber einen keiserlichen maiestatbrief, gegeben zu Rome nach Crists gepurd mccccxxxiii jare, an dem leczten tag des mondes Maien, dorynne er im die egenant gab der herschaft von Passawn und ander sein kuniglich brief bestetigt und confirmirt, item aber zwen keiserlich maiestatbrief latein und deutsch, gegeben zu Prag nach Crists gepurd mccccxxxvii jar, on einen dem leczten tag des monden Octobris, in denselben briefen unser egenanter herr und vatter den obgemelten Gaspar zu einem graven erhebet und wirdiget, als er im die hochgeboren Agnesen herczogin in Slesien und zur Olsen, unser liebe muemen und furstin verheyratt, und pat uns derselb Gaspar demúticlich, das wir im solich sein gnad, freyheit brief und privilegia zu bestetigen, zu befesten und zu confirmirn gnediclich gerúchten. Nú haben wir dieselben brief eigentlich verhóret und gemerket solich trefflich dinst, die er dem egenanten unserm herrn und vatter so groslich getan hat von jugent uff und solicher gnaden und freiheit wol wirdig ist, ouch betrachtet, das er uns in unsern kunigrichen bis uff dise zeit hoh und merkliche dinst getan hat, die uns zu eren und gut komen sein in dem heiligen reich, in Ungern, Behem und Polan, als das kúntlich ist, und nit forters aufschreibens^{a)} bedorff. Und dorúmb mit wolbedachtem mute, gutem rate unserer getrúen und rechter wissen, so haben wir dem egenanten Gaspar alle solich obgenanten seine kunigliche und keiserliche brief, privilegia, gnad und freiheit gnediclich bestetigt, befestet und confirmirt, bestetigen, bevesten und confirmirn in krafft dis briefs und romischer kuniglicher machtvolkomenheit und geben und vernewen im ouch alle solich gnad und freiheit von sundern gnaden und meinen, seczen und wollen, das der egenant Gaspar und sein <bruder> solicher gnadenbrief zu ewigen zeiten gebrauchen sollen und mógen von allermeniclich ungehindert. Und sy sollen ouch crefftig sein und bleiben in allen iren puncten,

clauseln, artikeln und meynungen gleicherweise, als ob sy alle und ir iglicher hierynne von wort zu worte begriffen und geschriben weren, dabey wir sy ouch gnediclich hanthaben wollen. Und wir gebieten ouch dorumb allen und iglichen fürsten, geistlichen und werntlichen, graven, freien hern, rittern, knechten, steten und gemeinden und sust allen des heiligen reichs undertanen und getrúen ernstlich und vesticlich mit disem brief, das sy den egenanten Gasparn und sein <brúder> an disen unsern gnaden nit hindern noch^{b)} irren in dheinweis, sunder sy dabey hanthaben, eren^{c)}, dafur halten, schuczen und schirmen, als lieb einem iglichen unser und des reichs swere ungnad sey zu vermeiden, und uber die pen in den ersten briefen begriffen ein pene achczig marck lotigs goldes, die ein iglicher, der dawider tút, als oft das geschicht, verfallen sein sol, halb in unser kúniglich camer und halb den egenanten Gaspar und seinen <brudern> unleslich zu bezalen, die sy ouch einbringen sollen und mogen mit gericht und on gericht und sollen dorumb des von uns und allen den unsern und menniglich unentgolten sein und ungehindert. Mit urkund disz briefs versigelt mit unserr kuniglichen maiestat insigel, geben zu Prespurg nach Crists gepurd vierczehenhundert jar und dornach im newnunddrissigisten jare an dem suntag, als man in der heiligen kirchen singet jubilate, unserr reiche im andern jare.

a) *in der Vorlage* ausschreibens.

b) *in der Vorlage* nach.

c) *Lesung unsicher; Tinte durch Faltung des Pergaments stark abgeschabt.*

19.

1443 Oktober 24, Köln

Erzbischof Dietrich von Köln gibt als Kurfürst des Reichs auf Bitte König Friedrichs [IV.] seine Zustimmung zu der von König bzw. Kaiser Sigismund beurkundeten und von König Albrecht [II.] und Friedrich bestätigten Freieung und Grafung des Kaspar Schlick und von dessen Brüdern und Erben.

Überlieferung: Ausfertigung SOA Zámrsk, RA Šliků, Inv. Nr. 219, Sign. IV.14, Kart. 24; Pergament, 32,2 x 21 cm, Siegel (Grünwachs) an Pergamentstreifen angehängt.

Dorsualvermerke: am linken Rand mittig blauer Archivstempel (19./20. Jh.): Wappenschild Schlick unter Grafenkrone, darunter Spruchband Jičinoves; mittig alte Signatur (2. H. 16. Jh.): Y xxii; darunter Archivvermerk (2. H. 16. Jh. mit Ergänzungen 1. H. 17. Jh.): Hertzog Dietrich khurfursten zue Köln bewilligung uber kaysers Sigismundi begnadung <Cöln 20 [korr. mit Bleistift, 20. Jh.: 24] octobris anno etc. 1443 für herrn Caspar und seine brüder auch dero erben>; rechts darunter Signatur (blauer Buntstift, A. 20. Jh.): IV. 14; am Unterrand mittig Archivvermerk (1. H. 17. Jh.): in teütscher sprach 20. octobris 1443 Cöln.

Druck: SPICILEGIUM SECULARE Des Teutschen Reichs-ARCHIVS [...] Anderer Theil, S. 1192–1193.

Literatur: G. A. SEYLER, Geschichte der Heraldik, S. 370; A. ZECHEL, Studien, S. 267; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 255.

Wir Diderich van gotz gnaden der hilligen kirchen zu Colne ertzbuschoff, des hilligen romischen rychs in Italien ertzcantzeler, hertzog zu Westfalen und zu Engeren etc. bekennen und tún kúnt öffentlich mit disem brief, als der allerdurchluchtigist furst und herre herr Sigmund romischer keyser loblicher gedechtnus dem edeln Gaspar Slik hern zur Weissenkirchen, seine bruder und nachkomen in kuniglichen, ouch in keyerlichem stande durch seiner getruen und merklichen dinst willen, dem heiligen reich getan, hoher geadelt, geherret, gegrevet und gefreyet hat, das auch unser herr kunig Albrecht auch loblicher gedechtnus auch yeczund unserr gnedigister herr kunig Fridrich bestedigt und confirmirt haben nach lautt der maiestatbrief dorúber gegeben, also haben wir durch begerung willen unsers herren des kunigs, auch durch dinsten willen des egenanten Gaspers, auch durch seins redlichen herkomens willen zo^{a)} solicher erhohung adel, wirdikeit und friheit unsern willen, gúnst und verhengnúsz als eyn ertzbischof czú Colen und eyn kurfurst des heiligen reichs gutlich gegeben und geben aúch wissentlich mit disem brief fur uns und all unser nachkomen unsers stiftes und des zu urkunde so han wir unser ingesigel an desen brieff tún hengen, der geben ist in unser stat Colne des neisten donrestags na sent Lucas dagh des hilligen ewangelisten anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo tercio.

a) sic!

20.

1444 Februar 1, Koblenz

Erzbischof Jakob von Trier gibt als Kurfürst des Reichs auf Bitte König Friedrichs [IV.] seine Zustimmung zu der von König bzw. Kaiser Sigismund beurkundeten und von König Albrecht [II.] und Friedrich bestätigten Freieung und Grafung des Kaspar Schlick und von dessen Erben.

Überlieferung: Kopie wohl in einem zeitgenössischen Register des Ausstellers.

Druck: J. N. HONTHEIM, Historia Trevirensis, I, Nr. DCCCXIV, S. 397.

Regest: Regesten der Erzbischöfe zu Trier, S. 180; RI XIII/9, Nr. 39.

Literatur: G. A. SEYLER, Geschichte der Heraldik, S. 370; ZECHEL, Studien, S. 267; P.-J. HEINIG, War Kaspar Schlick, S. 255.

Wir Jacob von gottes gnaden ertzbischoff zu Trier, des heiligen roemischen richs durch Welschland und das konigrich Arelat ertz-cantzler, bekennen und tun kunt uffentlich mit diesem brieve, als der durchleuchtigste furst und herr, herr Sigismund roemischer keyser loblicher gedechtenus den edlen Casparn Slick, herrn von Weisenkirchen, sine erben und nakommen^{a)}, in küniglichen, auch keyserlichen stende, durch sine getruwe mirgkliche dinst willen dem heiligen rich getan, hoher geadelt, geherret, gegrevet und gefryet hat, dasz auch unser herr könig Albrecht auch loblicher gedechtnus, auch itzunt unser gnedigster herr konig Friderich bestettiget und confirmirt haben, nach laut der majestät brief darüber gegeben, also haben wir durch begerung willen unsers herrn des konigs, auch durch dinst willen des egenanten Caspars, auch durch syns redlichen herkommens willen zu solicher erhöhung, adell, wirdigkeit und fryheit unsern willen, gunst un^{a)} verhengnus, als ein ertzbischoff^{a)} zu Trier und ein churfürst des heiligen rychs, gutlich gegeben, und geben auch wissentlich mit diesem brieff vur uns und alle unsere nakommen^{a)} unsers stiftt. Und des zu urkunt so hain^{a)} wir unser insiegell an diesen brief thun hencken, der geben ist zu Covelentz den 1. ten tag des monats Februarii nach Christi geburt 1443 more Trevirensi.

a) sic!

The Chancellor's Two Bodies?

The “Real” and the “Virtual” Career of Kaspar Schlick under King and Emperor Sigismund – Epilogue to an Old Research Topic III

The present article concludes a three-piece study on the remarkable career and the social advancement of Kaspar Schlick (c. 1400–1449) who subsequently served as an imperial chancellor to the rulers of the Holy Roman Empire, Sigismund, Albrecht II and Frederick III. The authors aim at a comprehensive juxtaposition of Schlick's “real” curriculum vitae as suggested by the evidence of genuine contemporary sources with the outlines of a merely “virtual” process of climbing in official functions and social status designed and expressed by Schlick himself in a series of diplomatic forgeries. Part one, published in *MHB* 15/2, 2012, was dedicated to the actual career of the chancellor starting from the diffuse origins of the family and the early stages of Schlick's service in the imperial chancery, proceeding to his promotion to the leading function of chancellor and his vital influence on diplomacy and politics during the reign of Emperor Sigismund and ending with a sketch of Kaspar's position under Albrecht II and Frederick III. Part two focussed on a painstaking diplomatic and paleographic analysis of the complex stock of falsifications kept in the Schlick family archive in Zámorsk. Part three tries to shed light on the way how the forgeries were used by Schlick and his heirs.

In August 1442 Emperor Frederick III apparently issued four confirmations of a certain number of Schlick's earlier privileges. Only one of them, written by Wenzel von Bochov, who also was in charge of the Schlick forgeries, has survived as engrossment on parchment in the Schlick family archive, whereas the others are known from the entries in the imperial chancery register only. The position of these copies within the manuscript and their chronological relations to the preceding and following entries do not permit to decide clearly whether the confirmations themselves were as doubtful as the acts they referred to, but the unusual fact that between 1442 and 1446 Schlick tried to obtain supplementing charters of consent to the imperial privileges (*Willebriefe*) from the prince-electors seems to suggest that the imperial confirmations were not just another result of Kaspar's falsification campaign. Only two of these documents (issued by the archbishops

of Cologne and Trier) are still extant, the others are lost but were kept in the Schlick family archive at least until the mid-16th century according to a hitherto unknown list of acts handed over from Joachim Count Schlick to his cousin Lorenz in 1565. Among the charters of consent there is at least one highly suspicious act, allegedly issued by the archbishop of Cologne: the text states not only Kaspar Schlick and his heirs as beneficiaries but also Kaspar's brothers and their descendants and is, therefore, in accordance with the secondary manipulations Schlick's brothers made to the original text of the (forged) privileges after the death of their brother. It is a strange fact though, that Kaspar never openly put forward his claims to the alleged new rank of a Count of Bassano in his lifetime – probably in order to avoid contradiction from members of the court – but deliberately ran the risk of drawing attention to his clandestine actions by addressing the prince-electors for their consent to his social promotion. The observation that Kaspar had not tried to gain consent from the prince-electors immediately upon the reception of the (false) confirmation by Albrecht II in 1439 anyway seems to confirm our theory that the greater part of the forgeries were carried out as late as the summer of 1442. It is more than obvious that the execution of Schlick's falsification plans depended on the collaboration of some members of the chancery who expected to be rewarded by Schlick in turn with (forged) privileges of their own entered in the registers.

The complex of the charters promoting Kaspar Schlick to a Count of Bassano was drawn up at the time when he tried to (re-) establish himself at the court of Frederick in Frankfurt in the summer of 1442. His first aim was not to usurp the comital rank for himself, but to carefully prepare a potential future integration of his heirs into the higher nobility of either the Hungarian or the Bohemian lands. At the same time, the count's privileges of (allegedly 1437) with their exuberant praise of Kaspar's skills and merits should probably serve as some kind of letter of recommendation to the new king. It seems that Kaspar Schlick prepared the planned ascent of his family quite successfully. Even though the children of his brothers did not succeed in the real recuperation of the lordship of Bassano in the 1490ies they adopted the title of Counts of Bassano soon after 1500.

The article is backed with an edition of 21 documents related to the Schlick forgeries, central to the understanding of the diplomatic argumentation of the authors.

II

DISKUSE NÁZORY A INSPIRACE

[KNIHTISK A ČETBA V JAGELLONSKÉM VĚKU]

Petr VOIT, *Rozpaky nad českou literární a čtenářskou obcí přelomu 15. a 16. století*, *Studia Bibliographica Posoniensia* 2012, s. 35–41; TÝŽ, *Vliv české pozdně gotické typografie na konstituování čtenářské obce*, in: *Libri magistri muti sunt. Pocta Jaroslavě Kašparové. K vydání připravily Anna Císařová Smítková, Andrea Jelínková a Milada Svobodová*, Praha 2013, s. 42–51.

Byl to vynález knihtisku, který mimo jiné učinil z knihy zboží dostupné širším vrstvám čtenářů a který časem proměnil i samo čtení. Nestalo se tak hned, alespoň ne v Čechách, jak dokládá ve dvou podnětných rozpravách Petr Voit. Shodou okolností návazná stať vyšla dříve, a proto sled četby obrátíme. *Rozpaky nad českou literární a čtenářskou obcí jagellonského období* vzbuzuje podle autora úroveň editorské práce a typografického zpracování. Oba tyto ukazatele lze sledovat a částečně tak nahradit chybějící inventáře knih v měšťanských testamenech a čtenářské poznámky v dochovaných tiscích.

Pokud jsem správně porozuměl Voitovu výkladu, byla to monopolní produkce knih v národním jazyce, jež se stavěla do cesty typografickým inovacím. Zatímco 87 % našich prvotisků bylo v češtině, v inkunábulích německého původu šlo o němčinu zhruba jen v jedné třetině zkoumaných tisků. K tomu přistupovala i nechuť českého, převážně kališnického měšťanstva k antikvě jako písmu nepřátelského papežova světa. Příznačné z tohoto hlediska je, že první dochovaný pražský tisk v latině vysázal roku 1516 Mikuláš Konáč švabachem. Z autorova hlediska je neméně závažná absence naukové i dějepisné literatury, pokud necháme stranou tisky s pašijovými texty k uctění Husovy a Jeronýmovy památky. Na vině byla také konzervativní univerzita, která lpěním na scholastické učenosti bránila rozvoji humanistické výuky.

To vše má svoji váhu. Přesto se domnívám, že opoždění domácí typografie proti německy mluvícím zemí třeba posuzovat v širších kontextech. Uvedu příklad, který je mi odborně blízký. V první polovině padesátých let 15. století prošla výuka na pražské artistické fakultě zásadní proměnou, neboť jejím základem se staly komentáře k celému Aristotelovu *Organonu*, jejichž autorem byl pařížský eklektik Johannes Versor. Během krátké doby vznikly desítky opisů, které se z Prahy záhy

dostaly do Krakova i na jiné univerzity. O tři desetiletí později benátské a německé tiskárny zaplavily soubory Versorových komentářů celý knižní trh. V pražských kolejních i privátních knihovnách byly tyto komentáře běžně dostupné v rukopisech a vzhledem k malému počtu studentů nebylo tudíž nutné je dovážet či dokonce doma tisknout.

Český knižní trh byl ve srovnání s německými zeměmi mnohonásobně menší, nehledě na to, že se v 15. století zahustila síť středoevropských univerzit. Pokud jde o šíření humanistického písma, Itálie spatřovala v antikvě součást své starodávné kultury, takže vlastně ani nešlo o inovaci ve vlastním slova smyslu. V Čechách nebylo bilingvních čtenářů relativně méně nebo více než v okolních zemích, bylo jich však výrazně méně absolutně. Z toho plyne, že jejich poptávku po latinských či též řeckých a jiných cizojazyčných titulech stačil saturovat import knih zahraničních tiskáren, jimž domácí by nebyly s to konkurovat, i kdyby to měly v úmyslu. Zajímavé by bylo sledovat, jak se v tomto ohledu změnily poměry na domácím knižním trhu v druhé polovině 16. století. Posun v literárním vkusu, tvorbě i četbě, je dobře patrný v tisících údajů monumentální Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. do počátku 17. století, v níž naprostá většina evidovaných děl vznikla až po roce 1540.

Neutěšený stav domácí konzervativní typografie se nutně odrážel i v zanedbání ne-li přímo opoždění nové techniky čtení. Větší zřetel ke čtenáři se začal objevovat až počátkem dvacátých let 16. století, kdy skončil monopol gotické bastardy a kdy díky kontaktům s norimberskými kolegy čeští tiskaři začali ve větším rozsahu využívat trojstupňové škály švabachu, vyznačovací textury a rotundy. Vliv české pozdně gotické typografie na konstituování čtenářské obce podrobněji rozvádí první studie. Optické vnímání textu usnadňuje především morfologie i početnost tiskových písem. Zatímco německé tiskárny disponovaly 10 až 25 písmi, čeští tiskaři se museli spokojit s domácí bastardou (1476–1522), tzv. středních švabachem (od 1492) nebo velkým švabachem (poprvé 1498). Složitější sazebné obrazce si proto nemohli dovolit a mimo jiné nemohli tisknout ani jinde běžné meziřádkové glosy. Mezi novátory patřil zejména Pavel Olivetský, který postupně písma zakupoval, takže ve 30. letech měl již sedm různých písmových kas. Téměř dvakrát více jich roku 1541 vlastnil Pavel Severin. O něco lepší stav byl na Moravě, avšak ani tamější tiskaři vesměs nedosáhli zahraničního standardu.

Morfologická chudost písma se odrazila i v podobě tištěné strany. Iniciály byly vzácné, neboť většina tiskařů neměla jejich kompletní sady. K optickému zvýraznění začátku a konce myšlenkově uzavřených částí textů se používala rubrika, iniciály se někdy nahrazovaly vynechaným prázdným místem pro pozdější ruční dokreslení. Vzácná byla též interpunkční znaménka, podtrhávání se jako vizualizační pomůcka začalo u nás používat až na počátku dvacátých let 16. století. Složkové číslování bylo sice i v českých tiscích dosti běžné, avšak tak zvané kustody usnadňující čtenáři napojování textu na rozhraní stránek se po prvé objevily až roku 1536. Moderní římské číslování listů se do českých zemí dostalo zhruba s dvacetiletým zpožděním roku 1491, arabská foliace byla poprvé použita až roku 1538, přičemž arabská paginace se opozdila o dalších patnáct až dvacet let.

Nekvalitní sazečská práce, jak se zdá, vydavatele příliš nepálila, neboť errata se k výtiskům začala připojovat až ve třicátých letech. Záhloví čeští tiskaři dlouho používali jen u Biblí, do světské knihy tato orientační pomůcka pronikla teprve na počátku 16. století. Také ukazovací ručička tolik oblíbená čtenáři rukopisných knih se u nás objevila se zpožděním až roku 1509. Vědomé úsilí po estetické syntéze písma, dekoru a ilustrace tak podle Voita přineslo až založení Severinovského ateliéru roku 1527. Až do té doby český tiskař trpně rozmnožoval text a neusiloval o roli „kultivátora společnosti“. Autor tu má mimo jiné na mysli tiché čtení, které ještě dlouho prohrávalo s poslechovým vnímáním textu. To „přechodové období“ uzavřel rok 1547, kdy změna politických poměrů přinesla krátkodobou likvidaci českého tiskařského řemesla. Tolik několik z mnoha poznatků obou hutných, mimořádně přínosných studií, které shrnují autorovy dlouhodobé výzkumy.

František Šmahel

III

LITERATURA

Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice, Bohumír Němec – VEDUTA 2012, 296 s. ISBN 978-80-86829-80-7.

Jako 14. svazek edice „Osobnosti českých a moravských dějin“ vychází dizertační práce T. Somera věnovaná Smilovi z Lichtenburka. Smil se tak stává jednou z mála osob šlechticů 13. století, kterým je věnovaná samostatná biografie a to poměrně nedávno od posledního zpracování jeho životopisu z pera J. Urbana.¹ Práce sestává z úvodu, tří kapitol a závěru, dále obsahuje Smilův itinerář, rodokmeny, seznamy zkratk, pramenů a literatury, příloh, rejstřík a anglické resumé. Obsahuje také 15 barevných a 40 černobílých vyobrazení, šest map a plánů, šest tabulek a grafů.

Po úvodu, v němž se autor zamýšlí nad metodickými otázkami psaní biografii šlechtice v 13. století a dosavadní literaturou o Smilovi z Lichtenburka následuje první kapitola, která se nejvíce podobá tradičnímu životopisu. Zabývá se hlavně Smilovou účastí ve válečných událostech 40. a 50. let 13. století. Autor přitom často nově upravuje chronologii některých těchto událostí – zejména povstání proti Václavovi I., které se Smil účastnil asi na straně Václava a dostal za to úřad pražského purkrabího. S tažením do Sambie spojuje T. Somer jeho dar fary v dnešním Havlíčkově Brodu německým rytířům, s tažením do Bavor pak jeho listinu pro tři cisterciácké kláštery, kterou jim daroval část svého podílu ze zisků z do-lování.

Na poněkud nepevnou půdu vstupuje autor, když výtvarnou formu Smilovy pečeti z roku 1262 (stojící postava rytíře) považuje za projev svobodné vůle tohoto šlechtice, ačkoliv současně přiznává, že před ním takové pečeti používali jen Rožmberkové a zhruba současně Idík ze Švábenic, a později někteří nejvýznamnější šlechtici. Pečeť tedy odráží hlavně Smilovy oprávněné aspirace na vlastní reprezentaci jako jednoho z nejvýznamnějších šlechticů země.

Závěr kapitoly, který je věnován rozboru Smilovy klientely, trpí několika věcnými nedostatky. Jmenujme geografické zařazení Benedy z Markvartic, možná by bylo lepší než o Markvarticích v severních Čechách uvažovat o Markvarticích

¹ Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003.

u Sobiňova na Chotěbořsku.² Václav „de Loh“ (s. 86), se jako svědek v záležitostech Smila z Lichtenburka nevyskytuje jen jednou, ale dvakrát, kromě autorem citované zmínky z roku 1259 svědčil ještě na listině Jindřicha Ptáka z předchozího roku, a to mezi lichtenburskou klientelou.³ Zdá se, že tato listina autorovi alespoň při líčení Smilovy klientely unikla (mezi svědky jsou např. „Boezslaus burchgrafius, Beneda, Henricus curialis“). Lokalita Loh je asi totožná s Lochy u Třebešic na Čáslavsku.⁴ Zajímavostí, na kterou se autor podivuje, je vojenská služba německého lokátora Wernhera. Tu ale zmiňuje již J. Šusta a podobné případy jsou doloženy např. i na panství kláštera Třebíč či v Kladsku.⁵

Druhá kapitola je věnována Smilovým majetkům a to nejprve statkům v dolním Poohří a vztahu Smila k Žitavsku. Následuje pojednání o problematice původu hradu Lichnice. Autor se spíše přiklání k tezi T. Durdíka, že šlo původně o královský hrad stejně jako některé další hrady (Křivoklát, Jindřichův Hradec, Rýzmburk).⁶ Argument je založen na typologické metodě, historické prameny však tyto hrady až na Křivoklát uvádějí jako šlechtické. Nová publikace, kterou autor pravděpodobně neměl k dispozici, ukazuje, že původní velikost takových hradů mohla být mnohem skromnější.⁷ T. Somer zajímavě uvažuje o původní souvislosti hradu s městem Chotěboří a to inspirován statí T. Durdíka, ale nebere v úvahu kritiku této hypotézy z pera V. Razíma.⁸ Vztah tohoto hradu a Chotěboře doložený

² CDB V/4, Sáša Duškova – Vladimír Vašků (edd.), Praha 1993, s. 189.

³ CDB V/1, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (edd.), 1974, č. 175, s. 280–81; č. 167, s. 266–268.

⁴ CDB V/4, s. 183.

⁵ Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha první. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 1926, s. 201; Rudolf FIŠER: *Kláster uprostřed lesa. Dvě studie o trebičském benediktinském opatství*, Brno 2001, s. 101; *Geschichtsquellen der Graffschaft Glatz*, Bd. 1. Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz bis zum Jahre 1400, Franz Volkmer – Wilhelm Hohaus (edd.), Habelschwerdt 1883, s. 93–95.

⁶ Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie Českých hradů*, Praha 2000, s. 331.

⁷ Ivan LEHKÝ, *Malý „Obří hrad“ Rýzmburk*, In: *Hrady českého severozápadu. Sborník k životnímu jubileu Tomáše Durdíka*, Jana Kuljavceva Hlavová – Oldřich Kotyza – Milan Sýkora (edd.), Most 2012, s. 149.

⁸ Tomáš DURDÍK, *Královské hrady a královská města v Čechách 13. století*, AH 20, 1995, s. 335 uvažuje o jakémsi vztahu hradu k Čáslavi; Vladislav RAZÍM, *K problematice vztahu hrad – královské město v Čechách*, AH 27, 2002, s. 307–308.

v 1. třetině 14. století mohl vzniknout a asi i vznikl až v době Smilovců či jeho synů. Dále je popisován původ rodových majetků na Havlíčkobrodsku, o nichž autor usuzuje, že je získal až Smilův otec Jindřich sňatkem se Sibilou z Křižanova v letech 1252–1253. Při analýze zmínek o příjmech z tohoto panství je zde přesvědčivě dokázáno, že tyto příjmy byly zcela legální a pocházely z jeho titulu vlastníka příslušných pozemků. Jeho výnos představoval teoreticky 2/13 výnosu těchto dolů. Dále je pozornost věnována městským lokacím na tomto panství a vůbec kolonizaci oblasti. Autor na základě rozboru půdorysů vsí a písemných zmínek zjišťuje, že zde asi polovina osad existovala již před počátkem těžby stříbra. Opatrně je nutno přistupovat k na s. 161 citované analýze nálezů z hradu Ronovce, neboť ta zahrnuje jen malou nerepresentativní část nálezů z hradu, která nic o jeho počátku nevypráví.

Třetí kapitola je věnována vztahu Smila k církvi. Je zde popisováno formování kostelní sítě na Havlíčkobrodsku, a počátek působení dalších církevních institucí v oblasti (němečtí rytíři, klášter v Pohledu). Autor zde uvažuje o existenci děkanátu v Brodě již v padesátých a šedesátých letech 13. století, čímž by byl nejstarším doloženým v Čechách. Nové informace přináší analýza vztahů pana Smila k Žďárskému klášteru, které vznikly nejdříve roku 1252 po jeho sňatku. Již vzpomenutý dar podílů na výnosech dolů cisterciákům spojuje T. Somer s výkupem Smila ze zajetí po bitvě u Mühldorfu, za většinou ostatních darů velmože tomuto klášteru zřejmě jistě stála jeho manželka Alžběta a sám Smil asi velkým příznivcem kláštera nebyl. Kapitola končí částečným rozbohem Smilových příbuzenských vztahů. Zde je třeba doplnit, že za ztroskotáním manželství jeho dcery s Jindřichem z Kózsegu nestála jen smrt Štěpána V., ale zřejmě i jiné příčiny, např. neshody s dalším utěčencem z Uherska komorníkem Jiljím.⁹

Závěr publikace je věnován vyličení smrti a pohřbu pana Smila. T. Somer ho považuje za statečného bojovníka, bohatého šlechtice, ale oproti dosavadním názorům za relativně malého podporovatele církve.

Monografie o Smilovi z Lichtenburka představuje zajímavé a také velmi čtivě napsané dílo o jednom z nejvýznamnějších šlechticů poloviny 13. století, které svou strukturou a šíří záběru v různých disciplínách historických věd představuje v rámci

⁹ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271)*, Praha 1937, s. 261.

biografií české středověké šlechty novou kvalitou, a to i přes dílčí zmíněné nedostatky. Autor má pravdu v tom, že výsledná práce pojednává spíše než přímo o Smilovy o různých aspektech doby, ve které žil, tomu se ale při dostupné pramenné základně nelze vyhnout. T. Somerovi se přesto podařilo poopravit mnohé údaje o Smilově životě a přinesl i nové poznatky k českým dějinám 13. století, cenné je např. nové vylíčení vzpoury markraběte Přemysla, či dílčí příspěvky k vývoji církevní správy a kolonizace na Havlíčkobrodsku, byť jak si autor sám uvědomuje, některé možnosti pro zkoumání postavy Smila z Lichtenburka zůstávají otevřeny v oblasti zkoumání systému jeho klientely či jeho zařazení a funkce v rodových sítích české šlechty.

Stanislav Vohryzek

Vít VLNAS, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Vyd. II, Praha, Paseka 2013, 364 s. ISBN 978-80-7432-278-5, 978-80-7035-522-0.

Životní příběh Jana Nepomuckého byl a je vděčným tématem české historiografie, teologie a dalších příbuzných oborů. Zájem o tohoto českého světce dalece přesáhl hranice naší vlasti. Jeho obrazy a sochy zdobí ne jeden kostel, ne jednu náves, městskou aglomeraci, most nebo jen obyčejnou cestu v krajině. Středověká postava Jana Velfína z Pomuka, notáře, klerika, patří mezi nejvíce diskutovaná témata církevních dějin. Najít v odborné literatuře práce, které by byly přístupné jak vědecké populaci, tak nejširší veřejnosti, není příliš jednoduché. Tento nedostatek eliminuje recenzovaná práce prof. Víta Vlnase, předního českého odborníka na problematiku baroka, jenž svým poutavým, jasným a srozumitelným vyprávěcím jazykem získá snadno čtenářovu pozornost.

První vydání z roku 1993 v nakladatelství Mladá fronta bylo dle slov autora psáno „z juvenilní radosti“ s trochou „naivního optimismu“ (s. 329). I tak toto dílo zaznamenalo velký úspěch mezi nejširšími vrstvami čtenářů. Od tragické smrti Jana Nepomuckého uplynulo šest století diskuzí, pochybností a častého nepochopení fenoménu, „který svým významem přesahuje hranice náboženského dogmatu i národní kultury“ (s. 328). Diskuze stále pokračují a jejich výsledky je nutné prezentovat. Druhé vydání, podstatně rozšířené a přepracované, tedy přináší nejnovější histo-

rické poznatky v nepomucenské problematice, jež obohacují čtenářovo povědomí o této postavě českých dějin.

Ve druhém vydání je zachováno základní členění práce z prvního vydání, tedy jedenáct kapitol. První kapitola je věnována samotné osobě doktora Johánka, o jehož skutečném životě víme dnes jen málo (s. 40). Interesantní je část popisující studia Jana Velfína v Padově, kterou autor oproti prvnímu vydání rozšířil. Široce pojatý systematický výzkum pramenů pak Vlnasovi umožnil nově uchopit závažná a interpretačně problematická témata, k nimž bezpochyby patří okolnosti smrti doktora Johánka. Další dvě kapitoly vyprávějí o kořenech samotného kultu až k samotnému zrození legendy.

Barokní ikonografie a citace z děl slavných autorů vhodně doprovázejí text dalších dvou částí práce, jež čtenáře seznámí s cestou doktora Johánka ke slávě, která jej vyvýšila až do samotného zástupu svatých. Ke zrození světce bylo nutné velmi složité jednání, „*při němž vedle právních a teologických argumentů přicházela ke slovu i historická věda se svými posledními poznatky*“ (s. 127). Jako klíčový pramen zde autor uvádí objev Jana Tomáše Vojtěcha Berghauera (1684–1760), sekretáře královéhradeckého biskupa a probošta vyšehradské kapituly, který v archivu hradčanské kapituly našel důležitý zápis ve starém kodexu (Cod. XXII) o údajné smrti Johánka z Pomuka v roce 1383. Zápis měl provést kapitulní děkan Jan z Krumlova v osmdesátých letech 15. století. O účelovém doplnění Janova zápisu jsou v této části monografie uvedeny nové a dosud neznámé poznatky (s. 136). O hrobu, relikviích a zázracích hovoří sedmá kapitola. Předkládá výsledky ohledání Johánkova těla před beatifikací a kanonizací, několikerého zkoumání domnělého jazyka a zázraky, jež byly legendárnímu mučedníkovi připisovány.

Osmá kapitola nás zavede na barokní oslavu svatojánského triumfu. Svatý Jan Nepomucký se v tehdejší době dostal ihned do světa lidové kultury, umělecké i literární tvorby u nás i v celé říši. Následující dvě kapitoly jsou věnovány postupnému rozkvětu i následnému úpadku svatojánského kultu. Oproti prvnímu vydání je značně rozšířena pasáž o jubilejních oslavách v roce 1829. Poslední jedenáctá kapitola se věnuje sporům o význam a odkaz samotné legendy. I tuto poslední část monografie autor doplnil o novou reflexi nepomucenského tématu v 19. a 20. století. Závěr práce přináší doslov k oběma vydáním a bohatý výběr pramenů a literatury, jenž je oproti prvnímu vydání doplněn o nejdůležitější tituly

vydané po roce 1993. Nechybí zde ani chronologický přehled života Jana Nepomuckého s důležitými mezníky vzestupu a pádu jeho kultu a rejstřík jmen a míst, který první vydání postrádalo. Nelze přehlédnout bohaté ilustrace a rozsáhlou fotodokumentaci. Často neznámá vyobrazení, černobílé rytiny i barevné obrázky jsou pak čtenářům reprodukovány ve znamenité kvalitě. Stávají se tak velmi vhodným a mnohdy nezbytným průvodcem samotného textu.

Kniha Víta Vlnase nenabízí žádné velkolepé objevy na poli nepomucenské problematiky. Snaží se spíše o podrobnější sumarizaci dřívějších a nových poznatků, které vytvářejí obraz životního příběhu a kultu sv. Jana Nepomuckého. Věřím, že najde své místo u nejširších vrstev čtenářů nejen pro svůj poutavý přebal.

Jaroslav Mrňa

Mark R. COHEN, *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*, Praha, Vyšehrad 2013, 400 s. ISBN 978-80-7429-352-8.

Monografie uznávaného orientalisty Marka R. Cohena, která byla pod původním názvem *Under Crescent and Cross. The Jews in the Middle Ages* poprvé publikována v 1. polovině 90. let, se v roce 2013 dočkala českého překladu. Dílo profesora princetonké univerzity reflektuje právní, sociální a ekonomické postavení Židů ve středověké společnosti. Autor do hloubky seznamuje čtenáře s vnímáním židovské otázky ve středověku z pohledu dvou velkých náboženských systémů – křesťanství a islámu.

Kniha je rozdělena do pěti částí. První část představuje zhodnocení dosavadního stavu bádání. Autor se zaměřil na literaturu propagující zažitý mýtus o arabské nenávisti a přívětivém křesťanství a sám nabízí objektivní náhled na problematiku původu a zdrojů středověkého antisemitismu. Ve druhé části se Cohen zabývá otázkou náboženského konfliktu mezi Židy a muslimy na straně jedné, a Židy a křesťany na straně druhé. Na pozadí výkladu o společném historickém základu judaismu, křesťanství a islámu Cohen předkládá příčiny vzniku mezináboženské konfrontace, která měla za následek nepříznivé postavení Židů v Evropě i na blízkém východě. Vedle geneze náboženského sváru je pozornost zaměřena také na

právní postavení Židů v pramenech křesťanského a islámského práva. M. R. Cohen poměrně velmi detailně rozebírá právní úpravu křesťanského římského práva, které z Theodosiova a Justiniánova kodexu převzalo středověké kanonické právo. Neméně podrobně jsou v knize zpracovány také prameny práva islámského. Třetí část je zaměřena na vliv židovského obyvatelstva na středověké hospodářství v křesťanském a muslimském prostředí. V souvislosti s tím autor neopomíná na otázku lichvy, která je pro středověkou Evropu zvláště ožehavým tématem. Předmětem čtvrté části je pojednání o místě židovského obyvatelstva ve struktuře středověké společnosti. Také v tomto případě předkládá Cohen komparativní pohled na postavení stoupenců judaismu v křesťanském a muslimském světě. V poslední, páté části, se Cohen věnuje otázce mezináboženské nesnášenlivosti, která postupně vygradovala v systematickou perzekuci zejména na křesťanském západě.

Dílo M. R. Cohena lze hodnotit jako skutečně detailní sondu do společenských, hospodářských, právních a zejména také náboženských vztahů mezi Židy a vyznačiči křesťanství a islámu. Komparativní přístup autora ke zpracovávanému tématu nabízí čtenáři objektivní možnost srovnání postavení židovského obyvatelstva ve středověkém křesťanském a muslimském prostředí. Knihu lze doporučit jak badatelům z řad historiků, právních historiků a religionistů, tak laickým čtenářům, kteří jsou v dané problematice zainteresováni.

Lenka Šmídová Malárová

SOUPIS POUŽITÝCH ZKRATEK

AfD	Archiv für Diplomatik
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
CIM	Codex iuris municipalis
FRA	Fontes rerum Austriacarum
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RI	Regesta imperii

AUTOŘI ČLÁNKŮ A STUDIÍ

Mgr. Petr Elbel, PhD.

Historický ústav

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity (Brno)

Institut für Mittelalterforschung

Österreichische Akademie der Wissenschaften (Wien)

Petr.Elbel@oeaw.ac.at

PhDr. Martin Musílek

Centrum medievistických studií

Filozofický ústav AV ČR, v. v. i. (Praha)

martin_musilek@centrum.cz

doc. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.

Ústav českých dějin

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy (Praha)

Martin.Nejedly@ff.cuni.cz

Dr. Andreas Zajic

Institut für Mittelalterforschung

Österreichische Akademie der Wissenschaften (Wien)

andreas.zajic@oeaw.ac.at

REDAKČNÍ POKYNY AUTORŮM

Otištěním svého příspěvku (studie, recenze, zprávy, diskusního příspěvku) v časopisu *Mediaevalia Historica Bohemica* dává autor souhlas rovněž k jeho elektronické publikaci.

Metadata a texty budou zpřístupněny

- a) na internetových stránkách projektu Digitální knihovny AV ČR (<http://www.lib.cas.cz/cs/digitalni-knihovna-av-cr>). Digitalizované plnotextové dokumenty, podléhající ochranné lhůtě autorského zákona, jsou dostupné pouze v Knihovně Akademie věd ČR
- b) na internetové stránce Historického ústavu AV ČR v ikoně Nakladatelství ve formátu pdf, a to od ročníku 2012 vždy po uplynutí 1,5 roku od vydání příslušného čísla
- c) recenze a anotace budou od ročníku 2012 zasílány v elektronické podobě na internetový portál [recensio.net](http://www.recensio.net)
<http://www.recensio.net/front-page>

Žádáme autory, kteří v rámci svých studií počítají s obrazovými přílohami, aby redakci zaslali rovněž prohlášení o vlastnictví reprodukčních práv k jejich tištěné i elektronické publikaci.

Při přípravě studií pro MHB respektujte následující citační pravidla:

ZKRATKY

Všechna čísla MHB obsahují seznam použitých zkratk. Názvy časopisů, edičních řad či případně knihoven/archivů tedy uvádějte v jejich zkrácené formě. Prosíme zároveň autory, aby ke své studii vždy připojili soupis užitých zkratk s rozepsanými názvy. Odkaz na vydavatele pramene či sborníku se redakce rozhodla sjednotit pod zkratkou *ed./edd.* uvedenou vždy v závorce za jménem.

MONOGRAFIE

První citace rozepsaná – jméno a příjmení (velkými písmeny) autora, název (*kurzivo*), místo a datum vydání:

Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I.2. Od Břetislava I. do Přemysla I. (1034–1197)*, Praha 1913.

Marie BLÁHOVÁ – Jan FROLÍK – Naďa PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české I*, Praha 1999.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.2*, s. 1068.

M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *Velké dějiny I*, s. 120.

STUDIE VE SBORNÍKU

První citace rozepsaná – jméno a příjmení (velkými písmeny) autora, název (*kurzivou*), in: název sborníku, (pokud se uvádí, pak řada, v jejímž rámci sborník vyšel), jméno a příjmení vydavatele, místo a datum vydání:

Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr na cestách. Několik úvah a podnětů*, in: *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století, Korunní země v dějinách Českého státu 3*, Lenka Bobková – Jana Konvičná (edd.), Praha 2007, s. 91–111.

Otto Gerhard OEXLE, *Welfische Memoria. Zugleich ein Beitrag über adelige Hausüberlieferung und die Kriterien ihrer Erforschung*, in: *Die Welfen und ihr Braunschweiger Hof im hohen Mittelalter, Wolfenbütteler Mittelalter-Studien 7*, Bernd Schneidmüller (ed.), Wiesbaden 1995, s. 62–95.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

I. HLAVÁČEK, *Dvůr na cestách*, s. 99–100.

O. G. OEXLE, *Welfische Memoria*, s. 65.

V případě odkazu na další článek z již citovaného sborníku užitě zkrácenou citaci: Lenka BOBKOVÁ, *Rezidenční a správní centra v zemích Koruny české za vlády Lucemburků*, in: *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století*, s. 23–48.

Joachim EHLERS, *Der Hof Heinrichs des Löwen*, in: *Die Welfen und ihr Braunschweiger Hof im hohen Mittelalter*, s. 43–59.

STUDIE V PERIODIKU

První citace rozepsaná – jméno a příjmení (velkými písmeny) autora, název (*kurzivou*), zkratka periodika a ročník, rok vydání:

Barbara KRZEMIENSKA – Dušan TŘEŠTÍK, *Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě (Čechy, Polsko, Uhry v 10.–11. století)*, ČČH 27, 1979, s. 113–130.

Robert NOVOTNÝ, *K Mackově pojetí hradu a zámku*, MHB 7, 2000, s. 191–199.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

B. KRZEMIENSKA – D. TŘEŠTÍK, *Hospodářské základy*, s. 115.

R. NOVOTNÝ, *K Mackově pojetí*, s. 192.

NARATIVNÍ A ÚŘEDNÍ PRAMENY NEDIPLOMATICKÉ POVAHY

První citace rozepsaná – název citovaného pramene (*kurzivou*), zkratka ediční řady, editor, místo a datum vydání:

Petra Žitavského Kronika zbraslavská, FRB IV, Josef Emler (ed.), Praha 1884.

Kronika starého kollegiata Pražského, FRB VII, Josef Emler (ed.), Praha b. d.

Rejstříky městské sbírky jihlavské z let 1425–1442, 1–2, AČ XL/1–2, František Hoffmann (ed.), Jihlava – Praha 2004.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

Petra Žitavského Kronika zbraslavská, s. 38.

Kronika starého kollegiata, s. 27.

Rejstříky městské sbírky jihlavské, zde 1, s. 87.

DIPLOMATICKÉ PRAMENY

První citace rozepsaná – zkratka ediční řady, editor, místo a datum vydání:

CDB I, Gustav Friedrich (ed.), Praha 1907, č. 246, s. 216–218.

CDB V/1, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (edd.), Praha 1974, č. 168, s. 269.

Další odkazy ve zkrácené podobě:

CDB I, č. 276, s. 244–246.

CDB V/1, č. 167, s. 266–268.

V případě opakovaných odkazů na jména autorů či publikace užívejte zájmenné tvary Eadem, Idem, Ibidem.

Své studie, dotazy či komentáře zasílejte na adresu mhb@hiu.cas.cz, součástí dodaného článku musí být resumé, krátký abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce. Rozsah článků by neměl překročit 40 stran (dle úzu: písmo Times New Roman – velikost 14, řádkování 1,5; v poznámkách pod čarou Times New Roman – velikost 12, řádkování jednoduché). Větší rozsah studie je třeba předem dojednat s redakcí

OBSAH

I. Studie

Martin Musílek Mincmistr Eberhard a jeho přátelé. Několik poznámek k počátkům Havelského Města7
Mintmaster Eberhard and his Friends: Several notes on the beginnings of Gallus Town

Martin Nejedlý „Tak jaký přídomek mu vymyslíme?“ Středověcí vládci v osidlech kronikářovy moci25
So, what cognomen will we think up for him?
Medieval rulers in the snares of the chronicler's power

Petr Elbel – Andreas Zajic

Die zwei Körper des Kanzlers? Die „reale“ und die „virtuelle“ Karriere Kaspar Schlicks unter König und Kaiser Sigismund – Epilogomena zu einem alten Forschungsthema III73
The Chancellor's Two Bodies? The "Real" and the "Virtual" Career of Kaspar Schlick under King and Emperor Sigismund – Epilogue to an Old Research Topic III

II. Diskuse, názory a inspirace

František Šmahel [Knihtisk a četba v jagellonském věku] 161

III. Literatura

Tomáš SOMER, Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku, České Budějovice 2012 (<i>Stanislav Vohryzek</i>)	167
Vít VLNAS, Jan Nepomucký, česká legenda, Vyd. II, Praha 2013 (<i>Jaroslav Mrňa</i>)	170
Mark R. COHEN, Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku, Praha 2013 (<i>Lenka Šmídová Malárová</i>)	172
<i>Soupis použitých zkratk</i>	175
<i>Autoři článků a studií</i>	177
<i>Redakční pokyny autorům</i>	179

Součástí časopisu *Mediaevalia Historica Bohemica* je řada *Supplementum*, v jejímž rámci již vyšla zvláštní tematická čísla periodika:

Dvory a rezidence ve středověku, MHB 10, Supplementum 1, Dana Dvořáčková-Malá (ed.), Praha 2006, ISSN 0862-979X, ISBN 80-7286-095-X.

Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti, MHB 11, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, ISSN 0862-979X, ISBN 978-80-7286-134-7.

Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, MHB 12, Supplementum 3, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2009, ISSN 0862-979X, ISBN 978-80-7286-153-8.

Mediaevalia Historica Bohemica (MHB). Vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i., Prosecká 76, 190 00 Praha 9. Vedoucí redaktor Jan Zelenka, výkonní redaktori Eva Doležalová, Jaroslav Boubín, odpovědný redaktor řady *Supplementum* Dana Dvořáčková-Malá (tel: +420 286 882 121, linka 246, e-mail: mhb@hiu.cas.cz, kde je možné objednat předplatné). Hlavní distributor Kosmas.cz, Lublaňská 34, 120 00 Praha 2 (www.kosmas.cz).

Jednotlivá čísla lze zakoupit rovněž v internetovém obchodě vydavatele: <http://obchod.hiu.cas.cz> nebo v prodejnách Knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34, Na Florenci 3, Národní 7, vše 110 00 Praha 1; www.academia.cz; www.academiabooks.com).

Distribution rights in all remaining areas: Kubon and Sagner, Postfach 340108, D-80328 München, Germany, fax: 089/54218218.

Toto číslo vyšlo v prosinci 2013, 1. vyd., Praha, Historický ústav AV ČR, v. v. i. – 184 s. – *Mediaevalia Historica Bohemica*, 16/2, ISSN 0862-979X.

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL ABSTRACTS, AMERICA: HISTORY AND LIFE and CEJSH.

